

e-ISSN 2651-320X

Cilt:4 Sayı:2, Aralık 2021 / Volume:4 Issue:2, December 2021

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

(e-ISSN): 2651-320X

Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 2021, 4 (2)

© 2021 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

DergiPark
AKADEMİK

bayterekdersisi@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/buaad>

CİLT 4 SAYI 2 YIL 2021 / VOLUME 4 ISSUE 2 YEAR 2021

BAYTEREK

Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

International Journal of Academic Research

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021 / Volume: 4 Issue: 2 Year: 2021

Editör / Editor: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Teknik Editör / Technical Editor: **Mehmet ÖZKAYA**

Editör Yardımcıları / Assistant Editors: **Uğur ÜLGEN**

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Publisher Editor: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Redaksiyon / Redaction: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Dizgi / Typographic: **Mehmet ÖZKAYA**

Sayfa Tasarımı / Page Design: **Mehmet ÖZKAYA**

Kapak Tasarımı / Cover Design: **Mehmet ÖZKAYA**

İletişim / Contact Person: **Uğur ÜLGEN**

Dizinlenmektedir / Indexed in: **Asos İndeks, OpenAIRE, İdeal Online Google Akademik**

Bayterek Dergisi **2018 yılından itibaren yılda iki defa** düzenli olarak yayınlanmaktadır.

Journal of Bayterek is published regularly **twice a year since 2018.**

Yayın Kurulu / Publication Board*

Dr. Gökhan ARI: Düzce Üniversitesi

Dr. Haluk DUMAN: Aksaray Üniversitesi

Dr. İbrahim DİLEK: Gazi Üniversitesi

Dr. Mehmet AKINCI: Aksaray Üniversitesi

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU: Mersin Üniversitesi

Dr. Mustafa GÖKÇE: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Seyfullah YILDIRIM: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL: Akdeniz Üniversitesi

Dr. Yılmaz YEŞİL: Gazi Üniversitesi

Dr. Yunus GÜNİNDİ: Aksaray Üniversitesi

* Liste isme göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. / List is created in alphabetical order

Hakem Kurulu / Reviewers*

Dr. Abdullah KÖK

Dr. Abdulmuttalip İPEK

Dr. Abdulvahit SOFİZADEH

Dr. Adem SEZER

Dr. Ahmet MERMER

Dr. Alaattin AKÖZ

Dr. Ali YAKICI

Dr. Alpaslan DEMİR

Dr. Atila KARTAL

Dr. Ayhan BIÇAK

Dr. Aynur KOÇAK

Dr. Aysun YEMEN

Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

Dr. Ayten KIRIŞ AVAROĞULLARI

Dr. Bekir DİREKÇİ

Dr. Betül KERAY DİNÇEL

Dr. Bünyamin TAŞ

Dr. Cihat YILDIRIM

Dr. Dilek CERAN

Dr. Dursun YILDIRIM

Dr. Ekrem ARIKOĞLU

Dr. Eman HAYAJNEH

Dr. Ercan OKTAY

Dr. Erdal YILDIRIM

Dr. Eren YÜRÜDÜR

Dr. Erkan SALAN

Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Dr. Eyup AKIN

Dr. Eyüb AKMAN

Dr. Eyüp ŞİMŞEK

Dr. Eyyup YARAŞ

Dr. Farhod MAKSUDOV

Dr. Fatma AÇIK

Dr. Fatma ÖZKAN

Dr. Figen GÜNER DİLEK

Dr. Gökhan ARI

Dr. Gökhan DUMAN

Dr. Gökhan ÖZSOY

Dr. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI

Dr. Gürsoy AKÇA

Dr. Hakan AKDAĞ

Dr. Hakan KOÇ

Dr. Hakan SELDÜZ

Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU

Dr. Haluk DUMAN

Dr. Hamza KELEŞ

Dr. Haneen ABUDAYEH

Dr. Hasan IŞIK

Dr. Hatice GEDİK

Dr. Hayati BEŞİRLİ

Dr. Ivan FUKALOV

Dr. İbrahim DİLEK

Dr. İbrahim ERDAL

Dr. İhsan KALENDEROĞLU

Dr. İsa ÖZKAN

Dr. İsmet ÇETİN

Dr. Karjavbay Sartkojauli

Dr. Kenan ARIBAŞ

Dr. Kürşat KURTULGAN

Dr. M. Engin DENİZ

Dr. M. Faruk ÖZÇINAR

Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU

Dr. Mehmet AÇA

Dr. Mehmet AK

Dr. Mehmet AKINCI

Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Dr. Mehmet ÇEVİK

Dr. Mehmet Emre ÇELİK

Dr. Melek ÇOLAK

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU

Dr. Mohammad Nabi SALİM

Dr. Muammer NURLU

Dr. Muhammed BEZİRCİ

Dr. Muhammed SALMAN

Dr. Muhammet AVAROĞULLARI

Dr. Muhammet BAŞTUĞ

Dr. Mustafa BAŞI

Dr. Mustafa GÖKÇE

Dr. Mustafa KIŞOĞLU

Dr. Mustafa TAHİROĞLU

Dr. Mustafa YILDIZ

Dr. Muvaffak EFLATUN

Dr. N. Tayyibe EKEN

Dr. Necmettin AYGÜN

Dr. Nedim BAKIRCI

Dr. Oğuzhan Serdar

KESİCİOĞLU

Dr. Oman DOĞANAY

Dr. Onur Emre KOCAÖZ

Dr. Osman UYANIK

Dr. Ömer ÖZKAN

Dr. Özgür ÖNDER

Dr. Özgür YILDIZ

Dr. Özlem YURT

Dr. Pap NORBERT

Dr. Petr KUÇERA

Dr. Refik TURAN

Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Remzi KUZUOĞLU

Dr. Ruhi İNAN

Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Dr. Savaş KARAGÖZ

Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Dr. Serkan Selim ÜKTEN

Dr. Seyfullah YILDIRIM

Dr. Tahsin YILDIRIM

Dr. Turan AÇIK

Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Dr. Ünal ŞİMŞEK

Dr. Veli Savaş YELOK

Dr. Yalçın DİLEKLİ

Dr. Yılmaz YEŞİL

Dr. Yunus CERAN

Dr. Yunus GÜNİNDİ

Dr. Zahra ABOLHASSANİ

Dr. Zekeriya KARADAVUT

Dr. Zelfira ŞÜKÜRÇİYEVA

Dr. Zeliha SEÇKİN

Dr. Zübeyir OVACIK

* Liste isme göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. / List is created in alphabetical order

İletişim Bilgileri / Contact Information

İnternet Adresi / web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buaad> ve <http://www.bayterek.org>

E-Posta / E-Mail: bayterekdersisi@gmail.com

Telefon / Phone: +90 (382) 288 3437

Adres/Address: Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km
68100 Aksaray / TÜRKİYE

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

Cilt:4 Sayı:2 Yıl:2021 / Volume:4 Issue:2 Year:2021

(e-ISSN): 2651-320X

Editorial...

BAYTEREK International Journal of Academic Research share review, research and introduction articles of various science fields, especially Social Sciences, Humanities and Administrative Sciences, Educational Sciences and Teacher Training and Philology Core Fields, with open access to the readers in electronic environment. In this issue, four articles have been published from various branches of science. We invite scientists to support our journal and the scientific community with their original articles in their fields; hope to meet at our new issue.

Editörden...

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi; Sosyal, Beřeri ve İdari Bilimler, Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiřtirme ile Filoloji Temel Alanları başta olmak üzere çeşitli bilim alanlarının araştırma, inceleme, derleme ve tanıtma içerikli bilimsel çalışmalarını elektronik ortamda açık erişimle okuyucuları ile paylaşmaktadır. Sekizinci sayısında farklı bilim dallarından dört makale yayınlanmıştır. Bilim insanlarını alanlarında özgün makaleleriyle dergimize ve bilim âlemine destek vermeye davet ediyoruz; yeni sayımızda buluşmak üzere.

Dr. Onur Alp KAYABAŞI

Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi Editörü | Editor of International Journal of Academic Research

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

İçindekiler / Contents

Editörden / Editorial

Sayfa /Page

Makaleler / Articles

Yücel EKİNCİ , Aylın TUTGUN-ÜNAL , Nevzat TARHAN

*Dijital Sağlık Okuryazarlığı Üzerine Bir Alanyazın İncelemesi
(A Literature Review on Digital Health Literacy)*

148-165

Gülistan YALÇIN , Ulviye ŞENER AKIN, Adnan KAN

*Bilim ve Sanat Merkezlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması
(A Study on Developing Attitude Scale Towards Science and Art Centers)*

166-178

Ömer AKPINAR

*A Frozen Conflict Zone in Moldova: Why No Solution Found in Transnistria
(Moldova'da Donmuş Çatışma Bölgesi: Transdinyester'de Neden Bir Çözüm
Bulunamadı)*

179-193

Sevdenur KÜÇÜKLER , Sofia SULAC

*The Reflections of Language Exposure in Foreign Language Learning
(Dile Maruz Kalmanın Yabancı Dil Öğrenimine Yansımaları)*

194-215

(e-ISSN): 2651-320X

Dijital Sağlık Okuryazarlığı Üzerine Bir Alanyazın İncelemesi

(A Literature Review on Digital Health Literacy)

Yücel EKİNCİ¹, Aylin TUTGUN-ÜNAL², Nevzat TARHAN³

Makale Bilgileri

Article History

Alındı/Received:

23/10/2021

Kabul edildi/Accepted:

10/12/2021

Article Type:

Derleme Makalesi

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.42.1

Öz

Sağlık hizmetlerindeki dijitalleşmeyle birlikte çevrimiçi bilgiler ve mobil uygulamalar kullanıcılar için önemli rol oynamaya başladı. Bu yönde yapılan araştırmalar, insanların çevrimiçi bilgiyi kullanma konusundaki kendi algı becerilerinin aslında sağlıklarını ve sağlık hizmetlerinin kalitesini etkilediğini ve bu tür becerilerin eksikliğinin olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir. Kullanıcılar yüksek veya düşük kaliteli sağlık bilgilerini eleştirel olarak analiz etmek ve yerleşik teknoloji kullanımlarını sağlıklı davranışlarla dengelemek için daha donanımlı olmalıdır. Bu anlamda, son kullanıcının bir dizi dijital beceriye sahip olması ve ayrıca sağlıklarını geliştirmek için bilgileri anlaması hayati önem taşımaktadır. Dijital sağlık okuryazarlığını geliştirmenin önemi, son yıllarda birçok ülke ve araştırmacı tarafından da fark edilmiştir. Dijital sağlık okuryazarlığı üzerine geliştirilen ölçüm araçları, bu becerilerin etkilerini hem bireysel hem de toplumsal düzeyde incelemek için gerekliliğini korumaktadır. Bu becerilerin geliştirilmesi ancak bireylerin dijital sağlık okuryazarlığı seviyesinin artırılması ile mümkün görünmektedir. Dijital sağlık araçlarının fırsatlarına ilişkin artan farkındalık ile sağlıkla ilgili amaçlara yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin nasıl kullanılacağı konusunda gelişmiş becerilerin elde edilmesi önemlidir. Bu kapsamda, dijital sağlık okuryazarlığına yönelik alanyazın incelenmiş olup dijital sağlık okuryazarlık kavramı geniş bir şekilde ele alınmış, bu alandaki ölçüm araçları ve yapılan çalışmalar incelenmiş, dijital sağlık okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile ülkemizde dijital sağlık okuryazarlığı farkındalığının oluşturulmasına yönelik katkı sunması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Dijital Sağlık; Dijital Sağlık Okuryazarlığı; e-Sağlık; Sağlık Teknolojileri

© 2021 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Ekinci, Y., Tutgun Ünal, A., & Tarhan, N. (2021). Dijital sağlık okuryazarlığı üzerine bir alanyazın incelemesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 148-165. doi: 10.48174/buaad.42.1

Summary

With the digitalization in healthcare services, online information and mobile applications have begun to play a major role for users. All advanced digital technologies, including machines and tools, computers and smart phones that we use in every field today; It has brought great innovations to business life, production style and our daily life style, raised living standards and made daily life considerably easier. Especially digital health technologies and applications encourage healthier behaviors in individuals and help proactive management of a healthy lifestyle. Smart watches and

¹Sağlık Personeli, İstanbul Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, yucel.ekinci.47@gmail.com, 0000-0001-5954-5337

²Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr, 0000-0003-2430-6322

³Prof. Dr. Psikiyatri Uzmanı, Üsküdar Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, NPIstanbul Nöropsikiyatri Hastanesi, nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr, 0000-0002-6810-7096

wristbands are some of them. It can help users stay healthy and puts them in control of their health. In this sense, digital health technologies aim to ensure patient participation, such as promoting communication between healthcare providers and patients, increasing patients' compliance with treatment protocols and self-management of chronic diseases.

The possibilities and potentials offered by digital health technologies have brought new possibilities for both patients and healthcare providers. New generation digital health technologies have revealed the concept of smart health or a new health team consisting of Patient + Doctor + Machines (PDM). With this concept, people aim to manage their own health using wearable devices or mobile applications. New generation health technologies, designed minimally with their flexible structure suitable for the human body, help improve the anatomy and quality of life of patients, increase their awareness by providing direct feedback to the user, and enable them to better control their own conditions. With the data obtained thanks to digital health technologies, potentially life-threatening health problems are detected by health professionals at an earlier stage, in more treatable stages and in a better traceable way.

On the other hand, the importance of digital communication technologies in informing the society during the COVID-19 epidemic has increased even more. In the face of the increasing amount of online health information, it has become more important than ever to prevent people from potential harm and ensure the accuracy of this information. The establishment of protective mechanisms by these platforms depending on the level of digital health literacy will reduce the possibility of misuse of health information and damage. These technologies are; has created a new field where patients, healthcare professionals and healthcare practitioners need guidance on how to operate. Users now have access to a wealth of healthcare information online. The ability to critically assess the reliability and validity of online health information is a component of the definition of digital health literacy.

Little is known about the sources used to obtain health information today. Health information platforms on the Internet are not yet sufficiently developed to establish a mechanism to protect users from misuse of health information and not harm their health. Users have the opportunity to actively search online for health information. Therefore, they need to develop their ability to distinguish good or low quality online health information. It should be better equipped to critically analyze high- or low-quality health information and balance established technology uses with healthy behaviors. In this sense, it is vital that the end user have a set of digital skills and also understand the information to improve their health. For this reason, the widespread use and availability of platforms where individuals can easily search for health information; It is thought that it is possible for them to exhibit positive, evidence-based health behaviors and to have sufficient digital health literacy to be healthy.

While the traditional emphasis of health literacy research has been on understanding health-related texts such as patient information sheets, prescriptions, and drug labels, the increasing use of electronic tools to find health information requires a more critical engagement with texts beyond basic understanding. When accessing electronic health information, patients must be able to browse large volumes of online health information and interpret and synthesize health information from multiple sources while simultaneously assessing their reliability. Based on the fact that inequalities in access to technology and digital literacy skills persist among the most vulnerable populations (children, adolescents, the elderly, the disabled, pregnant and lactating women, and the illiterate); Efforts to improve digital health literacy should focus on both technological access and digital navigation and access to information skills. In this context, in order to develop user skills and use these skills in health decisions appropriately, in this research, the concept of digital health literacy was examined and studies in the literature were compiled.

With increased awareness of the opportunities of digital health tools, it is important to acquire advanced skills in how to use information and communication technologies for health-related purposes. Design considerations such as that digital health apps are intuitive/easy to use, accessible, and responsive to feedback, including people with visual, auditory or other disabilities to develop digital skills, will help those with limited digital health literacy engage more effectively with digital health approaches. It is recommended to adopt features such as providing applications on smartphones, simple interface design, providing health information at recommended reading levels, providing visual and auditory information, and text-to-speech functions. Because digital health literacy has a significant impact on health behavior and the health-related choices people make. With the development of digital health literacy skills, strategies that provide information, support, guidance, guidance and encouragement should be created for individuals to change the way they adopt changes that will make a healthy difference in their lives.

Keywords: Digital Health; Digital Health Literacy; e-Health; Health Technologies

GİRİŞ

Bugün dijital teknolojilerin her tarafımızı sardığı bir dönemden geçmekteyiz ve onsuz hareket etmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Hayatın her alanına nüfus eden dijitalleşme/dijital dönüşüm sağlık hizmetlerinde de yerini almıştır. Özellikle dijital teknolojilerin, sağlık hizmetlerinde kullanılmaya başlanması ile yeni bir süreç başlamıştır. Bu teknolojilerin başında internet teknolojileri gelmektedir. İnternetin pek çok konuda zengin bilgiler sunması ve günlük yaşamdaki yaygınlığı,

birçok kullanıcı için ortak bilgi kaynağı haline gelmiştir. İnternet sayesinde bilgiye ulaşma imkânı artmış ve bu sayede dijital ortamlardan insanın ihtiyacı olan hemen hemen bütün hizmetler sağlanmaya başlanmıştır. Özellikle Web 2.0 teknolojisinin sağlık iletişimi kalıplarını dönüştürmesi ve yeni medya teknolojilerindeki gelişmeler, günümüz hasta-sağlık ilişkisini yeniden şekillendirmiştir. Böylelikle dijital sağlık teknolojisinin kullanımını, hasta ve sağlık hizmetlerinin her alanına taşımıştır.

Bu anlamda sağlık bilgilerini internet ortamından sağlayan kullanıcıların, bir dizi dijital beceriye sahip olması, sağlıklarını geliştirmek için bu bilgileri anlaması hayati önem taşımaktadır (Wangdahl, 2021). Araştırmalar, yüksek dijital sağlık okuryazarlığına sahip olmanın yaşam boyu çeşitli olumlu sağlık sonuçlarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir (Fagnano ve ark., 2012; Hyman ve ark., 2020; Jafree ve ark., 2021; Mitsutake ve ark., 2016). Bu kapsamda kullanıcı becerilerinin geliştirilmesi ve bu becerilerin uygun şekilde sağlık kararlarında kullanılması için bu araştırmada, dijital sağlık okuryazarlığı kavramı incelenmiştir. Buna yönelik alanyazında yer alan çalışmalar derlenmiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda dijital sağlık okuryazarlığı kavramının daha geniş tanımının yapılması, bu alandaki açığın giderilmesine yönelik öngörülerin ortaya çıkarılması ve bireyin dijital sağlık okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesine yönelik önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çevrimiçi bilgi kaynakları, tez kütüphanesi, internet siteleri, kitaplar incelenerek dijital sağlık okuryazarlığına yönelik alanda yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan konu hakkında bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada dijital sağlık okuryazarlığı tanımını ve süreçlerini ortaya koyan pek çok kaynak incelemeye alınmıştır. İnternet sitelerinde yayınlanan raporlar ve güncel bilimsel bilgiler de katılarak kapsamlı bir alanyazın sentezi ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda, dijital sağlık, dijital sağlık teknolojileri ve uygulamaları, dijital sağlık okuryazarlığı kavramı, dijital sağlık okuryazarlığına yönelik araçlar, dijital sağlık okuryazarlığına yönelik yapılan çalışmalar, avantajları ve dezavantajları ile öneriler ele alınmıştır.

DİJİTAL SAĞLIK KAVRAMI

Dijital sağlık; elektronik sağlık, mobil sağlık, telesağlık ve sağlık verilerini kapsayan geniş bir kategoridir. Sağlık hizmetlerini doğrudan insanların evlerine ve yetersiz hizmet alan topluluklara getirmek, hastalık salgınlarının haritasını çıkarmaya yardımcı olmak ve sağlık hizmetlerini daha duyarlı ve üretken hale getiren dijital araçları entegre etmek gibi sağlık sistemlerini güçlendirebilecek çözümler sunmaktadır (WHO, 2020). DSÖ'nün 13. Genel Çalışma Programı ile bağlantılı olan

Avrupa Çalışma Programı, evrensel sağlık kapsamı yoluyla tüm bölgedeki insanların sağlığa daha iyi erişim sağlamayı taahhüt etmiş ve dijital sağlığı bu vizyonu gerçekleştirmenin anahtarı olarak kabul etmiştir. Dijital sağlık terimi, veri alışverişini destekleyen elektronik sağlık kayıtlarını ve standartlarını, izleme ve önleme için mobil sağlık uygulamalarını, bireyin kişisel sağlık kayıtlarına ve sağlık sistemiyle olan bağlantılarına şeffaf erişim sağlayan halk sağlığı portallarını, Teletıp'ı, entegre bakım sunumunu, birinci basamakta klinik karar verme destek araçlarını, robotik, kişiselleştirilmiş ilaç, nanoteknolojiler ve yapay zekayı kapsamaktadır (WHO).

Dijital sağlık, *bireyler ve toplumlar için insan sağlığını, sağlık hizmetlerini ve sağlığı iyileştirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması* olarak tanımlanmaktadır (Kostkova, 2015). Son yıllarda dünyada ve Avrupa'da bireyin sağlığını ve refahını geliştirmek için mobil teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte onlarca dijital sağlık projeleri geliştirilmiştir. Bu projeler sağlık sektörünü dönüştürmek ve vatandaşları kendi sağlıklarının sorumluluğunu üstlenmeleri konusunda güçlendirmek için farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2019). Ayrıca hastalara kendi hastalıklarının yönetiminde merkezi bir rol verme, ilaç kullanımlarını ve tedavilerini takip etme ve bunlara uyma ile sağlık uzmanlarının kötüleşmenin erken belirtilerini tespit etmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ülkemizde de 2000 yılından sonra bu yönde çalışmalar başlamıştır. Bu kapsamda T.C. Sağlık Bakanlığı dijital sağlık hizmetleri için e-sağlık kavramını tanımlamıştır. E-Sağlık kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin tüm fonksiyonlarının, bireylerin ve hastaların sağlığının iyileştirilmesinde, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin artırılması ve sağlık sektöründe yer alan tüm kişilere kaliteli, verimli ve etkili hizmetlerin sunumu için kullanılması şeklinde tanımlanmıştır (Aydın, 2004).

Dijital sağlık olgusu, birçok ülkede çağdaş sağlık hizmetleri politikasının ve sunumunun kilit bir boyutu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle COVID-19 salgını ile beraber dijital iletişim teknolojileri halk sağlığı için önemli bir rol oynamıştır (Dadaczynski ve ark., 2021; Zakar ve ark., 2021). İnternet ve sosyal medya, COVID-19 hastalığı sürecinde ve koruyucu davranışlar hakkında kullanıcılar için sağlıkla ilgili önemli bilgi kaynakları haline gelmiş, internetteki sağlıkla ilgili bilgilerin kalitesi ve güvenilirliği daha da önem kazanmıştır. Sunulan dijital çözümler, bireye, pasif katılımcılıktan kendi sağlığında aktif bir katılımcı olma fırsatı sunmuştur. Bu sistemler kullanıcılarına farklı okuma seviyelerinde, birden çok dilde, örgün ve gayri resmi öğretim yöntemlerini kullanarak videolar, ses ve baskı gibi multimedya eğitiminin sunulmasına izin vermiştir. Hastaya daha fazla ses vererek ve bakımlarında aktif katılımcılar olmaları için onları güçlendirerek, karar verme ve ortak karar verme becerilerini geliştirmiştir (Conard, 2019).

Dijital sağlığın oynayabileceği rol, COVID-19 salgını sırasında mercek altına alınmıştır. Salgınları izlemek için temas izleme uygulamaları gibi dijital araçların kullanımı, sağlık profesyonellerini ve hastaları sürekli bakım sağlarken güvende tutmaya yardımcı olmak için

çevrimiçi konsültasyonlar kullanılmıştır. Bu hizmetler dijital sağlığın potansiyelinden yararlanmanın yollarından bazılarıdır. Ayrıca dijital sağlık teknolojileri hastaları öz bakımlarında da güçlendirebilmektedir (Soininen, 2020). Bu yönde Finlandiya'daki çeşitli üniversite hastaneleri tarafından kurulan hasta odaklı bir dijital sağlık hizmeti olan Health Village projesi kapsamında hastalarla birlikte geliştirilen platform, sağlık profesyonellerini destekledikleri hastalarla birbirine bağlayan dijital bakım yollarının oluşturulmasına izin vermektedir. Sağlık hizmetleri kullanıcıları ve sağlayıcıları arasındaki iletişimi geliştirmiştir. Platform ayrıca insanların kendi bakımlarını planlamalarına ve yönetmelerine yardımcı olmaktadır. Hastalar basit tıbbi cihazlar kullanarak sağlıklarını takip edebilmekte, tansiyon, nabız ve kilo ölçümlerini sağlık profesyoneline gönderebilmektedir. Hastalar semptomlarını takip etmek için elektronik bir günlük tutabilmekte, onlara mesaj gönderebilmekte, soruları yanıtlayabilmekte ve tavsiyelerde bulunabilmektedir. Sonuç olarak hastalara daha verimli bir şekilde yardımcı olunabilmektedir (Soininen, 2020).

Dijital sağlığın en büyük kazanımlarından biri, tedaviden korunmaya geçişi desteklemesidir ve bu hem birincil hem de ikincil koruma için geçerlidir (Odone ve ark., 2019). Birincisi ile ilgili olarak, DSÖ tarafından kabul edildiği üzere dijital sağlık teknolojileri, davranışsal risk faktörlerinin dağılımını olumlu yönde etkileyen sağlığı kendi kendine yönetmenin yollarını sunar. İkincil önleme ise, genomikteki ilerlemeler ve bunun klinik rutine uygulanması, genetik temelli hastalık geliştirme riski altındaki kişilerin belirlenmesine ve ayrıca tedaviye yanıt tahmin etmeye giderek daha fazla izin vermesidir. Bugün küresel ölçekte kuruluşlar, dijitalleşmenin halk sağlığındaki mevcut ve gelecekteki rolünün önemini kabul etmiştir.

DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI KAVRAMI

Dijital sağlık okuryazarlığını Dünya Sağlık Örgütü (WHO), *elektronik kaynaklardan sağlık bilgilerini arama, bulma, anlama ve değerlendirme ve elde edilen bilgileri bir sağlık problemini ele almak veya çözmek için uygulama yeteneği* olarak tanımlamıştır (EuroHealthNet, 2021). Diğer bir tanımda ise dijital sağlık okuryazarlığı, *bir kişinin çevrimiçi sağlık bilgilerini arama, seçme, değerlendirme ve uygulama veya dijital sağlık uygulamalarını uygun şekilde kullanma becerisi* olarak tanımlanmıştır (WHO). Dijital sağlık okuryazarlığını etkileyen değişkenler yaş, sağlık durumu, eğitim geçmişi, dijital okuryazarlık becerileri ve bilgi arama motivasyonu olarak belirtilmiştir.

Dijital sağlık okuryazarlığı, bireylerin güçlendirilmesi ve dijital sağlık kaynakları tarafından bilgilendirilen sağlık kararlarına tam olarak katılmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Dijitalleşme bağlamında, kullanıcıların sadece pasif alıcılar olmayıp, mevcut içerikle etkileşime girerek veya sağlıkla ilgili kendi bilgilerini paylaşarak iletişim sürecine aktif olarak katılmaları hedeflenmektedir (Bittlingmayer ve ark., 2020). Bu anlamda, dijital sağlık okuryazarlığı yalnızca mesaj alma ve işleme anlamına gelmez, aynı zamanda çok yönlü dijital iletişime uygun şekilde katılma yeteneğini de

içermektedir. İnsanları kendi sağlıkları üzerinde kontrolü artırmaları için güçlendirmek ve insan merkezli sağlık sistemlerini geliştirmek, insanların sağlıklı bir yaşamdan zevk almalarını desteklemek ve en savunmasızların sağlığına öncelik vermek için yenilik ve gelişime yüksek öncelik verilmesidir (Tarhan, Ekinci ve Tutgun-Ünal, 2021).

Dijital sağlık okuryazarlığı, eğitim ve öğretim yoluyla kullanıcı becerisinin artırılmasını, aynı zamanda özellikle yaşlı kullanıcılar, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı koşullarda yaşayanlar ve genel olarak daha düşük dijital okuryazarlık seviyelerine sahip olanlar için bireysel ihtiyaçlara uyacak şekilde dijital sağlık yaklaşımlarının tasarlanması ve uyarlanması içermektedir. Sağlığın sosyal belirleyicilerinden etkilenenler arasında yaygın olan dijital sağlık okuryazarlığının önündeki engellerin, dijital sağlık yaklaşımlarına erişim araçlarının eksikliği olduğu belirlenmiştir (Kemp ve ark., 2020).

Dijital sağlık okuryazarı olan bireyler, bir sağlık problemini çözmek için elektronik kaynaklardan bilgi alıp kullanabilen, kişisel sağlık ve bakım sorunlarını daha iyi yönetebilen kişilerdir. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, insanların çevrimiçi bilgiyi kullanma konusundaki algı becerilerinin, aslında sağlıklarını ve sağlık hizmetlerinin kalitesini etkilediğini ve bu tür becerilerin eksikliğinin olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir (Ekinci, 2020; Hsu, Chiang ve Yang, 2014; Neter ve Brainin, 2012; Tarhan, Tutgun-Ünal ve Ekinci, 2021). Günümüzde sağlık hizmetlerinde aktif ve bilgili tüketiciye daha fazla vurgu yapılmaktadır.

Araştırmalar, toplumdaki bazı grupların web tabanlı sağlık araçlarını kendi çıkarları için kullanma becerisine ve bilgisine sahip olmadığını, hatta yetersiz olduğunu göstermiştir (Chang ve ark., 2004). Bu gruplar çevrimiçi olma olasılığı en düşük olanlardır. Bunlar daha az eğitilmiş, daha düşük gelirli bireyler, yaşlılar ve engelli kişilerdir (Chesser ve ark., 2016). En savunmasız kişilerin geçiş sürecinde geride kalma riski vardır. Daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip insanlar daha yüksek hastalık yüküne sahiptir (Botts ve Horan, 2008). Ayrıca bilgiye erişme ve bilgiyi kullanma konusunda daha fazla engelle karşılaşılır. Dijital geçişten faydalanmalarını sağlamak, sağlık ve diğer sektörler içinde eylem gerektirir. Araştırmalar düşük dijital sağlık okuryazarlığı riski altında olan gruplar için sağlık teknolojilerinin geliştirilmesine ve bunlara uyarlanmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Botts ve Horan, 2008; Chang ve ark., 2004; Chesser ve ark., 2016).

Sağlık sektöründe hızla yaşanan değişimler neticesinde zaman zaman hastalar bazen de sağlık çalışanları tüm bu olup bitenlerden bilişim ve sağlık teknolojileri alanlarında yeterli eğitim ve bilgiye sahip olmamaları nedeniyle yeterince faydalanamamakta ve bu gelişmeleri takip edememektedir (Işık, 2019). Bu noktada kişilerin dijital iletişim kanallarından olabildiğince daha çok yararlanmalarının sağlanması gerekmektedir. Dijital iletişim kanalları üzerinden kolayca ulaşılabilecek sağlık bilgilerinin yorumlanması, değerlendirilmesi, bunun anlaşılması ve ihtiyaç

duyulan içerikten yararlanılması gibi çözümler ile bireylerin dijital sağlık okuryazarlık seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmalıdır.

Araştırmacılar tarafından yapılan bir çalışmada, insanların web tabanlı sağlık hizmetlerini kullanma becerileri ile gerçek sağlıkları arasında ilişki bulunmuştur (van der Vaart ve Drossaert, 2017). Bu durum e-sağlık hizmetlerinin kullanımının insanların yaşamları üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Önceki çalışmalarda, dijital sağlık okuryazarlığının sağlık davranışı üzerindeki arabulucu rolüne rastlanmıştır (Hsu, Chiang ve Yang, 2014). Diğer bir çalışmada ise sağlığın kendi kendine yönetimi ve hekimlerle etkileşim ilişkisi bulunmuştu (Neter ve Brainin, 2012). Araştırmacılar bundan sonra yapılacak çalışmaların, dijital sağlık okuryazarlığının sağlık ve sağlık davranışı (fiziksel, zihinsel ve sosyal) üzerindeki etkisi ve bu yetkinliklerin kişinin sağlığını iyileştirmek için nasıl kullanılabileceği konusunda daha fazla bilgi vermeye yönelik olduğunu belirtmiştir (van der Vaart ve Drossaert, 2017). Buna yönelik bu alanda farkındalığın artırılması için bireyin ve toplumun dijital sağlık okuryazarlığını ölçen araçlara ihtiyaç olduğu görülmüştür. Dijital sağlık okuryazarlığı üzerine geçerli ölçüm araçlarının bugünün ihtiyaçlarına cevap verememesi yeni ölçüm araçlarını geliştirmeye yöneltmektedir (Ekinci, 2020; Karnoe ve Kayser, 2015; Park ve Kwon, 2021).

Bu doğrultuda Avrupa'da dijital sağlık okuryazarlığının gelişimini desteklemeyi amaçlayan IC-Health projesi 2017 yılında geliştirilmiştir. Projede, (A) çocuklar, (B) ergenler, (C) hamile ve emziren kadınlar, (D) yaşlılar ve (E) tip 1 ve tip 2 diyabette etkilenen veya etkilenmeye yatkın kişiler olacak şekilde beş farklı grup belirlenmiştir. Bu gruplara sekiz farklı dilde (İspanyolca, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Hollandaca, Almanca, İsveççe, Danca) 35 açık erişimli çevrimiçi kurs (MOOC) tasarlanması hedeflenmiştir. Projenin ilk eylemi olarak, e-Sağlık okuryazarlığı ile ilgili benzersiz ihtiyaçları ve yetkinlikleri keşfetmek için hedef nüfus araştırılmıştır. Çalışmada biri çocuklar ve ergenler için, diğeri yetişkinler için olmak üzere iki anket tasarlanmıştır. Anketler, 1-dijital teknolojilerin ve dijital okuryazarlığın kullanımı, 2-sağlık okuryazarlığı, 3-e-Sağlık okuryazarlığı ve 4-sosyo demografik değişkenler olmak üzere dört bölümden oluşturulmuştur. Yapılan bu anketler hem çevrimiçi hem de kâğıt ve kalem formatında uygulanabilir yapılmıştır (Giudice, 2017).

DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞINA YÖNELİK ARAÇLAR

E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (The eHealth Literacy Scale/ eHEALS), Norman ve Skinner tarafından 2006 yılında Kanada'da 14 ortaokuldan 13-21 yaş arası 664 (erkek N=370; kızlar N=294) ergen öğrenci üzerinde altı temel becerinin belirlenmesine yönelik olarak geliştirilmiştir (*Bu beceriler; geleneksel okuryazarlık, sağlıkla ilgili okuryazarlık, bilgi alma, bilimsel araştırma, medya okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığının*). eHEALS, bireyler veya belirli gruplarda klinik karar verme ve sağlığı geliştirme planlamasını bilgilendirmek için kullanılabilecek tüketici e-Sağlığı ile

ilgili becerilerin genel bir tahminini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Toplam 10 sorudan (internet kullanmayla ilgili 2 madde ve internet tutumunu ölçen 8 madde) oluşan ölçek, 5'li Likert tipinde "1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum" olarak düzenlenmiştir.

Ölçekten en düşük 8 puan, en yüksek 40 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, e-sağlık okuryazarlığının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. eHEALS'nin iç tutarlılık katsayısı ölçek geneli için 0.88 olarak bulunmuştur ve e-Sağlık okuryazarlığı kavramını güvenilir ve tutarlı bir şekilde değerlendirdiği bildirilmiştir. Sağlık için bilgi teknolojisi kullanımının, tüketici konforunu ve becerisini değerlendirmek için uygun bir araç olduğu belirtilmiştir. Klinik ortamda eHEALS, bir e-Sağlık müdahalesine veya kaynağına yönlendirmelerden fayda sağlayabilecek veya faydalanamayacak kişileri belirleme aracı olarak hizmet etme potansiyeline sahip bulunmuştur (Norman ve Skinner, 2006). Ölçeğin, Hollandaca (van der Vaart ve arkadaşları, 2011); Almanca (Soellner, Huber ve Reder, 2014), İtalyanca (Diviani, Dima ve Schulz, 2017) versiyonu bulunmaktadır.

Ülkemizde e-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin dil ve kapsam geçerliliği ile Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Coşkun ve Bebiş tarafından 2015 yılında Ankara'da 14-21 yaş arası 985 öğrenci üzerinde "Adolesanlarda e-Sağlık Okur-Yazarlığı Ölçeği" şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ölçeğin toplamında 0,78 olarak bulunmuştur. E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen tüm bulgulara göre, ölçeğin adolesanlarda e-sağlık okuryazarlığı düzeylerini değerlendirmek amacıyla geçerli ve güvenilir biçimde kullanılabilirliği bildirilmiştir (Coşkun ve Bebiş, 2015).

Ülkemizde ölçeğin ikinci geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ile Türkçe dil uyarlaması Tamer-Gencer tarafından 2017 yılında 18-45 yaş arası 800 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. E-Sağlık okuryazarlık düzeyini tespit edebilmek amacıyla uyarlanan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı değeri 0,915 olarak bulunmuştur. Uyarlanan ölçeğin internet ve sosyal medya üzerinden sağlık konusunda bilgi edinme süreçlerindeki okur-yazarlığın önemi ile paralel olarak hazırlanacak olan Türkçe bilimsel çalışmalarda kullanılmak üzere, internette sağlık konusunda edinilen bilgiye güven düzeyi, bilgiye ulaşma biçimleri ve nedenleri konularında uygun bir veri toplama aracı olduğu bildirilmiştir (Tamer-Gencer, 2017).

Medya Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (Media Health Literacy/ MHL), Levin-Zamir ve arkadaşları taraftan 2011 yılında 7. sınıf, 8. sınıf ve 11. sınıf 1316 öğrenci ile yürütülen çalışmada ergenlerde medya sağlık okuryazarlığını değerlendirmek için geliştirilmiştir. Ölçek, bireyin kendi sağlığını etkileyen belirleyicileri, düşünce ve eylem yoluyla kontrol etme yeteneğine sahip olduğu öncülüne dayanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0,74 olarak bulunmuştur.

Medya sağlık okuryazarlığı seviyelerini ayırt edebilen ölçek dört farklı kategoriden oluşmaktadır. Sağlık içeriğinin belirlenmesi, eleştirel analiz ve değerlendirme, akranların davranışları üzerindeki etkinin algılanması ve harekete geçme veya tepki verme niyetidir. Medya sağlık okuryazarlığı, çeşitli medya türlerinde sağlıkla ilgili içeriği (açık veya örtük) tanımlama becerisinden; sağlık davranışı üzerindeki etkisini tanımak, içeriği eleştirel olarak analiz etmek ve kişisel sağlık davranışı veya savunuculuk aracılığıyla ölçülen eylem yoluyla yanıt verme niyetini ifade etmektedir. Bu nedenle, Medya Sağlık Okuryazarlığının doğrulanmış ölçüsü bu dört kategoriden oluşur ve sağlığın güçlendirilmesiyle oldukça ilişkili olduğundan bahsedilir. Ölçek, diğer sosyo-demografik değişkenlerden bağımsız olarak, kişisel/ sosyo-ekonomik belirleyicilerle, özellikle cinsiyet ve annelerin eğitimiyle ilişkilendirilmiştir.

Çalışmada, ergen sağlık davranışının bir belirleyicisi olan medya sağlık okuryazarlığı ölçeğinin, risk altındaki grupları belirlediği ve gençler arasında sağlığın teşviki için bir temel oluşturabileceği belirtilmiştir. Ayrıca çalışma, medya sağlık okuryazarlığını, sağlık davranışının belirleyici bir faktörü olarak düşünmenin, sağlık davranışını teşvik eden gelecekteki müdahalelerin sonuçlarına katkıda bulunabileceğini ortaya koymuştur. Ölçeğin medyanın rolünü anlamak için yararlı bir ölçüm aracı olduğu bildirilmiştir (Levin-Zamir, Lemish ve Gofin, 2011).

Hastanın Sağlık İnternet Teknolojisine Girmeye Hazırlık Aracı (The Patient Readiness to Engage in Health Internet Technology/ PRE-HIT), Koopman ve arkadaşları tarafından 2014 yılında 20-84 yaş arası 200 hasta üzerinde yürütülen çalışmada, teknoloji tabanlı sağlık müdahalelerini araştıran araştırmacılara yardımcı olması için geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. PRE-HIT aracı, eHEALS temeline dayanmakta olup, 28 madde ve 8 faktörden oluşmaktadır. Sekiz faktörün test-tekrar test güvenilirliği 0,60 ile 0,85 arasında bulunmuştur. Faktörlerin iç tutarlılık katsayısı sırasıyla, “sağlık bilgisi ihtiyacı” 0,84; “bilgisayar/ internet deneyimi, uzmanlık” 0,87; “bilgisayar kaygısı” 0,82; “tercih edilen etkileşim modu” 0,73; “doktorla ilişki” 0,65; “cep telefonu uzmanlığı” 0,75; “internet gizlilik sorunları” 0,71 ve “habersizlik iyi haberdir” 0,57 olarak hesaplanmıştır.

Çalışmada PRE-HIT aracının, kronik rahatsızlıkları olan hastalar arasında sağlık bilgi teknolojisi kaynaklarını kullanma olasılığını ölçmek için geçerli bir araç olduğu belirtilmiştir. Hem bilgi aramak hem de sağlık ekibi ile iletişim kurmak için bilgi teknolojisinin kullanılmasına yöneliktir. Hastanın Sağlık İnternet Teknolojisine Başlamaya Hazırlık (PRE-HIT) aracı iyi psikometrik özelliklere sahip olup, teknoloji tabanlı sağlık müdahalelerini araştıran araştırmacılara yardımcı olacağı tavsiye edilmiştir (Koopman ve arkadaşları, 2014).

eSağlık Okuryazarlığı Ölçeği (The eHealth Literacy Scale/ eHLS), Hsu, Chiang ve Yang tarafından 2014 yılında, Tayvan’da 525 üniversite öğrenci üzerinde yürütülen çalışmada, öğrencilerin sağlık davranışları üzerindeki bireysel faktörler bağlamında dijital sağlık okuryazarlığının aracılık rolü ve öz bildirimi incelenmiş ve eSağlık Okuryazarlığı Ölçeği (eHLS) geliştirilmiştir. E-Sağlık

Okuryazarlığı Ölçeği, üniversite öğrencilerinin işlevsel, etkileşimli ve kritik e-Sağlık okuryazarlığını ölçmek için tasarlanmış 12 maddelik bir araçtır. Katılımcılardan her bir eHLS maddesini kendi uygulamalarına veya inançlarına göre, 5 puanlık bir Likert ölçeği kullanarak, doğru bir şekilde derecelendirmeleri istenmiştir (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum). Mevcut veriler 12 madde ve 3 boyuta bölünmüş bir eHLS modeline uygun olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin üç boyutu; işlevsel e-Sağlık okuryazarlığı, etkileşimli e-Sağlık okuryazarlığı ve kritik e-Sağlık okuryazarlığı şeklinde tanımlanmıştır (Hsu, Chiang ve Yang, 2014).

Dijital Sağlık Okuryazarlığı Aracı (Digital Health Literacy Instrument/ DHLI), van der Vaart ve Drossaert tarafından 2017 yılında geliştirilmiştir. Dijital sağlık okuryazarlığı aracı 21 sorudan oluşmaktadır. Aracın öz bildirim ölçeğinin genel güvenilirliği, tatmin edici iç tutarlılık katsayıları (0.87) ve uygun bir genel test-tekrar test güvenilirliği ile yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Dijital sağlık okuryazarlığı aracı çoklu alt ölçekleri kullanarak dijital sağlık okuryazarlığını değerlendirmek için yeni bir öz bildirim ölçütü olarak kabul edilebilir bulunmuştur.

Ölçek, insanların kendini algılama yeteneklerini ölçmek için birtakım boyutlar ile sınıflandırılmıştır. Buna göre, bilgisayar ve internet tarayıcısını kullanmak için “operasyonel” beceriler (operational skills), web’de gezinme ve yönlendirme için “gezinme” becerileri (navigation skills), doğru arama stratejilerini kullanmak için “bilgi arama” becerileri (information searching), çevrimiçi bilgilerin güvenilirliğini (evaluating reliability) ve alaka düzeyini (determining relevance) değerlendirmek için “güvenilirliği değerlendirme” becerileri başlıkları ölçekte yer almaktadır. Web tabanlı uygulamalara, kendi ürettiği içeriği eklemek için, “içerik ekleme” becerisi (adding content) ve interneti kullanırken gizliliği korumak ve buna saygı duymak için “mahremiyetin korunması” becerileri (protecting privacy) şeklinde tanımlanmıştır.

Ölçekteki 4’üncü kategori, iki ayrı kavrama ayrılmış olup, “genel olarak bilgilerin güvenilirliğini değerlendirmek” ve “belirli bir durumda bilginin kendisiyle olan ilişkisini belirlemek” olarak 21 öz-bildirim ögesi ile ölçülen toplam 7 beceri kategorisinde sınıflandırılmıştır. Öz bildirim öğeleriyle, insanların belirli görevleri ne kadar zor olarak algıladıkları ve internette belirli sorunları ne sıklıkla yaşadıkları puanlanmaktadır. Her bir madde, "çok kolay" dan "çok zor" a ve "asla" dan "sık sık" a değişen yanıt seçenekleri ile dörtlü likert türünde derecelendirme ile puanlanmıştır.

Ölçekteki beceri öğeleri, bir arama motorunun veya web sitesinin bir "baskı ekranını" görüntüler ve katılımcıdan, doğru (puan=1) veya yanlış (puan=0) olarak puanlanabilen, beceriyle ilgili bir soru sorar. Performansa dayalı soruların örnekleri, belirli bir eylem için hangi düğmeye basılacağı veya belirli bir durumda hangi bilgi parçasının en değerli olacağını belirler. Her bir maddenin 5 cevap seçeneği vardır: 4 farklı cevap (1 tanesi doğru) ve bir "bilmiyorum" seçeneği (skor=0). Her doğru cevap 1 puan alır ve toplamda maksimum 7 puan almaktadır. Toplam puanı hesaplamak için 7 maddeden en az 6'sının cevaplanması gerekmektedir.

Performansa dayalı öğelerin değerlerini ve ayırt edicilik geçerliliğini belirlemek için daha fazla çalışılması önerilmiştir. Dijital Sağlık Okuryazarlığı Aracı hem Hollandaca hem de İngilizce olarak oluşturulmuştur. Ölçeğin değerlendirme özelliklerine göre, aracın çok çeşitli dijital sağlık okuryazarlığı becerilerini ölçtüğü sonucuna varılmıştır (van der Vaart ve Drossaert, 2017). Dijital Sağlık Okuryazarlığı Aracının Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği henüz yapılmamıştır.

eSağlık Okuryazarlığı Anketi (The eHealth Literacy Questionnaire/ eHLQ), Kayser ve arkadaşları tarafından, 2018 yılında 16-74 yaş arası 475 katılımcı üzerinde yapılan çalışmada, 7 boyutlu e-Sağlık Okuryazarlığı Çerçevesini (e-Health Literacy Framework/ eHLF) yakalamak için geliştirilmiş psikometrik bir ölçme aracıdır. Çeşitli gruplarda geniş bir kavramsal bakış ile yapı geçerliliği ve güvenilir ölçüm konusunda tatmin edici kanıtlara sahip bulunmuştur. İnsanların dijital sağlık hizmetleriyle etkileşimini anlamak ve değerlendirmek için kullanılmak üzere tasarlanmıştır (Norgaard ve arkadaşları, 2015).

Mevcut teknolojilerle uyumlu yeni bir e-sağlık okuryazarlığı kavramsallaştırması (eHLF) geliştirmeyi amaçlayan çalışmada, tümevarımsal yapılandırılmış bir analiz yoluyla yedi alan belirlenmiştir (Norgaard ve arkadaşları, 2015). Bu alanlar sırasıyla; “Bilgiyi işleme yeteneği”, “Kendi sağlığına dahil olma”, “Dijital hizmetlerle aktif olarak etkileşim kurma becerisi”, “Güvende hissetme ve kontrolü elinde tutma”, “Dijital ile etkileşim kurma motivasyon hizmetleri”, “Çalışan sistemlere erişim” ve “Bireysel ihtiyaçlara uyan dijital hizmetler” olacak şekilde belirlenmiştir. Bu deneysel olarak türetilmiş alanlar bir e-sağlık okuryazarlığı çerçevesi (eHLF) oluşturur ve kullanıcıya e-sağlık teknolojilerini anlama, erişim ve kullanma becerisine ilişkin yeni içgörüler sağlamaktadır. Bireysel teknoloji kullanıcılarına; sağlık okuryazarlığının bilgi ve becerilerini, sistemi ve bireyin sistemle nasıl etkileşime girdiğini kapsayan geniş bir harita sunmaktadır (Kayser ve arkadaşları, 2018; Norgaard ve arkadaşları, 2015).

eSağlık Okuryazarlığı Anketi 35 öğeden oluşmakta olup 7 boyutunun madde analizi ise sırasıyla; 1-Sağlık bilgilerini işlemek için teknolojiyi kullanma (5 madde), 2-Sağlık kavramları ve dilin anlaşılması (5 madde), 3-Dijital hizmetlerle aktif bir şekilde etkileşim kurma becerisi (5 öğe), 4-Güvende ve kontrolde hissetme (5 madde), 5-Dijitalle etkileşim kurmak için motive hizmetler (5 madde), 6-Çalışan dijital hizmetlere erişim (6 madde) ve 7-Bireysel ihtiyaçlara uyan dijital hizmetler (4 madde) şeklinde belirlenmiştir. eSağlık Okuryazarlığı Anketi sağlam özelliklere sahip, iyi tanımlanmış bir eHLF çerçevesine dayanan çok boyutlu bir araç olarak ölçümlerde kullanılabilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca etkili dijital sağlık müdahaleleri geliştirmek, uygulamak ve değerlendirmek için araştırmacıları, geliştiricileri, tasarımcıları ve hükümetleri desteklemek için yararlı bir araç seti olduğu bildirilmiştir (Kayser ve arkadaşları, 2018).

Dijital Sağlıklı Beslenme Okuryazarlığı Ölçeği (Digital Healthy Diet Literacy/ DDL), Duong ve arkadaşları tarafından, 2020 yılında 19-27 yaş arası 7616 öğrenci ile yürütülen çalışmada, “The

Short-Form Health Literacy Questionnaire” (HLS-SF12) kavramsal çerçevesine dayanarak geliştirilmiş psikometrik bir ölçektir (Duong ve arkadaşları, 2020). DDL, genişletilmiş bir sağlık okuryazarlığı kavramı olup, sağlıklı beslenme davranışını ve sağlık sonuçlarını iyileştirmek için dijital sağlıklı diyetle ilgili bilgilere erişme, anlama, değerlendirme ve uygulama yeteneğini ifade etmektedir.

DDL, dijital sağlıklı beslenme alanındaki bilgileri işleme yeteneği ile ilgili 4 öğeden oluşmaktadır. İnternette güvenilir ve doğru sağlıklı beslenme bilgileri bulma, sağlıklı beslenme bilgilerini anlama, internetteki sağlıklı beslenme bilgilerinin bireyler için uygulanıp uygulanmadığını yargılamak ve sağlıklı beslenmek için internetten sağlıklı beslenme bilgilerini bireylerin günlük yaşamlarına uygulamak. Ölçek 4'lü Likert tipinde bir ölçek olup, 1=Çok zor, 2=Oldukça zor, 3=Oldukça kolay ve 4=Çok kolay olacak şekilde tasarlanmıştır. DDL puanı hesaplaması, $indeks = (Ortalama - 1) \times (50/3)$ şeklinde formüle edilmiştir. Burada hesaplanan indeks, ortalama her bir birey için katılan tüm öğelerin ortalamasıdır. Ölçekten 0 ile 50 arası puan alınabilmektedir ve ölçekten alınan yüksek puanlar daha iyi dijital sağlıklı beslenme okuryazarlığını temsil etmektedir.

DDL ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı sırasıyla genel örneklemede 0,86; hemşirelik öğrencilerinde 0,83 ve tıp öğrencilerinde 0,87 olarak hesaplanmıştır. Dijital sağlıklı beslenme okuryazarlığı ölçeğinin, öğrencilerin internette bulunan sağlıklı beslenme bilgilerine erişme, anlama, değerlendirme ve uygulama becerilerinin hızlı bir şekilde değerlendirilmesi için geçerli ve güvenilir bir araç olduğu bildirilmiştir (Duong ve arkadaşları, 2020). Diğer yandan, Duong ve arkadaşları tarafından 2021 yılında 18 yaş ve üzeri 1342 yetişkin üzerinde yürütülen çalışma ile *E-Sağlıklı Beslenme Okuryazarlığı Ölçeği (E-Healthy Diet Literacy Scale/ e-HDL)* tasarlanmıştır (Duong ve arkadaşları, 2021).

DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞINA YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALAR

Van der Vaart ve Drossaert (2017) tarafından, dijital sağlık okuryazarlığı aracı ile Hollanda'da 18-84 yaş arasındaki 200 kişi üzerinde yapılan çalışmada, dijital sağlık okuryazarlığı ile genel sağlık okuryazarlığı ve dijital beceriler arasında orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Çalışmadaki bulgular, e-sağlık kullanımının insanların yaşamları üzerindeki etkisini göstermektedir. Katılımcıların yarısından fazlası sağlıkla ilgili sosyal medya veya tüketici inceleme sitelerini kullandığını bildirmiştir (Van der Vaart ve Drossaert, 2017).

Ertas ve arkadaşları (2019) tarafından, 18 üstü 388 yetişkin üzerinde yapılan çalışmada, bireylerin dijital okuryazarlık ve e-sağlık okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, dijital okuryazarlık ve e-sağlık okuryazarlığı arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca, kadınların e-sağlık okuryazarlığı seviyesi erkeklere göre; kronik bir rahatsızlığı olmayan bireylerin olanlara göre; eğitim durumu üniversite ve üstü olanların lise ve altı olanlara göre dijital

okuryazarlık ve e-sağlık okuryazarlık seviyesi daha yüksek bulunmuştur (Ertaş, Kıracı ve Demir, 2019).

Rosario ve arkadaşları (2020) tarafından, dijital sağlık okuryazarlığı aracı ile Portekiz'deki 3084 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, COVID-19 ile ilgili dijital sağlık okuryazarlığı ile üniversite öğrencileri arasında çevrimiçi bilgi arama davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, dijital sağlık okuryazarlığı, üniversite öğrencilerinin COVID-19 zamanındaki çevrimiçi bilgi arama davranışlarıyla ilişkili bulunmuştur. Erkek öğrencilerin, kendi dijital içeriklerini eklerken ve çevrimiçi kaynaklardan edindikleri sağlık bilgilerinin güvenilirliğini değerlendirirken kadınlara kıyasla daha az zorluk yaşadığı bildirilmiştir. Kamu kurumlarının web sitelerinde ve sağlık portallarında daha sık arama yapanların, sağlık bilgilerinin güvenilirliğini değerlendirmede yeterli dijital sağlık okuryazarlığı seviyesine ulaşma olasılığı daha yüksek bulunmuştur (Rosario ve arkadaşları, 2020; Vrdeja ve ark., 2021). Bu anlamda toplum ve halk sağlığı açısından dijital sağlık okuryazarlığını geliştirmeyi amaçlayan programların tasarlanması önerilmiştir (Rosario ve arkadaşları, 2020).

Adil ve arkadaşları (2021) tarafından, Pakistan'da 1513 üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmada, üniversite öğrencileri arasında dijital sağlık okuryazarlığının kullanımı ve uzmanlığını etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, dijital sağlık okuryazarlığında eğitim seviyesi ile kullanım ve uzmanlık seviyeleri arasında ilişki bulunmuştur. Farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerin, dijital sağlık okuryazarlığında farklı düzeylerde kullanım ve uzmanlığa sahip olduğu belirtilmiştir (Adil ve arkadaşları, 2021).

Dadaczynski ve arkadaşları (2021) tarafından, Dijital Sağlık Okuryazarlığı Aracı ile Almanya'da 18-72 yaş arası 14.916 katılımcı üzerinde yapılan çalışmada, Almanya'daki COVID-19 salgınının erken dönemlerinde, üniversite öğrencilerinin dijital sağlık okuryazarlığı ve web tabanlı bilgi arama davranışları incelenmiştir. Öğrenciler arasında web tabanlı sağlık ve COVID-19 ile ilgili bilgileri aramak için en çok tercih edilen kaynaklar arama motorları, haber portalları ve kamu kurumlarının web siteleri ile ardından sosyal medya ve video portalları gelmektedir. Kız öğrencilerin sosyal medyayı ve sağlık portallarını daha sık kullandığı, erkek öğrencilerin ise Wikipedia ve diğer web tabanlı ansiklopedileri ve Youtube'u daha sık kullandığı belirtilmiştir. Sosyal medya kullanımı, bilgiyi eleştirel olarak değerlendirme yeteneğinin düşük olmasıyla ilişkilendirilirken, halka açık web sitelerinin kullanımında bunun tersinin gözlemlendiği bildirilmiştir.

Araştırmada en büyük zorluğun ise, COVID-19 ile ilgili bilgilerin güvenilirliğini değerlendirmek ve bu bilgiye ticari çıkarların eklenip eklenmediğine karar vermekle ilgili olduğu belirtilmiştir. Kız öğrencilerin, web tabanlı COVID-19 ile ilgili bilgileri arama ve değerlendirmede erkek öğrencilere göre daha fazla zorluk yaşadıkları bildirilmiştir. Araştırmacılar çalışmadan elde edilen bulguların endişe uyandırdığını ve halk sağlığı için önemli etkilere sahip olduğunu bildirmiştir.

Birincisi, bir halk sağlığı acil durumu bağlamında doğru ve duruma özgü bilgilere erişimle ilgili sorunlar. İkincisi, öğrenciler dezenformasyona veya yanlış bilgilere eriştiklerinde ve bilginin doğruluğu hakkında yargılarda bulunmada güçlük çektiklerinde, bu bilgiyi tanımlayamama sorunu (örneğin, "sahte haberler", ticari mesajlaşma). Üçüncüsü, pek çok öğrencinin internette paylaşılan kişisel bilgilerin güvenliğinden habersiz olduğudur (Dadaczynski ve arkadaşları, 2021).

Patil ve arkadaşları (2021) tarafından, Dijital Sağlık Okuryazarlığı Aracı ile 256 yetişkin üzerinde yapılan çalışmada, COVID-19 ile ilgili bilgi erişiminin, tutumlarının ve davranışlarının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversite öğrencileri arasında sağlık okuryazarlığı ve dijital sağlık okuryazarlığı ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir. COVID-19 pandemisine yakalanma şansının daha düşük olduğunu belirten katılımcıların dijital sağlık okuryazarlığı seviyesi, yüksek riski kabul edenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Çalışmada, Facebook ve Instagram yaygın olarak haber portalları gibi kullanılırken, yeni platformların da kullanılmaya başlandığı bildirilmiştir. TikTok, araştırmada değerlendirilen en yeni platform olarak göze çarpmakta olup katılımcıların dörtte biri tarafından kullanıldığı belirtilmiştir.

COVID-19 salgınında ortaya çıkan infodemik (*bilgi kirliliğine maruz kalan*) bireyler, topluluklar ve sağlık sistemleri üzerinde muazzam bir yük bindirdiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, yeterli dijital sağlık okuryazarlığı seviyesine sahip öğrencilerin yanlış sağlık bilgilerine ve ilgili sağlık komplo teorilerine karşı daha dirençli olacağı belirtilmiştir. Öğrencilerin dijital sağlık okuryazarlığı seviyesinin artırılması ile olumsuz sağlık sonuçları ve mevcut infodemik olumsuz/zararlı etkileriyle mücadeleye de yardımcı olacağı bildirilmiştir. Dijital sağlık okuryazarlığı seviyelerini artırmak için çeşitli stratejiler belirlenmiştir. Bu doğrultuda, öğrencilere eğitim kurumları tarafından eleştirel düşünme ve yanıtıcı bilgilerden doğruyu nasıl ayırt edeceklerinin öğretilmesi gerektiği önerilmiştir. Ayrıca güçlendirme, sağlık okuryazarlığının temel hedeflerinden biri olarak açıklanmıştır. Üniversite yöneticilerinin dijital sağlık okuryazarlığını güçlendirme yaklaşımlarına odaklanmaları ve bilgi sağlayıcıların muhtemel sahte haberler için üniversite tabanlı izleme ve müdahale sistemleri aracılığıyla yanlış ve yanıtıcı bilgilere karşı önleyici tedbirler alması tavsiye edilmiştir (Patil ve arkadaşları, 2021).

SONUÇ

Teknolojide yaşanan büyük gelişim sayesinde dünya daha fazla dijitalleşirken, sağlık içeriğini internet üzerinden web tarayıcılarına ve mobil cihazlara yaymanın fırsatlarını ve zorluklarını anlama ihtiyacı da artmaktadır. Dijital sağlık okuryazarlığı genellikle sağlık sisteminin demokratik ve hasta odaklı dijitalleştirilmesi için temel bir gereklilik olarak görülmektedir. Dijital sağlık teknolojisinin faydaları, bireylerin dijital sağlık kaynaklarını kullanması ve bunlardan faydalanması için gereken yetenekler ve kaynaklardır. Dijital sağlık teknolojisi, erişim ve katılımı artırmak için

fırsatlar sunan, sağlık hizmetlerine erişimin ve okuryazarlığın potansiyel bir sağlayıcısıdır. Sağlık hizmetlerinin sunumunda dijital sağlık teknolojilerinin kullanımı, uygulama ve araştırma için öncelikli alanlarda tanımlanmıştır. Bu anlamda, sağlıkla ilgili platformların dijital sağlık okuryazarlığı düzeyine bağlı olarak koruyucu mekanizmalar kurması, sağlık bilgilerinin yanlış kullanımından zarar görme olasılığını azaltabilecektir. Bu yönde internetteki sağlık bilgilerinin kalitesini artırmak, web sitelerinde ve sosyal medyada doğruluk kontrol stratejileri uygulamak ve sağlık bilgisi üreten, tedarik eden ve sağlayan kişilerin dijital sağlık okuryazarlığını artırmak için müdahalelerin ve yeni tasarımların yapılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adil, A., Usman, A., Khan, N. M., & Mirza, F. I. (2021). Adolescent health literacy: factors effecting usage and expertise of digital health literacy among universities students in Pakistan. *BMC Public Health*, 21(107), <https://doi.org/10.1186/s12889-020-10075-y>.
- Aydın, S. (2004). *Türkiye Sağlık Bilgi Sistemi Eylem Planı*. Sağlık Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığı. [https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/biyoistatistik\(16\).pdf](https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/biyoistatistik(16).pdf)
- Bittlingmayer, U. H., Dadaczynski, K., Sahrai, D., Broucke, S. v., & Okan, O. (2020). Digitale gesundheitskompetenz – konzeptionelle verortung, erfassung und förderung mit fokus auf kinder und jugendliche. *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz*, 63, 176-184.
- Botts, N., & Horan, T. A. (2008). Bridging care communication and health management within diverse and underserved populations. *Americas Conference on Information Systems*. AMCIS.
- Chang, B. L., Bakken, S., Brown, S., Houston, T. K., Kreps, G. L., Kukafka, R., Safran, P.Z., Stavri, P. Z. (2004). Bridging the digital divide: Reaching vulnerable populations. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 11(6), 448-457.
- Chesser, A., Burke, A., Reyes, J., & Rohrberg, T. (2016). Navigating the digital divide: A systematic review of eHealth literacy in underserved populations in the United States. *Informatics for Health and Social Care*, 41(1), 1-19.
- Conard, S. (2019). Best practices in digital health literacy. *International Journal of Cardiology*, 292, 277-279.
- Coşkun, S., & Bebiş, H. (2015). Adolesanlarda e-sağlık okuryazarlığı ölçeği: Türkçe Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gülhane Tıp Dergisi*, 57(4), 378-384.
- Dadaczynski, K., Okan, O., Messer, M., Leung, A., Rosario, R., Darlington, E., & Rathmann, K. (2021). Digital health literacy and web-based information-seeking behaviors of university students in Germany during the COVID-19 pandemic: Cross-sectional survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 23(1), e24097.
- Diviani, N., Dima, A. L., & Schulz, P. J. (2017). A Psychometric Analysis of the Italian Version of the eHealth Literacy Scale Using Item Response and Classical Test Theory Methods. *Journal of Medical Internet Research*, 19(4), e114.

- Duong, T. V., Chiu, C.-H., Lin, C.-Y., Chen, Y.-C., Wong, T.-C., Chang, P. W., & Yang, S.-H. (2021). E-healthy diet literacy scale and its relationship with behaviors and health outcomes in Taiwan. *Health Promotion International*, 36(1), 30-33.
- Duong, T. V., Pham, K. M., Do, B. N., Kim, G. B., Dam, H. T., Le, V.-T. T., Nguyen, T.-T.P., Do, H.-T.T., Yang, S.-H. (2020). Digital healthy diet literacy and self-perceived eating behavior change during COVID-19 pandemic among undergraduate nursing and medical students: A rapid online survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 7185.
- Ekinci, Y. (2020). Yeni medya çağında kuşakların siberkondri düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı ilişkisi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul, Üsküdar Üniversitesi.
- Ertaş, H., Kırac, R., & Demir, R. N. (2019). Dijital Okuryazarlık ve E-Sağlık Okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. 3. Uluslararası 13. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi (s. 557-570). Sakarya, Sakarya Üniversitesi.
- EuroHealthNet. (2021, 01 18). *Digital Health Literacy: how new skills can help improve health, equity, and Sustainability*. <https://eurohealthnet.eu/publication/digital-health-literacy-how-new-skills-can-help-improve-health-equity-and-sustainability>
- European Commission. (2019). *EU-funded Research & Innovation in the field of ICT for Health, Wellbeing & Ageing - An Overview*. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-funded-research-and-innovation-field-ict-health-wellbeing-and-ageing-overview>
- Fagnano, M., Halterman, J. S., Conn, K. M., & Shone, L. P. (2012). Health literacy and sources of health information for caregivers of urban children with asthma. *Clinical Pediatrics*, 51(3), 267-273.
- Giudice, P. D. (2017). The IC-Health project: improving digital health literacy in Europe: Pietro Del Giudice. *European Journal of Public Health*, 27, ckx187.065, <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckx187.065>.
- Hsu, W., Chiang, C., & Yang, S. (2014). The effect of individual factors on health behaviors among college students: the mediating effects of eHealth literacy. *Journal of Medical Internet Research*, 16(12), e287.
- Hyman, A., Stewart, K., Jamin, A.-M., Lauscher, H. N., Stacy, E., Kasten, G., & Ho, K. (2020). Testing a school-based program to promote digital health literacy and healthy lifestyle behaviours in intermediate elementary students: The Learning for Life program. *Preventive Medicine Reports*, 19, 101149.
- Işık, T. (2019). Sağlık iletişimi bağlamında kullanım şekilleri açısından dijital algı ve önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1979-1994.
- Jafree, S. R., Bukhari, N., Muzamill, A., Tasneem, F., & Fischer, F. (2021). Digital health literacy intervention to support maternal, child and family health in primary healthcare settings of Pakistan during the age of coronavirus: study protocol for a randomised controlled trial. *BMJ Open*, 11(3), e045163.
- Karnoe, A., & Kayser, L. (2015). How is eHealth literacy measured and what do the measurements tell us? A systematic review. *Knowledge Management & E-Learning*, 7(4), 576-600.
- Kayser, L., Karnoe, A., Furstrand, D., Batterham, R., Christensen, K. B., Elsworth, G., & Osborne, R. H. (2018). A multidimensional tool based on the eHealth literacy framework: Development

and initial validity testing of the eHealth literacy questionnaire (eHLQ). *Journal of Medical Internet Research*, 20(2), e36.

- Kemp, E., Trigg, J., Beatty, L., Christensen, C., Dhillon, H. M., Maeder, A., Williams, P., Koczwara, B. (2020). Health literacy, digital health literacy and the implementation of digital health technologies in cancer care: the need for a strategic approach. *Health Promotion Journal of Australia*, 32(1), 104-114.
- Koopman, R. J., Petroski, G. F., Canfield, S. M., Stuppy, J. A., & Mehr, D. R. (2014). Development of the PRE-HIT instrument: patient readiness to engage in health information technology. *BMC Family Practice*, 15(18), doi: 10.1186/1471-2296-15-18.
- Kostkova, P. (2015). Grand challenges in digital health. *Frontiers in Public Health*, 3(134), 1-5.
- Levin-Zamir, D., Lemish, D., & Gofin, R. (2011). Media Health Literacy (MHL): development and measurement of the concept among adolescents. *Health Education Research*, 26(2), 323-335.
- Mitsutake, S., Shibata, A., Ishii, K., & Oka, K. (2016). Associations of eHealth Literacy With Health Behavior Among Adult Internet Users. *Journal of Medical Internet Research*, 18(7), e192.
- Neter, E., & Brainin, E. (2012). eHealth literacy: extending the digital divide to the realm of health information. *Journal of Medical Internet Research*, 14(1), e19.
- Norgaard, O., Furstrand, D., Klokke, L., Karnoe, A., Batterham, R., Kayser, L., & Osborne, R. H. (2015). The e-health literacy framework: A conceptual framework for characterizing e-health users and their interaction with e-health systems. *Knowledge Management & E-Learning: An International Journal*, 7, 522-540.
- Norman, C. D., & Skinner, H. A. (2006). eHEALS: The eHealth Literacy Scale. *Journal of Medical Internet Research*, 8(4), e27.
- Odone, A., Buttigieg, S., Ricciardi, W., Azzopardi-Muscat, N., & Staines, A. (2019). Public health digitalization in Europe: EUPHA vision, action and role in digital public health. *European Journal of Public Health*, 29(3), 28-35.
- Park, E., & Kwon, M. (2021). Testing the Digital Health Literacy Instrument for Adolescents: Cognitive Interviews. *Journal of Medical Internet Research*, 23(3), e17856.
- Patil, U., Kostareva, U., Hadley, M., Manganello, J. A., Okan, O., Dadaczynski, K., Massey, P.M., Agner, J., Sentell, T. (2021). Health literacy, digital health literacy, and COVID-19 pandemic attitudes and behaviors in U.S. college students: Implications for interventions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 3301-15.
- Rosario, R., Martins, M. R., Augusto, C., Silva, M. J., Martins, S., Duarte, A., Fronteira, I., Ramos, N., Okan, O., Dadaczynski, K. (2020). Associations between COVID-19-Related digital health literacy and online information-seeking behavior among Portuguese university students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 8987-99.
- Soellner, R., Huber, S., & Reder, M. (2014). The Concept of eHealth Literacy and Its Measurement: German Translation of the eHEALS. *Journal of Media Psychology Theories Methods and Applications*, 26(1), 29-38.
- Soininen, K. (2020). *Providing health care services in the digital age*. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/digital-health/news/news/2020/2/katja-soininen-providing-health-care-services-in-the-digital-age>

- Tamer-Gencer, Z. (2017). Norman ve Skinner'in E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin kültürel uyarlaması için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1, 131-145.
- Tarhan, N., Ekinci, Y., & Tutgun-Ünal, A. (2021). *Dijital sağlık okuryazarlığı: Dijital hastalıklar ve siberkondri*. Der Yayınları.
- Tarhan, N., Tutgun-Ünal, A., & Ekinci, Y. (2021). Yeni kuşak hastalığı siberkondri: Yeni medya çağında kuşakların siberkondri düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4253–4297.
- van der Vaart, R., van Deursen, A. J., Drossaert, C. H., Taal, E., van Dijk, J. A., & van de Laar, M. A. (2011). Does the eHealth Literacy Scale (eHEALS) measure what it intends to measure? Validation of a Dutch version of the eHEALS in two adult populations. *Journal of Medical Internet Research*, 13(4), e86.
- van der Vaart, R., & Drossaert, C. (2017). Development of the digital health literacy instrument: Measuring a broad spectrum of health 1.0 and health 2.0 skills. *Journal of Medical Internet Research*, e27.
- van der Vaart, R., Drossaert, C. H., de Heus, M., Taal, E., & van de Laar, M. A. (2013). Measuring actual eHealth literacy among patients with rheumatic diseases: a qualitative analysis of problems encountered using Health 1.0 and Health 2.0 applications. *Journal of Medical Internet Research*, 15(2), e27.
- Wangdahl, J., Dahlberg, K., Jaensson, M., & Nilsson, U. (2021). Arabic version of the Electronic Health Literacy Scale in Arabic-Speaking individuals in Sweden: prospective psychometric evaluation study. *Journal of Medical Internet Research*, 23(3), e24466.
- WHO. (2020). *World Health Organization Digital health: transforming and extending the delivery of health services*. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/digital-health/news/news/2020/9/digital-health-transforming-and-extending-the-delivery-of-health-services>
- WHO, W. (2015). *Atlas of eHealth country profiles 2015: The use of eHealth in support of universal health coverage*. World Health Organization.
- WHO, W. (2016). *Moving forward: A plan for the next fifteen years*. <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/9gchp/health-literacy-moving-forward/en/>
- WHO, W. (2020). *Joint call for papers - Special issues on Infodemiology*. <https://www.who.int/news-room/articles-detail/joint-call-for-papers-special-issues-on-infodemiology>
- Vrdelja, M., Vrbovsek, S., Klopčič, V., Dadaczynski, K., & Okan, O. (2021). Facing the Growing COVID-19 Infodemic: Digital Health Literacy and Information-Seeking Behaviour of University Students in Slovenia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 8507.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Zakar, R., Iqbal, S., Zakar, M. Z., & Fischer, F. (2021). COVID-19 and Health Information Seeking Behavior: Digital Health Literacy Survey amongst University Students in Pakistan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4009.

Bilim ve Sanat Merkezlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması

(A Study on Developing Attitude Scale Towards Science and Art Centers)

Gülistan YALÇIN¹, Ulviye ŞENER AKIN² Adnan KAN³

Makale Bilgileri

Article History

Alındı/Received:

28/10/2021

Düzeltilme alındı/ Received
in revised form:

26/12/2021

Kabul edildi/Accepted:
27/12/2021

Article Type:

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI:

10.48174/buaad.42.2

Öz

Türkiye’de üstün yetenekli öğrencilerin büyük çoğunluğu eğitim-öğretim faaliyetlerine olağan gelişim gösteren akranlarıyla aynı eğitim ortamlarında devam etmektedir. Bununla birlikte öğrenciler, destek eğitim hizmetlerinden de yararlanmaktadır. Öğrenciler için destek eğitim veren kurum ise Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak hizmetlerini sürdüren Bilim ve Sanat Merkezleridir. Bu çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin Bilim ve Sanat Merkezlerine yönelik tutumlarının ölçülmesini hedefleyen bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu amaçla geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini test etmek için 208 ebeveyn uygulaması gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliğini ortaya koymak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular, geliştirilen ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler:

Üstün yetenekliler, bilim ve sanat merkezi, ebeveyn, tutum, ölçek geliştirme.

© 2021 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Yalçın, G., & Kan, A. (2021). Bilim ve sanat merkezlerine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 166-178. doi: 10.48174/buaad.42.2

Summary

The concepts of intelligence, talent, genius and superior ability, which attract the attention from past to present, are still discussed by researchers. Since the concept of superior or special ability is a complex and multifaceted subject, there are many different definitions of the concept of ‘gifted child’. While the definitions were based solely on the level of intelligence in the past, the definitions based on multiple competence and performance are widely accepted today. In our country, in the Report of the Special Education Council of the Ministry of National Education (1991), the Commission of Gifted Children and Education, the concepts of “superior intelligence” and “superior special ability” were gathered under the title of “superior ability” and were defined as follows: “people with superior ability are those who are determined by the experts to have performed at a higher level compared to their peers in terms of their general and/or special abilities” (MONE, 1991).

The education of these children, who have a special place both in Turkey and abroad, is exclusively resourced. In the Regulation on Special Education Services (2006), it is clearly stated that it is essential to develop the talents of the gifted individuals at the highest level and that special education centers must be opened by the government for this purpose. The unit that has been providing service for the gifted children since 1995 as the special education centers reporting to the General Directorate of Special Education and Guidance Services in Turkey is the Science and Art Centers (BILSEM).

¹Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, glstn88@hotmail.com

² Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1425-1666, ulviyeakin@sdu.edu.tr

³Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, adnankan1@yahoo.com

Since 1995, there has not been any attitude scale developed in the literature for the parents of the gifted children who attend BILSEM, which provides education for gifted children. In this study, a scale was developed in order to measure the attitudes of the parents of gifted children, who attend BILSEM, towards BILSEM.

In this study, a scale was developed in order to measure the attitudes of the parents of gifted children, who attend BILSEM, towards BILSEM. A systematic process was applied in the development of the scale.

A substance pool was then created and a draft scale was developed. The draft scale consists of 31 items. Scale items were rated as 5-point Likert type. The developed draft scale was applied to 208 parents. After the application, the reliability and validity of the scale were analyzed. The explanatory factor analysis was used in order to test the construct validity of the scale, the total item correlation analysis was used in order to provide evidence for item validity, the Kaiser-Meyer Olkin coefficient and Barlett Sphericity test were used in order to determine the suitability of the data to the principal components analysis, and the confirmatory factor analysis was used in cross validation context in order to prove that the scale can provide the same structure in similar groups.

In this study, a 5-point Likert-type scale with 31 items was developed to measure the attitudes of the families of gifted children towards the Science and Art Centers. In general, a validated and verified scale, which was rated as the single-factor 31-item 5-point Likert type, with 10 negative items and 21 positive items was developed to measure the attitudes towards science and art centers. Parents who display negative attitudes can be identified and various studies can be conducted for turning the attitude into a positive one. With such a scale, it is possible to identify the attitudes of the parents of the gifted students towards the issues related to BILSEM, and to change their negative attitudes, and to work on improving their positive attitudes. The findings related to the validity and reliability of this scale show that it can be used to identify the attitudes of the parents of the gifted students towards BILSEM.

Keywords: Gifted students, science and art centers, parents, attitude, scale development.

GİRİŞ

Üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesi ve desteklenmesi; araştırmacılar, eğitim yöneticileri, öğretmenler ve aileler için ilgi gören bir konudur. Ancak bu çocukların nasıl tanılanacağı ve tanı aldıktan sonra hangi destek eğitim hizmetleri ile destekleneceği halen alan uzmanları tarafından tartışılmaktadır. Nitekim üstün yeteneklilik kavramının tanımı da halen tartışılan konuların başında gelmektedir. Geçmişte, sadece zekâ düzeyine dayanan tanımlar yapılmaktayken, günümüzde çoklu yeteneğe ve performansa dayalı tanımlar yaygın olarak kabul görmektedir.

1972 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde sunulan Marland Raporu'nun; yüksek zekâ ölçütünden, çoklu ölçüte doğru geçişe katkısı büyüktür. İlgili raporda 'üstün zekâli ve özel yetenekli çocuklar, seçkin yeteneklerinden dolayı, üst seviyede iş yapmaya yeterli olan, bu alanda çalışan profesyoneller tarafından belirlenen, kendilerine ve topluma katkıda bulunabilmeleri için, normal okul programlarının ötesinde farklılaştırılmış eğitim programları ve hizmetlerine gereksinim duyan çocuklar' olarak tanımlanmıştır. Ülkemizde ise üstün yetenekli birey, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018) özel yetenekli birey olarak ifade edilmiş ve akranlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyler olarak tanımlanmıştır.

Hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde bu çocukların eğitimine özel bir çaba ve kaynak sağlandığı görülmektedir. Nitekim ülkemizde Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018), üstün yetenekli

bireylerin yeteneklerinin en üst düzeyde geliştirilmesinin esas olduğu ve bu amaçla devlet tarafından özel eğitim merkezleri açılması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Ülkemizde üstün yetenekli çocuklara, 1995 yılından bu yana Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren kurum Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM)'dir. Üstün yetenekli çocuklar, temel eğitime akranlarıyla aynı ortamda devam ederken, Bilim ve Sanat Merkezinde üstün oldukları bilim ve sanat alanlarında desteklenmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı İstatistik verilerine göre ülkemizde 182 BİLSEM bulunmakta olup, toplam 57.360 öğrenci bu kurumlardan destek eğitim hizmeti almaktadır. Ancak üstün yetenekli çocukları desteklemek sadece BİLSEM'lerle değil ortak paydaşların oluşturduğu bir ekip çalışması ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda en büyük paydaş ise ebeveynlerdir.

Üstün yetenekli çocuk tüm aile dinamiklerini etkilemekle birlikte alan yazında yapılan çalışmalar, ebeveynlerin ve tüm aile üyelerinin bu çocukların gelişimlerinde çok önemli rollere sahip olduğunu da göstermektedir (Gross, 2009; Wu, 2008). Ancak yine alan yazında üstün yetenekli çocukların ebeveynleri ile yapılan çalışmalar, ebeveynlerin çocuklarını desteklemek için kendilerine yol gösterecek yardımcı kaynakları yetersiz bulduğunu ortaya koymuştur (Dağlıoğlu ve Alemdar, 2010). Bu nedenle üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarının özellikleri ve eğitimleri konusunda desteklenmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu çocuklar için sunulan destek eğitim hizmeti BİLSEM'lerde verilmektedir. Bu durumda ebeveynlerle yapılacak çalışmalarda mutlaka BİLSEM'lerin amacı ve özellikleri ile ilgili bilgiler verilmelidir. Pek çok öğrenci, sınıf öğretmenlerinin ya da rehber öğretmenlerinin başvurması sonucu BİLSEM'e yerleştirilmek için sınava girmektedir. Ancak sınava giren çocukların ebeveynlerinin neredeyse tamamı BİLSEM'lere ilişkin sınırlı bilgiye sahip olmaktadır. Bu nedenle özellikle sınava girecek çocukların ebeveynlerine BİLSEM ile ilgili detaylı bilgiler verilmelidir. Çünkü ebeveynlerin sergilediği tutumlar ile çocuklarının sergilediği tutumlar arasında benzerlik olduğu düşünülmektedir.

Tutumlar, bireylerin davranışlarını yönlendiren bir işleve sahiptir. Bireylerin tutumları onların olumlu veya olumsuz tavır geliştirmesine neden olur (Morgan, 1991). Bu açıdan tutumların ölçülmesi, söz konusu obje, durum ya da kuruma yönelik bireylerin tutumlarının tespit edilmesi çeşitli alanlarda katkı sağlayabilir. Tutum, bireylerin ilişkide buldukları durum ve objelere gösterecekleri davranışları üzerinde yönlendirici gücü olan tecrübeyle edinilmiş bilişsel eğilimdir (Allport, 1935). Eğitim alanında sıklıkla ve önemle üzerinde durulan tutum üzerine çalışmalar yaygındır. Ajzen ve Fishbein'e göre bir bireyin bir şeye ilişkin tutumunu anlayarak bu bireyin bu nesneye yönelik genel tepki ve davranış kalıplarını önceden kestirmek mümkündür (Akt. Atasoy, 2006). Yani bir nesneye ilişkin tutumu belirlediğimizde söz konusu nesneye ilişkin davranış ve tercihleri hakkında anlamlı bir şekilde fikir yürütmek mümkündür.

Alan yazın çalışmaları incelendiğinde, Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden öğrencilerin tutumlarını belirlemek için Sıcak ve Akkaş, (2003) tarafından bir ölçek geliştirildiği görülmektedir. Ancak üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin BİLSEM'e yönelik tutumlarını belirlemek için alan yazında herhangi bir ölçek ve beraberinde çalışmaya rastlanmamıştır. Alan yazındaki bu eksiklikten yola çıkarak bu çalışmada, üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin BİLSEM'lere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla ölçek geliştirmek hedeflenmiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde aşağıda yer alan işlemler gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin BİLSEM'lere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla ölçek geliştirmek hedeflenmiştir. Bilim ve Sanat Merkezlerine Yönelik Tutum Ölçeği'nin geliştirilmesinde izlenen süreçler ve çalışma grubuna ilişkin özellikler aşağıda sunulmuştur.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda çalışma grubu BİLSEM'e devam eden üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Çalışmaya 208 ebeveyn katılmıştır.

Ölçeğin Geliştirilme Süreci

Bu çalışmada geliştirilen tutum ölçeğinin hazırlanmasında bazı basamaklar uygulanmıştır. Bunlar: (a) Maddelerin hazırlanması; bu süreçte, araştırmacılar tarafından tutum ve tutumun ölçülmesine ilişkin olarak literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra tutumun kuramsal özellikleri dikkate alınarak 45 maddeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur.

(b) Uzman görüşlerinin alınması; bu süreçte, hazırlanan madde havuzu 3 uzmana gönderilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlar 5 maddenin ölçekten çıkarılmasını önermişlerdir. Bu doğrultuda 5 madde ölçekten çıkarılmış ve 40 maddelik nihai forma son şekli verilmiştir.

(c) Ölçek maddelerinin derecelendirilmesi; bu süreçte, ölçek maddelerinin derecelendirilmesi amacıyla tutum ölçekleri incelenmiştir. İncelemenin ardından ölçek maddelerinin 5'li Likert tipi olarak derecelendirilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda; 1-Hiç Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Tamamen Katılıyorum şeklinde ifadelendirmeler yapılmıştır.

(d) Son olarak derecelendirmeleri de tamamlanan ölçek yeniden 3 alan uzmanına gönderilerek uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlardan gelen dönütler sonrasında gerekli düzeltmeler yapılarak ölçeğe son hali verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci, birinci ve ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, ilk olarak Ankara İli sınırlarında bulunan BİLSEM'leri belirlemiş ve ardından BİLSEM müdürleri ile görüşmeler yapmışlardır. Görüşme sırasında çalışmanın amacı ve uygulama süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından kurum müdürleri aracılığıyla ebeveynlerle bir araya gelinmiş, çalışmanın amacı ve önemi ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Gönüllü olan ebeveynlerden ölçeği doldurmaları istenmiştir. Doldurulan ölçekler dosyalararak veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Geliştirilen 40 maddelik nihai ölçek formu, üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinden oluşan 208 kişilik katılımcı gruba uygulanmıştır. Ardından ebeveynler tarafından doldurulan ölçekler, araştırmacılar tarafından eksik, hatalı ve uç değerler bakımından tek tek incelenmiştir. Daha sonra ölçeğin geçerliğini ortaya koymak amacıyla madde toplam korelasyon analizi, verilerin temel bileşenler analizine uygunluğunu belirlemek amacı ile Kaiser-Meyer Olkin katsayısı ve Barlett Sphericity testi, ölçeğin benzer gruplarda aynı yapıyı verebileceğine ilişkin kanıt sağlamak amacıyla çapraz geçişleme çalışması bağlamında doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, Bilim ve Sanat Merkezlerine Yönelik Tutum Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi ile test edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğuna bakılmıştır. Elde edilen verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını göstermek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri kullanılmış ve testlerinin sonuçları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Ölçüsü		
		,93
Bartlett Küresellik Testi	X ²	4727,17
	Sd	465
	P	,000

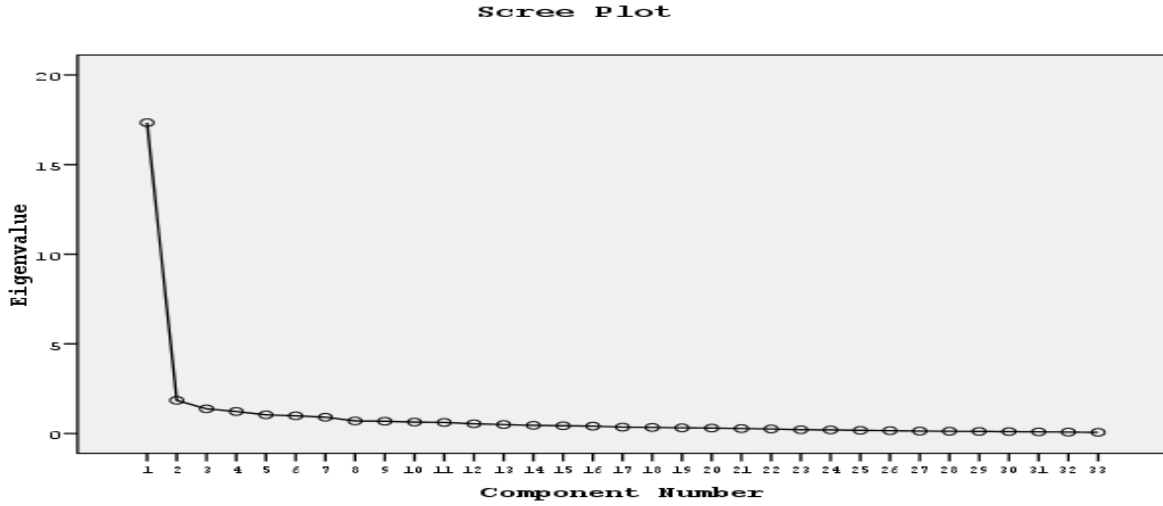
Tablo 1'de görüldüğü üzere, hesaplanan KMO uyum ölçüsü değeri 0,93'dür. Alan yazında Leech, Barrett ve Morgan (2005) kritik değer olarak 0,50 değeri kabul edilmiş ve bu değer altında faktör analizi yapılamayacağını belirtmişler (Tavşancıl, 2010). Ölçeğe ait Kaiser-Meyer-Olkin değerinin

kritik değerler kıyaslandığında “0.90-1.00” çok yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bartlett Küresellik Testi aynı veriler üzerinde hesaplandığında sonuçlar 4727,17 olup 0,01 düzeyinde manidardır ($X^2_{465}=4727,17$). Dolayısıyla çalışmanın bu değerleri, deneme uygulaması sonucunda elde edilen verilerin faktör analizinin yapılması gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte uygulama yapılan örneklem sayısının faktör analizi için yeterli olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Faktör Özdeğerleri ve Açıklama Varyansları

Faktör	Başlangıç Özdeğer			Döndürme Sonrası Özdeğer		
	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %
1	17,338	52,539	52,539	6,978	21,146	21,146
2	1,849	5,603	58,141	4,795	14,531	35,677
3	1,376	4,170	62,312	4,368	13,238	48,914
4	1,230	3,726	66,038	3,353	10,159	59,073
5	1,041	3,154	69,192	3,339	10,118	69,192
6	,985	2,984	72,176			
7	,909	2,754	74,930			
8	,700	2,121	77,051			
9	,683	2,068	79,119			
10	,638	1,934	81,054			
11	,619	1,875	82,929			
12	,543	1,644	84,573			
13	,498	1,509	86,082			
14	,454	1,375	87,457			
15	,430	1,303	88,760			
16	,410	1,242	90,002			
17	,356	1,080	91,082			
18	,340	1,031	92,113			
19	,316	,957	93,070			
20	,303	,917	93,987			
21	,277	,839	94,826			
22	,253	,768	95,594			
23	,211	,640	96,233			
24	,200	,606	96,839			
25	,176	,532	97,371			
26	,158	,478	97,850			
27	,133	,403	98,252			
28	,125	,379	98,631			
29	,114	,345	98,975			
30	,104	,315	99,290			
31	,092	,280	99,570			
32	,078	,237	99,807			
33	,064	,193	100,000			

Tablo 2, öz değeri 1,0'den büyük 5 faktör olduğunu göstermektedir. Birinci faktörün öz değeri, ikinci faktörün öz değerinin 9,38 katı olması ve ikinci faktörün öz değerinin diğer faktörlerin öz değerlerine yakın olmasının ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Başlangıç öz değer dağılımına ait saçılma diyagramı aşağıdaki gibidir.

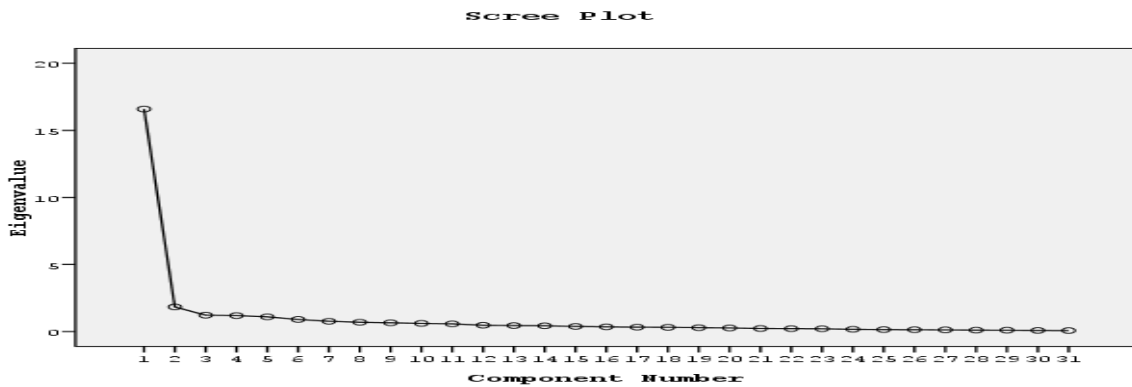

Scree-Plot grafiği incelendiğinde ölçek 1 büyük kırılma noktası gösterdiği, diğer kırılma noktalarının da öz değerinin birbirine çok yakın olmasından dolayı dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle öz değeri 1,5 değerinden büyük 2 kırılma noktasının olduğu, bu kırılma noktalarından birinin büyük olduğu ve ölçeğin 1 faktörde ele alındığı bu grafikte de ifade edilmeye çalışılmıştır. Tek faktörlü yapıya ilişkin başlangıç öz değer Tablo-3’de görülmektedir.

Tablo 3. Tek Faktörlü Yapıya İlişkin Öz Değer Sonuçları

Faktör	Başlangıç Öz değer		
	Toplam	Vary %	Küm %
1	16,589	53,513	53,513
2	1,836	5,924	59,437
3	1,220	3,935	63,372
4	1,188	3,832	67,204
5	1,096	3,535	70,739

Tablo 3’de öz değeri çok yüksek olan birinci faktörün açıkladığı varyans, toplam varyansın %53,51’ni oluşturmakta olup ölçeğin %53,51 ile kabul edilebilir düzeyde açıklama varyansına sahip olduğu görülmektedir. Alan yazında tek faktörlü desenlerde, açıklanan varyans değerinin %30 ve daha fazla olmasının yeterli olduğu ifade edilir (Tavşancıl, 2010). Tek faktörlü yapıya ait saçılma diyagramı aşağıdaki gibidir.

Deneme için kullanılan formda bulunan maddelerin sahip olduğu faktör yük değeri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Maddelere Ait Faktör Yük ve Madde Toplam Korelasyon Sonuçları

Madde	1. Faktör	Madde Toplam Korelasyonu (r)
M1	0,75	0,72(**)
M2	0,75	0,73(**)
M4	0,75	0,72(**)
M7	0,59	0,57(**)
M8	0,63	0,60(**)
M10	0,77	0,75(**)
M11	0,76	0,74(**)
M12	0,73	0,72(**)
M15	0,60	0,57(**)
M16	0,66	0,63(**)
M18	0,74	0,71(**)
M20	0,79	0,77(**)
M21	0,67	0,65(**)
M22	0,66	0,64(**)
M23	0,64	0,62(**)
M24	0,83	0,81(**)
M25	0,85	0,83(**)
M26	0,81	0,79(**)
M27	0,72	0,71(**)
M28	0,73	0,71(**)
M29	0,80	0,78(**)
M30	0,78	0,76(**)
M32	0,68	0,67(**)
M33	0,64	0,62(**)
M34	0,70	0,67(**)
M35	0,80	0,78(**)
M36	0,86	0,84(**)
M37	0,68	0,66(**)
M38	0,78	0,76(**)
M39	0,74	0,72(**)
M40	0,68	0,65(**)

**p<,01

Tablo 4'e baktığımızda 1., 2., 4., 7., 8., 10., 11., 12., 15., 16., 18., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39. ve 40. Maddeler ilk faktörde en yüksek değere sahiptir. İlk faktörde ilgili maddelerin faktör yükleri ,59 ile ,86 arasında değişmektedir. Bu değerlere göre geliştirilen ölçek tek faktörlü olup tüm maddeler ölçekte yer alacak puana sahiptir. Bununla birlikte Tabachnick ve Fidell (2001) bir maddeye ilişkin yük değerinin 0,40'ın altında olması durumunda "vasat" olduğunu belirtmişlerdir. Alan yazındaki bu noktadan hareketle ölçekte yük değerleri 0,40 altında olan 3., 5., 6., 9., 13., 14., 17., 19. ve 31. Madde olmak üzere toplam 9 madde ölçekten çıkarılarak kalan 31 maddenin madde toplam korelasyon değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 4’de madde toplam korelasyonuna göre yapılan maddelerin analiz sonuçları görülmektedir. Analiz sonucunda görüldüğü üzere korelasyon değerleri $r=,57$ (M7) ile $r=,84$ (M36) arasında değişmektedir ve 0,01 düzeyinde anlamlıdır. Bu nedenle kalan 31 maddenin madde toplam korelasyonları kabul edilebilir özelliktedir. Dolayısıyla 31 maddenin ölçekte yer alabilecek özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Geçerlik çalışmasından elde edilen bulgular sonucunda; faktör yük değerleri, sınır değer olarak kabul edilen 40’a eşit ve üzerinde olan, madde toplam korelasyon değerleri .30’dan yüksek olan 31 madde, tek faktör altında toplanarak ölçeğe son hali verilmiştir. Tek faktörde yer alan 31 madde “Bilim ve Sanat Merkezlerine (BİLSEM) Yönelik Tutum Ölçeği” olarak adlandırılmıştır. Ölçekte yer alan 10 madde olumsuz ifadelerden geriye kalan 21 madde olumlu ifadelerden oluşmaktadır. 31 maddelik ölçeğe ait 5., 8., 15., 23., 27., 33., 37., 38., 39. ve 40. maddeler olumsuz ifadeleri oluşturan 10 madde olarak değerlendirilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

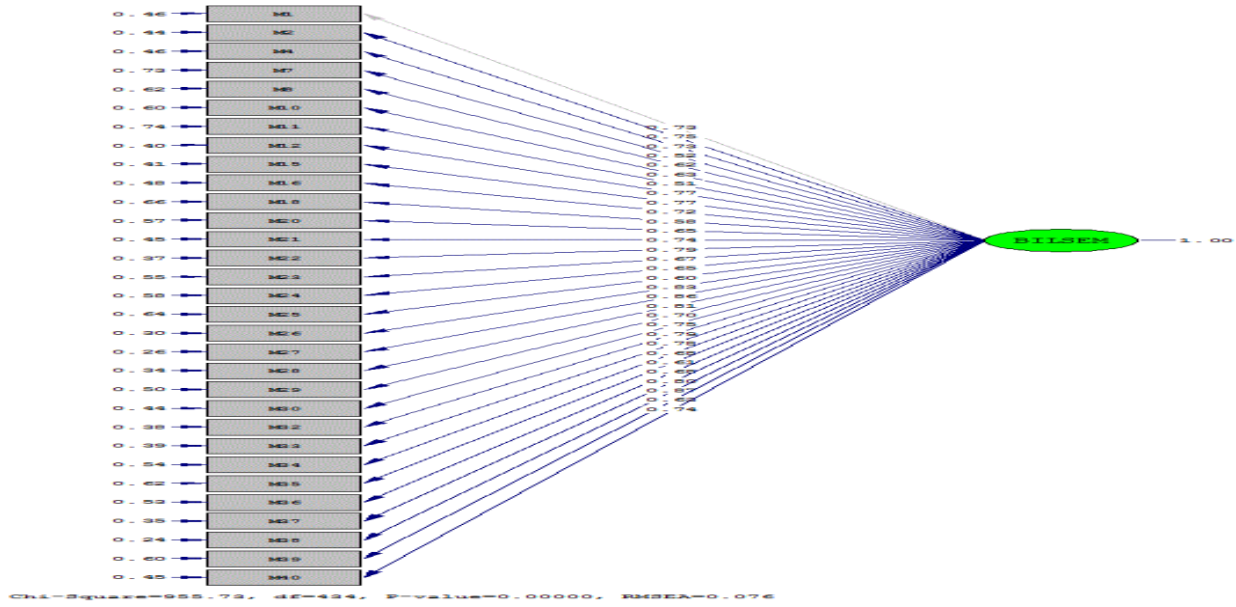
Araştırmada geliştirilen ölçeğin açıklayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bir faktörlü 31 maddelik yapısının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), gözlenebilir değişkenin oluşturduğu faktörlerin bir araya gelmesi ile oluşan faktöriyel modelin gerçek verilerle ne ölçüde uyum gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlar. DFA’da modelin geçerliliğini değerlendirmek için pek çok uyum indeksi kullanılmakta olup en sık tercih edilen (Cole, 1987; Sümer, 2000); Ki-Kare Uyum Testi, Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi, Normlaştırılmamış Uyum İndeksi, Normlaştırılmış Uyum İndeksi, İyilik Uyum İndeksidir. Ölçek modelinde gözlenen değerlerin $X^2/d < 3$; $0 < RMSEA < 0.05$; $0.97 \leq NNFI \leq 1$; $0.97 \leq CFI \leq 1$; $0.95 \leq GFI \leq 1$ ve $0.95 \leq NFI \leq 1$ aralıklarında olması mükemmel uyumu; $4 < X^2/d < 5$; $0,05 < RMSEA \leq 0.08$; $SRMR \leq 0,08$; $0.95 \leq NNFI \leq 0.97$; $0.95 \leq CFI \leq 0.97$; $0.90 \leq GFI \leq 0.95$ ve $0.90 \leq NFI \leq 0.95$ ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Kline, 2005; Sümer, 2000).

Ölçeğin 1 faktör ve 31 maddelik yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirmek amacıyla DFA uygulanmıştır. Uygulanan ilk DFA’da istatistiksel olarak anlamlı olmayan t değerine sahip maddeler incelenmiştir. Bu incelemeye göre ölçekte yer alan maddelerde t değerine sahip maddeye rastlanmamıştır. Aşağıdaki Şekil 1’de path diyagramı verilmiştir.

Uyum indeksleri $\chi^2=955.73$, $sd=434$, $X^2/sd=2.20$, $CFI=0.98$, $NNFI=0.98$ ve $NFI=0.96$, $GFI=0,90$ $RMSEA=0.076$, $SRMR=0,065$ olarak bulunmuştur. Geliştirilen ölçeğin faktöriyel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde, uyum indekslerinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Uyum indeks değerlerine, hata değerleri olan RMSEA değerine ve SRMR değerine bakıldığında kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği

görülmüştür. Ölçeğin AFA ile belirlenen tek faktörlü yapısının elde edilen verilerle genel olarak çok yüksek uyum sağladığı DFA ile hesaplanan uyum istatistikleri dikkate alındığında söylenebilir.

Şekil-1 1. Düzey 1 Faktörlü Ölçeğe ait Path Diagramı

Şekil 1 incelendiğinde, son hali verilen ölçeğin 31 madde ve 1 faktörden oluştuğu görülmektedir. Maddelelere ait regresyon değerleri ve t değerlerine Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. DFA’ya ait Regresyon ve T Değerleri

M	Tutum Faktör	R ²	T
M1	BİLSEM’lerin çocuğuma yeni bilgiler öğrettiğine inanıyorum.	0,54	Sabit
M2	BİLSEM’lerin üstün yetenekli çocukların eğitimini desteklediği kanısındayım.	0,56	11,65**
M4	BİLSEM’lerin gereksiz olduğuna inanıyorum.	0,54	9,28**
M7	BİLSEM’lerin çocuğumu mutlu etmediğini düşünüyorum.	0,27	7,16**
M8	BİLSEM’lerin kapatılması gerektiğini savunuyorum.	0,38	11,56**
M10	BİLSEM’lerin sayısının artırılması gerektiğini düşünüyorum.	0,40	7,44**
M11	BİLSEM’lerin beklentilerimi karşıladığı kanısındayım.	0,26	6,42**
M12	BİLSEM’lerin amacına yönelik hizmet verdiğini düşünmüyorum.	0,60	10,47**
M15	BİLSEM’in çocuğumun gelişimine katkı sağladığını düşünüyorum.	0,59	8,87**
M16	BİLSEM’in çocuğumun yaratıcılığına katkı sağladığını düşünüyorum.	0,52	6,79**
M18	BİLSEM’de çocuğumun sıkıldığını düşünüyorum.	0,34	5,92**
M20	BİLSEM’lerin açılmasından memnunum.	0,43	10,13**
M21	BİLSEM’in düzenlediği aile seminerlerine gidiyorum.	0,55	7,09**
M22	BİLSEM’de düzenlenen veli toplantılarına katılıyorum.	0,63	10,85**
M23	BİLSEM’le ilgili haberleri okuyorum.	0,45	7,59**
M24	BİLSEM’le ilgili programları izlerim.	0,42	8,00**
M25	BİLSEM’ler olmasa çocuğum bilimsel çalışma yapamaz.	0,36	8,64**
M26	BİLSEM’ler olmasa çocuğum sanatsal çalışma yapamaz.	0,70	9,61**
M27	BİLSEM’ler çocuğumun okuldaki akademik performansına katkıda bulunur.	0,74	10,61**
M28	BİLSEM’lerin gereksiz olduğunu düşünüyorum.	0,66	10,33**
M29	BİLSEM’lerin kapanması gerektiğini düşünüyorum.	0,50	9,86**
M30	BİLSEM beklentilerimi karşılamakta yetersiz.	0,56	7,94**
M32	BİLSEM’le ilgili çalışmalarını severek yaparım.	0,62	9,39**
M33	BİLSEM’e başvurmaları için insanları teşvik ederim.	0,61	10,02**
M34	BİLSEM’le ilgili zorunlu olmadıkça çalışmaya katılmam.	0,46	7,83**
M35	BİLSEM’le ilgili proje konuları araştırırım.	0,38	8,80**
M36	BİLSEM’de görev almamak için elimden geleni yaparım.	0,47	6,84**
M37	BİLSEM’lerin zaman kaybı olduğunu düşünüyorum.	0,65	9,89**
M38	BİLSEM’in çocuğuma yeni şeyler kattığını düşünüyorum.	0,76	9,74**
M39	BİLSEM olmasaydı çocuğum farklı aktivitelere katılırdı.	0,40	8,33**
M40	BİLSEM’e çocuğum gidebildiği için şanslıyım.	0,55	11,45**

**p<,01

Tablo 5’de görüldüğü üzere, elde edilen regresyon katsayılarının ve t değerlerinin anlamlı olduğu olması modeli doğrulamaktadır. Birinci faktörde M38, $R^2=0,76$ ile en önemli madde olduğu görülürken; M11 ise $R^2=0,26$ ile en önemsiz madde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Güvenirlilik Çalışması

Ölçeğin güvenirliliği için bir faktöre ilişkin olarak belirlenen maddelerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarına bakılmıştır. Sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir. Tabloda gösterilen katsayı, ölçekte yer alan tüm sorular dikkate alınarak hesaplandığından dolayı testin genel güvenirlilik yapısını diğer katsayılara göre en iyi yansıtan katsayı olduğu söylenebilir (Özdamar, 2004).

Tablo 6. Faktörlere Ait Alfa Güvenirlilik Katsayıları

Madde Sayısı	Tutum Faktörü
Cronbach α	31 ,97

Tablo 6’ya göre Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları tutum faktörüne ilişkin ,97 güvenirlilik katsayısı değeri ile yüksek düzeyde güvenirlilikte olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre geliştirilen ölçeğin tek bir faktörü için kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte kullanılan ölçüğe ait faktörün güvenirliliğinin yüksek düzeyde olduğu da ifade edilebilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada, üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin Bilim ve Sanat Merkezlerine yönelik tutumlarını ölçebilecek 31 maddelik 5’li likert şeklinde derecelendirilmiş ölçek geliştirilmiştir. Geçerlik ve güvenirlilik bağlamında yapılan analizlerin sonuçları incelendiğinde; -AFA sonuçlarına bakıldığında, pilot uygulamaya tabi tutulan 40 maddelik ölçeğin 9 maddesinin faktör yük değerleri düşük olduğundan dolayı çalışmadan çıkarılmıştır. Geriye kalan 31 maddenin faktör yük değerleri 0,59 ile 0,86 aralığında değişmektedir. Madde toplam korelasyon değerleri incelendiğinde 0,57 ile 0,84 aralığında değişmektedir. Bu değerler ölçekteki maddelerin tek faktörlü yapıya ait özellikleri yansıttığı yani Bilim ve Sanat Merkezlerine yönelik tutumları ölçebilecek yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. -DFA sonuçları incelendiğinde, açıklayıcı faktör analizi ile belirlenen tek faktörlü 31 maddelik yapının doğrulandığı, maddelere ait *t* değerlerinin anlamlı olduğu yani maddelerin tek faktörlü yapıyla uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğe en çok katkı sağlayan yani en önemli maddenin 0,76 ile 38. Madde olduğu ve en önemsiz yani en az katkı sağlayan maddenin 0,26 ile 11. Madde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uyum indeks değerleri incelendiğinde, 1. Düzey 1 Faktörlü 31 maddelik yapının kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği yani doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğe ait hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı incelendiğinde, 0,97 düzeyinde güvenirliliğe sahip olduğu, yani çok yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel itibari ile Bilim ve Sanat Merkezlerine yönelik tutum ölçebilecek tek faktörlü 31 maddeden oluşan 5’li likert şeklinde derecelendirilmiş, 10 maddesi olumsuz ve 21 maddesi olumlu ifade içeren geçerliği ve güvenilirliği sınanmış bir ölçek geliştirilmiştir.

Tutumun değiştirilmesi olası bir süreç olmasına rağmen hızlı değişebilecek bir olgu olmadığına işaret eden çalışmalar vardır (Keçeli, 2007). Dolayısıyla geliştirilen bu ölçek BİLSEM’e devam eden öğrencilerin ebeveyn tutumlarını ölçmek için her yıl uygulanabilir. Olumsuz tutum gösteren ebeveynler tespit edilerek tutumun olumluya dönmesi yolunda çeşitli çalışmalar yapılabilir. Böyle bir ölçme aracı ile üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin BİLSEM ile ilgili konulara yönelik tutumları saptanarak olumsuz tutumların değiştirilmesi, olumlu tutumların da geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması mümkündür.

Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ait bulgular, üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin BİLSEM’e yönelik tutumlarını belirlemek üzere kullanılabilir nitelikte olduğunu göstermektedir. Ölçek geliştirilirken çalışma grubu olarak ebeveynler ile çalışıldığı için ölçek bunun dışındaki gruplarda kullanılacaksa, o gruplar üzerinden elde edilecek verilerle geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Cole, D. A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 584-594.
- Dağlıoğlu, H. E. & Alemdar, M. (2010). Üstün yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 849-860.
- Dönmez, N. B. (2004). Bilim Sanat Merkezlerinin Kuruluşu ve İşleyişinde Yapılması Gereken Düzenlemeler, I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Bildiriler Kitabı, 69-73, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gross, M. U. (2009). Highly gifted young people: Development from childhood to adulthood. In L. Shavanina (Ed.), *International handbook on giftedness* (pp. 337–351). Springer Science, New York.
- Keçeli, V. (2007). Karmaşık Sayılarda Kavram Yanılgısı ve Hata ile Tutum Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kline, R. B. (2005), *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd Edition ed.). New York: The Guilford Press.
- Morgan, C.T. (1991). Psikolojiye giriş. 8. Baskı (Çev. Arıcı, H., Aydın, O. ve ark.), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi I*, Eskişehir, Kaan Kitapevi.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick, B. G.; Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. 10.05.2016 tarihinde <http://tocs.ulb.tu-darmstadt.de/135813948.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*, Dördüncü Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- T.C. Devlet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_son.pdf adresinden 01.06.2016 tarihinde erişilmiştir.
- TCMEB, (1991). http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/adresinden_02.06.2016 tarihinde erişilmiştir.
- TCMEB, (2007). http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/adresinden_01.06.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Wu, E. H. (2008). Parental influence on children's talent development: A case study with three chinese american families. *Journal for the Education of the Gifted*, 32(1), 100-129.

A Frozen Conflict Zone in Moldova: Why No Solution Found in Transnistria

(Moldova'da Donmuş Çatışma Bölgesi: Transdinyester'de Neden Bir Çözüm Bulunamadı)

Ömer AKPINAR¹

Makale Bilgileri

Article History

Alındı/Received:

14/11/2021

Kabul edildi/Accepted:

29/12/2021

Article Type:

Derleme

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.42.3

Abstract

Moldova gained the independence after collapse of the USSR. It declared the independence in 27 August 1991. Form this date, Moldova have not integrated yet its territory where ratified by the United Nations. Transnistria is not under the Chisinau government as a de facto state. The Dniester River sperates two governments as if tow different states. The left bank of the river is Transnistria, on the other hand the right bank of the River is Moldova. In this article why the parties have not been able to find a solution for the conflict is examined. Four reasons are claimed for the conflict. First of all historical reality is an important reason for the conflict, also ethnic diversity can be counted as secondly. Especially Russian effect on the teritory is a reason for conflict as geopolitic and the last economic reason is the most important reason for the conflict, which is known as the tfrozen conflict zone.

Anahtar Kelimeler:

Moldova, Transnistria, ethnic, geopolitic, frozen conflict zone.

© 2021 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Akpınar, Ö. (2021). A frozen conflict zone in Moldova: why no solution found in Transnistria. *Bayterek International Journal of Academic Research (BIJAR)*, 4(2), 179-193. doi: 10.48174/buaad.42.3

Özet

Moldova SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan on beş ülkeden biridir. Moldova denize sınır olmayan bir ülkedir. Ülke bağımsızlığını kazandığı 27 Ağustos 1991 yılından bugüne kadar toprak bütünlüğünü sağlayamadı. Toprak bütünlüğünü sağlayamadığı bölge Transdinyester'dir.

Transdinyester Dinyester nehri boyunca uzanır. Dinyester nehrinin Ukrayna tarafında kalan Transdinyester yaklaşık 4 kilometrekare yüzölçümüne ve 500.000 nüfusa sahiptir. Tarihi olarak Moldova'nın diğer bölgelerine göre farklı bir yol izlemiştir. Dinyester nehrinin batı yakasına (doğu kıyısı) göre gelişmiş bir bölgedir. Bugün Moldova'nın elektrik üretimini karşılayan bölge aynı zamanda Moldova için sanayi ve doğalgaz merkezidir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Moldova'nın başkenti Kişinev yönetiminin Romanya taraftarlığı ve Romanya ile birleşme politikalarına karşılık Transdinyester Gagavuzya'yla birlikte bağımsızlığını ilan etti. Gagavuzya 1994 yılında otonomi elde etmiştir ancak Transdinyester ile Kişinev güçleri arasında çatışmalar yaşanmasına rağmen bir anlaşma sağlanamamıştır.

Transdinyester ile Moldova güçleri arasında çıkan çatışmalarda bine yakın insan öldü ve yüz binden fazla insan göç etti. Sonunda Rusya'ya bağlı 14'üncü orduya ait birlikler müdahale etti. Ateşkes anlaşması imzalanmasına rağmen bir barış anlaşması henüz imzalanmamıştır. Bölge Rusya'ya ait askeri birlikler tarafından korunmaktadır. Rusya bölgede barış gücü olarak bulunduğunu iddia etmektedir.

¹omerakpnr25@gmail.com, 0000-0001-5007-7880

Transdinyester probleminin ve çözümsüzlüğün sebebi olarak dört başlık belirlenmiştir. Bu çalışmada belirtilen Transdinyester sorununun donmuş çatışma bölgesi olarak tanımlanmasına sebep olan etmenler şunlardır: Tarihsel, etnik, jeopolitik ve ekonomik sebepler.

Tarihsel olarak Transdinyester Moldova'nın diğer bölgelerinden farklı bir süreç yaşamıştır. Besarabya'nın diğer bölgelerinden daha önce Rusların tarihine dahil olmuştur. Daha da önemlisi Büyük Romanya Krallığı süresince SSCB tarafında kalarak Romanya ile ortak tarihi deneyim yaşamamıştır. Bu sebeple ister Rumen ister farklı etnisiteye sahip olsun, Transdinyester'in tarihi Rusya tarihiyle birlikte şekillenmiştir. Bağımsızlık döneminde dahi Dinyester'in sağ yakasıyla birlikte siyasi ortaklık içinde olmamıştır. Bu sebeple tarihsel olarak Transdinyester Moldova tarihinden farklı bir deneyime sahiptir.

Etnik olarak Transdinyester belirli bir etnik yapının baskın olduğu coğrafya olarak tanımlanamaz. Sovyet sonrası yapılmış herhangi bir çalışma olmamasına rağmen SSCB döneminde Rus, Moldovan ve Ukraynalı nüfusun birbirine yakın olduğu bilinmektedir. Bugün de etnik yapıların nüfus oranlarının birbirine yakın olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan Moldova'nın Transdinyester hariç nüfusunun yaklaşık %74'ünün etnik Moldovan veya Rumen oluşturmaktadır. Bu durum Moldova'nın resmi dilinin Rumence olması, kültürel akışın Romanya üzerinden sürmesini doğal bir sonuç olarak ortaya çıkarmaktadır. Halbuki Transdinyester'in tıpkı Otonom Gagavuzya gibi resmi dili Rusçadır ve kültürel akış Rusya üzerindedir. Bu durum etnik bir ayrışmayı ortaya çıkarmaktadır.

Transdinyester sorununun çözümsüzlüğünde bir başka sebep jeopolitiktir. Jeopolitik geniş anlamda uluslararası ilişkilerde coğrafyanın güç etkisi olarak tanımlanabilir. Şüphesiz jeopolitik kazanç Transdinyester'de askeri varlığını sürdüren Rusya Federasyonu'na aittir. Rusya Dinyester nehrinin Karadeniz'e kavuştuğu Odesa havzasından Bukovina'ya kadar olan yaklaşık 400 kilometrelik hattı kontrol edebilmektedir. Transdinyester toprakları Dinyester nehri boyunca güney Moldova'dan Kuzey Moldova'ya; Soroco şehrine kadar uzanır. Soroco Ukrayna, Moldova ve Romanya'nın birleştiği yere yakın olan tarihi Bukovina bölgesindedir. Ayrıca Transdinyester sayesinde Rusya Ukrayna'nın doğu tarafında asker barındırmaktadır. Moldova ile Ukrayna arasında hem askeri hem de ekonomik tampon bölge inşa etmiştir. Bu tampon bölgenin ekonomik gücü de hesaba katılırsa Transdinyester jeostratejik değeri Rusya için çok yüksektir. Rusya'nın hem güvenlik hem de ekonomik desteği Moldova'da yaşayan Rumen veya Moldovan kökenli insanlar hariç diğer etnikler için çekim merkezi olmaktadır.

Son olarak Transdinyester sorununun çözümsüzlüğünde ekonomik sebepten bahsedilebilir. Moldova ekonomisi tarihi yükleri sırtında taşımaktadır. Tarihin her döneminde tarım merkezi olan ve verimli topraklarıyla major güçlerin çatışma alanı olan Moldova, özellikle iki savaş arası dönemde bugünkü kaderini yaşayacak yapının temelleri atılmıştır. Dinyester nehrinin sağ yakası Büyük Romanya Krallığı egemenliğinde kalmış ve bu süreçte sanayi yatırımı görmemiştir. Hatta Romanya Krallığı mevcut zenginlikleri Romanya'nın diğer bölgelerine taşımış ve Besarabya'nın gelişmesini engellemiştir. Diğer yandan Transdinyester SSCB yönetiminde Ukrayna Sovyeti'ne bağlı bir otonomi olmuş ve ağır sanayi yatırımı yapılmıştır. Bu sebele bugün dahi Transdinyester sanayi ve enerji bakımından gelişmiş, Besarabya yani Moldova büyük oranda tarıma dayalı ekonomik yapı olarak kalmıştır.

Bağımsızlığını aldığı günden bugüne kadar Moldova ekonomisinde Transdinyester'in ağırlığı devam etmektedir. 1991 yılı verilerine göre Transdinyester'in Moldova ekonomisindeki yerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Elektronik ürünler	100%
Güç dönüşüm araçları	100%
Gaz nakil araçları	100%
Pamuk ve tekstil	96.6%
Elektrik enerjisi	87.5%
Çimento	58.1%
Düşük güçte elektronik motorlar	55.8%
Yassı çelik	23.5%
Tarımsal ürünler	13.1%

Tablo ekonomik olarak Transdinyester'in gücünü ortaya koymaktadır. Diğer yandan Besarabya Moldovası %53 oranına tarıma dayalı bir ekonomidir. Bu durum nehrin iki yakası arasında birleşmeyi imkansız kılmaktadır. Her iki yakadaki siyasi ve ekonomik yapılar kendi elitlerini yaratmıştır. Bu elitler herhangi bir şekilde güçlerinden feragat etmek istememektedir.

Ayrıca halklar arasındaki ekonomik farklılaşma Transdinyester sorununda halk tarafından politik baskı oluşturulmasına engeldir. Haklar arasında Transdinyester sorununun çözümü için bir talep oluşmamasının altında Transdinyester lehine var olan ekonomik farklılık yatmaktadır. Transdinyester halkı Moldova ile birleşmenin ekonomik ve politik kazancını görememektedir.

Sonuç olarak Transdinyester donmuş çatışma bölgesi olarak uluslararası ilişkiler literatürüne girmiş bir bölgedir. Transdinyester'de aktif çatışma yaşamaması şüphesiz önemli bir durumdur. Ancak bölgenin Moldova ile birleşmesi henüz sağlanamamıştır ve yakın gelecekte de sağlanması mümkün gözükmemektedir. Transdinyester sorununun en temel

nedenleri tarihi, etnik, jeopolitik ve ekonomiktir. Bu sorunların çözümü için çok güçlü siyasi iradeler gerekmektedir. Ayrıca sorun sadece Transdinyester ve Moldova arasında değildir. Büyük güçlerin dahil olduğu çok karmaşık durum söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Moldova, Transdinyester, etnik, jeopolitik, dondurulmuş çatışma bölgesi.

Introduction

The Republic of Moldova, a small country landlocked between Romania to the west and the Ukraine to the east, is arguably the most complex of the fifteen countries born out of the collapse of the Soviet Union. Awakened Romanian consciousness of Moldovans in the 1990s frightened the ethnic minorities and led to the creation of two separatist states within the country. In one, Gagauzia, it was possible to reintegrate through devolution of power and the creation of autonomy, while the other, Transnistria, remains a frozen breakaway region and a de facto state which still supports by Russia (Patlis & Maclauchan, 2015: 55-56).

Transnistria's region is a stated on the left bank of the Dniester River. According to Kezban Acar (2007: 3) the Dniester River also sperates the country to two parts with regard to culture, history and traditions. There were three major powers in the region firstly. They were Ottoman, Poland and Russian empires. After Ottoman conquests and withdrawing Poland, the Dniester became the border between the Russian and Turkish empires. While the power of Ottoman Empire in the region and the international arena was declining and Tsarist Russia was getting stronger in the territory was known Bessarabia. Then Russias empire captured the region and until 1918 Tsarist Russia ruled Bessarabia and Transnistria. After the collapse of Russian epire the region was occupied by Greater Romania (Koszel, 2020: 111). Between two World Wars, Dniester was the border of two states were Great Romanian Kingdom and the USSR. During that period Bessarabia was in Romanian side, on the other hand, Transnistrian was in USSR side as a teritorial part of Ukrainian Soviet Socialist Republic. It was an autonomy and called Moldovian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) (King, 1994: 348). After 26 June 1940, on the grounds of the Molotov-Ribbentrop Pact signed between the USSR and Hitlerite Germany on 23 August 1939, USSR invated Bessarabia, then Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) was established. Hence Transnistria became a part of MSSR (Roper, 2002: 103).

After dissolution of USSR in 26 December 1991, Transnistria declared own independent state. Gagauz along with Transnistrians suggested a tripartite federal state with Moldovans. The suggestion was rejected by Moldovans (Gasca, 2012: 1). A series of conflicts, even blood and iron, the problem got tangling. Even today problem resumes as a frozen conflict zone. In this article, the root of Transnistrian conflict as a forezon conflict zone. No doubt a lot of times the sides tried to solve the problem but unfortunately they could not find a way. The most important one of them the Kozak

memorandum in 2003. Kozak (the name is coming from the politician of Russia Dmitry Kozak) memorandum could not be successful. It offered asymmetric federation for Moldova and Transnistria (Minzarari, 2010: 32). To study on the attempting to solution needs a new article. Because of that, in that article we did not explain and study on the solution attempting.

1. A Brief History Of The Recent Conflicts

In 11 March 1985 In USSR, Mikhail Sergiyevic Gorbachev became the president of USSR. In a short time he started two important policy in the country. One of them was *glasnost* (openness) and the other was *perestroika* (reconstruction). These two policies inspired to national movements. One of them was called the reform movement, other was the national movement. In Moldova, the two movements started to come in a body 1989 and they were called the Moldovan Popular Front. Three new language laws were approved by the Supreme Soviet of Moldova about using Latin script and Romanian Language as official language. all of the nationalist movements were creating opposition in Gagauzia and Transnistria (Vahl and Emerson, 2004: 5).

The Moldovan Supreme Soviet election held in 1990. According to Vahl and Emerson, the Popular Front won obtaining 40% of the mandates. As they mentioned:

"In that year the Popular Front supported the unification with Romania. They adopted the Romanian tricolour with a Moldovan coat of arms as the national flag, and the Romanian national anthem as the Moldovan national anthem in April. This was followed on 23 June by a declaration of state sovereignty, giving local legislation priority over all-union laws, renounced the Communist Party and enshrined multiparty democracy as the basis for political life in Moldova. "

Against to all the politics which were made by Chisinau politicians, Gagauzia and Transnistria rejected. The first violent clashes between Transnistrians and Moldovan police for control over municipal bodies had taken place in early November 1990 in Dubasari in central Transnistria. Paramilitary groups had been created on the left bank, and were the core of the Transnistrian 'Republican Guard' which was established in 1991. Cossack volunteers also joined the clashes. They became an important part of the conflict for the Transnistrian authorities. Last months of 1991 Transnistrian groups controlled over public institutions such as municipal and local administrative buildings, police stations, schools, newspapers and radio stations in towns and villages on the left bank. Chisinau did not interfere with a heavy hand firstly. On 13 December, however, the Moldovan police returned fire for the first time while defending the regional government building in Dubasari. New clashes took place in March 1992, followed by a declaration of a state of emergency on March 28. Fighting between Moldovan and Transnistrian forces intensified again in May and June. The principal and decisive battle took place in Bender (Tighina) on June 19-21, and ended as Russian forces intervened and Moldovan forces were driven out of the town (Roper, 2002: 105).

The 14th Soviet Army interfered the armed clashes. General Aleksandr Lebel who was working for Russia as the commander of the Russian troops supported to Igor Smirnov who was the leader of Transnistrian powers during the Bender battle. In spring 1992, fighting again started. The Foreign Ministers of Moldova, Ukraine, Romania and Russia met in Helsinki in charge of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE). But they could not reach an agreement. While the situation was getting worse, the Russian President Boris Yeltsin and the Moldovan President Mircea Snegur signed a cease-fire agreement on 21 July 1992 in Moscow. The number of casualties was about one thousand and ten thousands were wounded. About one hundred thousand people left the country. The status quo has still been living since 1992 (Vahl and Emerson: 8).

2. The Reasons Of The Conflict

In this study, four reasons are listed for the insolvency of the conflict. No doubt the first reason is historical. Secondly ethnic and thirdly geopolitics can be serialized. The last but not the least, economic reason is the biggest factor for the conflict. Actually economic reason is the most important reason but we can also take it into account in the actors' interests. Because economic activities are creating money and the partition relations are taking place between the real actors which are being controlled real people. These actors are very important factors for conflict. They are using expectedly economic devices.

a. Historical Reason

Transnistria conflict includes deeply historical reasons. The problem can be taken back to Tsar Era. Transnistria stays on the left bank of the Dniester River, with historical traditions significantly different than Moldova stays on the right bank of the river. The Ottoman conquests, followed by the secession of Poland, made the Dniester a river which is the border between the Russian (Tsar) Empire and Turkish (Ottoman) Empire. When Ottoman Empire lost the power in the international arena and the region, quite the contrary Tsar Russian Empire increased power in the international arena after the victory over Napoleon, Bessarabia (the right bank of the Dniester River) fell under Russian rule from 1812 (The Treaty of Bucharest) until 1918, to be ruled by Greater Romania after the collapse of Tsar Empire (Lubicz and Miszewski, 2012: 121–122).

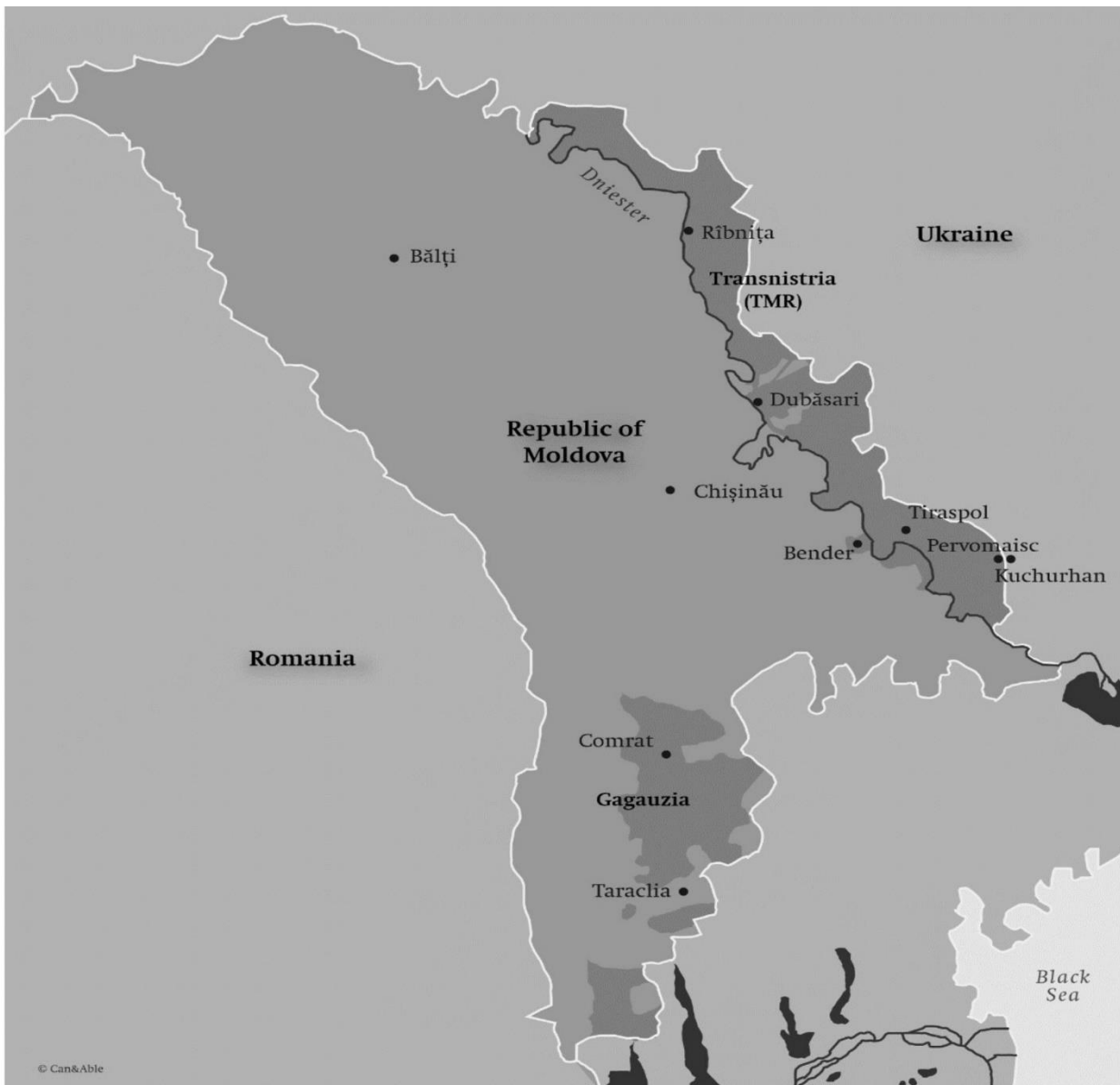
After the First World War, Bessarabia was annexed by Greater Romania found on the treaty between Germany and Romania. Thus Moldova came under the rule of Romania except Transnistria. The Dniester was considered the border between Soviet Union and the Great Romania (Rezun, 1992: 41- 42).

As of 1922, The Soviet Union government directly looked for finding the legality of taking Bessarabia back. The Moscow Government never accepted Romanian annexation. In contrast with

Bessarabia, the Moldovan Autonomous Socialist Soviet Republic (MASSR) was established on the left bank of the Dniester. It is an integral part of the Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR). Before the Second World War, Germany indicated that it was not interest in Bessarabia. Thus, Bessarabia became open to Soviet invasion (Koszel, 2020: 112).

USSR invaded the right bank of the Dniester where is known Bessarabia with refferance to the Ribbentrop–Molotov Pact, signed on 23 August 1939 between the Soviet Union and Nazi Germany secretly. After annexion of Bessarabia by USSR the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) was formed on 2 August 1940 and MASSR was engaged to MSSR. During the Second World War the region changed hans but the end of the war political structure was turned to 1940 by USSR. After the war status quo was preserved and maintained until 1991. In that period of the time Transnistria was a part of the MSSR and it ruled by Chisinau (King, 2000: 55).

Map1: Transnistria and Moldova

Source: Klemens Büscher, The Transnistria Conflict in Light of the Crisis over Ukraine: 25.

We have to mention that during the MSSR, Bessarabia was an agricultural field in the USSR. The right bank of the Dniester was famous for vineyards, vegetables and fruit, while heavy industry was located mainly on the left bank of the Dniester. The area was highly urbanized and infrastructure was well-developed, containing approximately sixty five per cent of Moldovan heavy industry, eighty per cent of its energy potential and a strong armaments sector (Solak, 2014: 19).

The dictator Nicolae Ceaușescu was overthrown in December 1989. Then Romania and Moldova unification was began to be talked about. Romania is the homeland for nationalist Moldovans and they demanded constructing a federation. The integration policy into Romania provoked the other migrations who lived in Gagauzia and on the left bank of the Dniester. As politically and ethnically, there was no relation between Romania and Gagauzia-Transnistria. Popular Front of Moldova showed extreme nationalist behaviours and actions. The language was one of them. But Russian-speaking populations from Transnistria and Gagauzia supported a bilingual Moldova. The people who spoke Russian and were pro-Russian Moldova rejected and resisted to the Chisinau policies. Then they took arms and a conflict emerged. The conflict was controlled by the elites in Soviet Transnistria (Oleksy, 2013: 170). In December 1990, in Rybnitsa and Tiraspol conducted a referendum for building the Transnistrian Autonomous Socialist Republic. Over 90 per cent of votes accepted the secession. The leaders of Transnistria announced that to live with the Moldovans was impossible. Hence on November 5, 1990, the Pridnestrovian Moldavian Republic (PMR) was established at last. Igor Smirnov was the first president of PMR. The Supreme Council of PMR unilaterally declared the sovereignty of Transnistria on December 8, 1991. This was preceded by Moldova declaring independence on August 27, as the last post-Soviet republic to do so (Koszel: 112).

The full-scale hostilities erupted in March 1992 between Tiraspol and Chisinau. The Moldovan Army tried to take control of the bridges on the Dniester but did not become successful in three different attempts. The Transnistrian groups or rebels were supported by the Russian 14th Army. Also Ukrainian and Russian reinforced to Transnistrian groups (Goltz, 1993: 93). The ceasefire was signed in July 1992 after Moldovan forces were withdrew from the Dniester River (Sprague, 2016: 16).

During the conflicts, about 1.000 people died and about 100.000 people left the country. Today PRM is called an unrecognised state (de jure) in United Nations (UN). Its official name is „Pridnestrovian Moldavian Republic (PMR). The capital is Tiraspol. About 2.500 Russian soldiers are deployed in Transnistria (Vahl and Emerson, 2004: 8), . But the number is exaggerated. It should be about 500 soldiers. Because there is no symmetric power against Russian army in the region (Akpınar, 2021: 106).

b. Ethnic Reason

During the history Moldova has been a multi ethnicity territory. Even today in Bessarabia there are eighteen ethnics live in terms of the National Bureau of Statistics of Republic of Moldova (NBSM) (statistica.gov.md). Also according to NBSM, today there are seven major ethnicities are living in Moldova. No doubt the biggest ratio of the population is Moldovan or Romanian. Moldovan and Romanian distinction is very important. Because some Moldovans accept them as Romanian, on the other hand the others do not. Actually Romanian and Moldovan ethnicities are similar, but in a long period in the history, the identities are changed. There is not a certain data to explain that how many people feel as Romanian or Moldovan. Because of this, in this article, we used Moldovan who lives in Moldova as ethnic definition is Romanian or Moldovan.

In 2014, NBSM did an in-deeply survey in Moldova. According to the survey, 75.8% of the population is defined as Moldovan. 8.4% is Ukrainian, 5.9% is Russian, 4.4% is Gagauz, 2.2% is Roma and 1.9% is Bulgarian (statistica.gov.md). About five hundred thousands people live in Transnistria and the population includes approximately 30% of Moldovans, 30% Russians and 30% Ukrainians; members of other nationalities (Bulgarians, Gagauzians and others) are 9%. Russian language dominates all areas of public life in Transnistria. It means all people live as Russians. It is estimated that two hundred thousand citizens have Russian identity card and the same number Moldovan, while one hundred thousand have Ukrainian; multiple citizenship is commonplace (Büscher: 29).

Statistics show us actually there is no deeply ethnic conflict between the right bank and left bank of the Dniester. But it is clear that Russian population in the left bank dominated the other ethnics. It is the real reason why Moldovan and Romanian are different. Because of being effected by history and the living together with Russian people for a long time, Moldovans think that they are different ethnics from Romanian. Even speaking similar language they claim that Romanian geography is different from Moldova and they have got different culture. No doubt they have got different history as well. All in all Moldovans are different from Romanian. Especially in Transnistria they regard themselves Moldovan or other identities against Romanian. Hence we can put forward to that there is an ethnic dissociation in Transnistria.

According to Fatma İlknur Akgül (2001: 54), there is a deeply relation between ethnic diversity and political engagement. If there are many minorities in a society, high participation in politics is observed. In other words, there is a parallel relation between political engagement and the ethnic diversity. No doubt the same idea can be mentioned for Transnistria. But with one difference, political elites –they are known as oligarch- relation are not defined by just ethnic. They are also in the same social class. They care about and give the attentions just power and their relations are designed by Russian.

c. Geopolitic Reason

Geopolitics, in its broader definition, is the analysis of the geographic influences on power relationships in international relations. Etymologically consisting of the words “geo” meaning earth, land and “politics”; geopolitics is a discipline emerged out of political geography. Arguments about the relationship between the human and geography or in other words the political effects of geography have appeared in Western political thought since at least the ancient Greek era (Aksu, 2020: 3). In this sense, in that article, the importance of Transnistria geopolitic is explained in terms of the territorial importance of Transnistria.

We can explain the geopolitic importance of Transnistria for four countries of structure. One of them, no doubt the most important, is Russian Federation. Transnistria is an island in the Southeast Europe for Russia. When looking at the map above, it is clear that there is a safety area between Moldova and Ukraine where is controlled by Russia. Also interestingly Transnistria territory is stretching along the Dniester River. From Black Sea to Bucovina (Romania and Ukraine border) Russian troops can reach. Of course that power can support from Black Sea easily. If Russia had left Transnistria, it would also have left the historical borders and Russia would have been thrown into the pre-age the Treaty of Jassy in 1792 (Koçak, 2017: 479).

Secondly Russia hold the economic power. Between Moldova and Ukrainian trade is able to controlled by Russia. Also Transnistria has got energy industry that it is has been using by Moldova. Natural gas and electricity is coming from Transnistria. Moldova, Romania or Ukraine have not got enough capacity to produce electricity. It means Russia is using Transnistria as a political tool.

Matthew Rojansky (2011: 3) is giving us very important information about the Russian force in the region. Rojansky claims that:

"Russia has expressed an interest in maintaining its current force of some 1,500 troops (around 400 of which serve as peacekeepers) in the region. Moscow's interest in keeping a military presence in Transnistria has a number of possible explanations, but is most likely largely symbolic. The contingent on the left bank gives Russia a foothold in this part of Europe, an image of strategic depth against possible threats from the West, and perhaps also some psychological leverage in relations with Ukraine, which is partially encircled by Russian military outposts."

With respect to Moldova Constitution, Moldova is a neutrality state. According to the constitution article 11:

" (1) The Republic of Moldova proclaims its permanent neutrality.
(2) The Republic of Moldova does not admit the stationing of any foreign military troops on its territory. "

Even the neutrality Moldova is committed to NATO. According to NATO, Moldova seek to draw closer to Euro-Atlantic standards and institutions. Moldova started the relations with NATO in 1992. Moldova is a member of North Atlantic Cooperation Council since 1997. With respect to NATO internet site (nato.int, 01.11.2021):

"NATO has no direct role in the conflict resolution process in the region of Transnistria. However, the Allies closely follow developments in the region and full expect Russia to abide by its international obligations, including respecting the territorial integrity of neighbouring countries and their right to choose their own security agreements."

The above NATO annotation, NATO is a side of the conflict. Due to neutrality Moldova engaged to NATO for standing in front of Russia. Transnistria is an important territory and geopolitic importance for all actors even NATO.

d. Economic Reason

The economic diversity is coming from history in Moldova. Largely as parallel to historical and cultural divides, the society of the Moldovan Soviet Socialist Republic (MSSR) experienced different socio-economic lives during the Soviet era. The left bank of the Dniester Riveron was industrial cities with a multi-ethnic, de facto Russian-speaking, frequently allochthonous economic, party and administrative elite; on the other, heavily agricultural areas with a largely Romanian-speaking native population. Especially in the heavy industry and arms factories geographically concentrated in the area of subsequent secession, the Soviet elites found themselves facing increasing pressure from the Moldovan national movement (Büscher: 25).

Today the economic differentiation is going on. While Bessarabia is agrucultural area, Transnistria has got industrial cities. That means, as a sovareign state, Moldova can not be an alternative for the people who live in Transnistria. Actually nobody can put forward that there is a prosperous society in the left bank of the river. But Moldova is not richer than Transnistria.

Moldova is a very weak state. It is today Europe's poorest country. In reference to the National Bureau Statistic Office, recently 2.597.100 people live and stay at in Moldova. On the other hand, the datas show that populatin of Moldova is 3.543.708 in 2019 except Transnistria (statistica.md, 02.11.2021). It means 946.608 Moldovans have left the country because of economic reasons. Moreover, Moldova has got very big external debt against the income in a year (GDP). Other means, the external debt is over 50 per cent of the budget. Moldova owes significant debt to Russia, which provides all of its energy needs (Karaaslan, 2006: 97).

According to Oazu Nantoi (2006: 5), there is no effor to get the country's reunification. As Nantoi write:

"since the summer of 1992, no Moldovan government adopted a plan for the country's reunification, based on a realistic approach to the essence of the conflict, whose implementation would require mobilization of the whole society's resources. The Republic of Moldova did not become an attractive example for the people of the Transnistria. since its declaration of independence on 2 September 1990 the TMR has successfully established and consolidated its own state-like structure. Alongside a President and a Parliament in Transnistria one can also find a Supreme Court and a National Bank, which issues its own currency, the Transdnestrian rouble. "

To repeat, Moldova was divided into two parts. Bessarabia was basically an agricultural region, a source of cereals, vegetables, fruit, and wine, while Transnistria was the main industrial region of the country. It was even similarly in 1991, even today. The table given below clearly illustrates this situation.

Table: Transnistria in the Moldovan Economy, 1991 (Regional Production as Percentage of National Total)

Large electrical machines	100%
Power transformers	100%
Gas containers	100%
Cotton textiles	96.6%
Electric energy	87.5%
Cement	58.1%
Low-horsepower electric engines	55.8%
Sheet metal	23.5%
Agricultural products	13.1%

Source: Lieutenant Colonel Mihai-Cristian Statie. *Transnistria: The Hot Nature of a Frozen Conflict*, 2013, p. 30.

When looking at the table, it is clear that industrial productions were produced in Transnistria. It means plants and factories were built in Transnistria in USSR time. After USSR, because of conflicts, all industrial means of production were stayed at Transnistria. Even today the status quo is stated. It is an settled status quo. Because the actors make profit from situations. The Transnistrian leadership was aware that the independence of Moldova would have managed and conducted the redistribution of the control of the economic resources.

The major Soviet-era industrial assets in Transnistria are the MMZ steel plant and Rybnitsa Cement plant in the north, and the Cuciurgan power plant in the south. All of these are at least partially controlled by Russian and Ukrainian oligarchs, who profited from Tiraspol's privatization of these assets during the last decade. To illustrate Russia's Gazprom sells gas to enterprises in Transnistria, which pay reduced fees for the gas to Tiraspol, which in turn simply allocates that money to the state budget. The resulting Gazprom debt, now worth over \$7.4 billion (jamestown.org, 02.11.2021). Simply put, the unresolved status of Transnistria allows oligarchs to profit from industrial assets that belong to average Moldovans and gas that belongs to the Russian people (Allin, L and Chamberlian-Creange, 2009: 334).

Russia support Transnistria in terms of economy. According to Suprague (2016: 17) In addition to military support, Russian financial assistance keeps the Transnistrian economy solvent. Tax revenues are not enough to cover basic expenses, so Russia provides \$100 million annually and free natural gas supplies worth an additional \$270 million. Today economic supporting from Russia is going on. As a result, although Transnistria's population is %20 due to Moldova, it produces %40

of gross national product (GNP). Therefore per capita income in Transnistria is higher than the right bank of the Dniester.

Conclusion

The Republic of Moldova is a lockdown small country where is stated in the Southeast Europe between Romania and Ukraina. The territory of Moldova is known as Bessarabia. Bessarabia is stated between the Prut and the Dniester Rivers. It as a gate for East to reach to West, on the other hand it is a gate for West to resitrein to East world.

Transnistria is a part of the Republic of Moldova. But it is an independence state as de facto even no countries recognise the independence of it. Quite the reverse Moldova is an unitary state in terms of its constitution. As regards the Constitution of the Republic of Moldova, the first article is written that The Republic of Moldova is a sovereign, independent, unitary and indivisible state. However Gagauzia is a territory region in Moldova with respect to the Constitution Article 111, Transnistria is a secession region. When the other factors is taken into account, Transnistria is defined as frozen conflict zone in the Political Science and International Relation literature. No doubt the frozen conflict reason results from the Russian Federation such as Donbas, Abkhazia, Nagorno Karaback etc. When Russia uses the conflict zone policy, it could find enoght reason in the region. Of course the speration ideas root can be observed in the history.

Except Russian invading the region, Transnistria and the right bank of the river have not lived the same political structure even they have got a lot of similir properties such as religion, language, ethnics etc.

Herein four reason have been explained for unsolved situation. It is claimed that historical, tethnic, geopolitic and economic reasons are the main issues for Transnistria conflict. Otherwise Transnistria is a frozen conflict zone because of four subjects are related to the Russian Federation. So the territory is a competetion and engagement region between the West World and the Russian Federation.

Firstly historical reason is the main fact for the conflict. Except USSR times which had lasted for about 50 years, Bessarabia and Transnistria regions could not live together in history. Even USSR time, they positioned as different especially in economic structure. In other words there is no historical motivation to connect Chisinaue to Tiraspol. Every time the left bank of the Dniester River has been belonging to the East World, on the contrary the right bank of the river.

Ethnicity counts as the second reason for the conflict. Actully Transnistria is more homogeneous as ethnicity against Bessarabia. But independently of the ethnicity, Russian ethnic idea dominates to Transnistria. In moldova Romanian culture also the most important reality especially in the north of Moldova. Of course ethnic views are effecting the nationalist ideology in two sides.

While the right bank of the Dniester (Moldova) is overwhelmingly Moldovanist or Romanianist except Gagauzia which are generally Russianist little Gagauz nationalist and pan-Turkism, the left on the bank of the river (Transnistria) is generally supporting Russianism.

Thirdly, geopolitic issue is very important trippet for the conflict. Transnistria stretches along the Dniester River. Because of the fact that Transnistria states from Bucovina to Black Sea (Odessa), Russia holds the West gate. Transnistria has got 4.163 km squared teritory and 14th Russian Army stays in there. Russia can use the teritory as military base and there is no symmetric power in the region against to Russia. Also the teritory is an economic station for Russia. Especially Gazprom uses the teritory as if a gas station. In addition to this, Transnistria controls the west border of Ukrania. It is a springboard to Black Sea and Crimea.

Fourtly and the last but not least economic reason is very important issue for the conflict. Transnistria is an industrial area against to Bessarabia. The natural gas which is Russian or Gazprom gas is approaching to Moldova on Transnistria. Also electricity produces in Transnistria and sends to Moldova. Other industrial productions, that Moldova needs them, produce or make in Transnistria even cement. That reality creates two important results. Firstly an economic disparity is observed between two banks of the river in favor of Transnistria. Secondly the elits of Transnistria are not willing to solve the problem.

Transnistria conflict has been living since USSR dissolved. Until 2021 the parties have attempted to solve the problem a lot of times but unfortunately they could not find a solution way. In that article why there is no solution has been explained. Even the problem is seen between Moldova and Transnistria, there are a lot of actors in the conflict. These days Chisinau are looking for solving the problem with EU but Russia objects EU to interfere as usual. Transnistria will be defined as the frozen conflict zone in literature for along time. There does not seem to find a solution in the near future.

References

- Acar, K. (2007). *Moldova Ulus Kimliđi Üzerine*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 5/1, p. 1-23.
- Aksu, F. (2020). *Geopolitics and Strategy*. TC Anadolu University Publication, 3991: Eskişehir.
- Akgül, F. İ. (2021). *Roman Kadını: Çoklu Kimlik Kesişiminde Ezilenler*. 2. Baskı, Orion Kitabevi: Ankara.
- Büscher, K. (2016). *Not Frozen: The Transnistria Conflict in Light of the Crisis over Ukraine*. (Sabina Ficher, ed.). Stiftung Wissenschaft und Politik: Berlin.

- Chamberlain-Creang & R. and Allin, L. (2009). Acquiring Assets, Debts and Citizens: Russia and the Micro-Foundations of Transnistria's Stalemated Conflict. *Demokratizatsiya*, P. 330-355.
- Charles, k. (1994). Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism. *Slavic Review*, Vol.53, No. 2, p.348.
- Gasca, V. (2012). Country report: Moldova. *EUDO citizenship Observatory*, European University Institute, Robert Scuman Centre for Advanced Studies.
- Goltz, T. (1993). Letter from Eurasia: The Hidden Russian Hand. *Foreign Policy*, no. 92, pp. 92-116.
- Karaaslan, H. (2006). *The Role of the Organisation for Security and the Co-operation in Europe (OSCE) in the Transnistria Conflict and the Russian Factor*. Master Thesis, the Middle East Technical University, Ankara.
- King, C. (2000). *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*. California: Hoover Institution.
- Koçak, Z. (2017). 1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması. *Tarih İnceleme Dergisi*, XXXII/2, p. 459-490.
- Koszel, B. (2020). The Role of Germany in the Transnistria Conflict. *Przegląd Strategiczny* 2, Issue 13, p: 112-127.
- Lubicz-Miszewski, M. (2012). Geneza, przebieg i próby przezwyciężenia konfliktu o Naddniestrze. *Zeszyty Naukowe WSOWL*, No. 3.
- Minzarari, D. (2010). *Moldova: the Ties that Don't Bind*. Transitions Online.
- Nantoi, O. (2006). The Ukrainian Plan on Transdnistr: Pros and Cons. *Eurojournal*, 2005, Available At <http://eurojournal.org/files/nantoi1.pdf>, Accessed 1 March 2006, p.5.
- Oleksy, P. (2013). Mołdawski nacjonalizm vs. Naddniestrzańska państwowotwórczość – przesłanki społecznej mobilizacji w konflikcie naddniestrzańskim. *SensusHistoriae*, Vol. XI.
- Patlis, L. & MCLAuchlan, J.S. (2015). 20 Years of "Autonomy" For the Gagauz: Reflections on Devolutionary Trends in the Republic Of Moldova. *Revista Română de Drept Comparat* 01:54-87.
- Rezun, M. (1993). *Nationalism and the Breakup of an Empire: Russia and its Periphery*. Westport, Conn.: Praeger.

- Rojnsky, M. (2011). *Prospects for Unfreezing Moldova's Frozen Conflict in Transnistria*. U.S. Commission on Security and Cooperation in Europe: Washington, D.C.
- Roper, S.D. (2002). *Regionalism in Moldova: The Case of Transdnestr and Gagauzia*. in James Hughes and Gwendolyn Sasse (eds), *Ethnicity and Territory in the Former Soviet Union: Regions in Conflict*, London: Frank Cass Publishers.
- Solak J. (2014). *Mołdawia: republika na trzy pęknięcia. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar. zamrożonego konfliktu o Naddniestrze*, Toruń.
- Sprague, A. (2016). *Russian Meddling in Its Near Abroad: The Use of Frozen Conflicts as a Foreign Policy Tool*. Institut Barcelona Estudis Internationals.
- Statie, M. C. (2013). *Transnistria: The Hot Nature of a Frozen Conflict*. Master's Thesis, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth: Kansas.
- Vahl, M. & Emerson, M. (2004). Moldova and the Transnistrian Conflict. *JEMIE - Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe*, 1, 1-29.
- <https://jamestown.org/program/russian-gazprom-ready-to-pounce-on-moldovan-prey-part-2/>, (02.11.2021).
- https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice_POP_POP010/POP010100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774, 02.11.2021.
- <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=295&id=2234>, (31.10.2021).
- <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&>, (31.10.2021).
- https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm, (01.11.2021).

The Reflections of Language Exposure in Foreign Language Learning

(Dile Maruz Kalmanın Yabancı Dil Öğrenimine Yansımaları)

Sevdenur KÜÇÜKLER¹, Sofia SULAC²

Makale Bilgileri

Article History

Alındı/Received:

14/11/2021

Düzeltilme alındı/ Received
in revised form:

30/12/2021

Kabul edildi/Accepted:
31/12/2021

Article Type:

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI:

10.48174/buaad.42.4

Abstract

Language exposure refers to the level of the learners contact with their target languages which they are learning or attempting to learn. Generally, most researchers refer language exposure to student's practices outside the classroom which extensively impacts on their target language learning. The lack of practicing language hampers their speaking a foreign language and hence create the need to solve this problem. Students who are not able to speak a foreign language fluently, namely English find themselves unable to communicate clearly during speaking. This can be frustrating and hence this problem can be solved through speaking foreign language. Exposure to a language motivates students' willingness to learn. By modeling and encouraging a safe environment and purposeful rules, students feel motivated to do the right thing and they help one another. It is important for teachers to put an emphasis on intrinsic motivation in the classroom to keep students interested and invested in their own learning goals. For this reason, this research advocates that scholars can embrace speaking English during university education. The purpose of the study is to exposure of language to students who study foreign languages in Komrat University of Gagauzia and students who study in English department at Balıkesir University is discussed. The study was carried out during 2020 academic year. There were 102 participants from Balıkesir University and 108 participants from Comrat State University. The data of the study were collected by the "Exposure Scale to English" developed by Gökcan and Çobanoğlu Aktan (2017) for foreign language students. The students were asked research questions to measure how much of their time were exposed to English. The results from the previous study are also in compatible with other present research which reveal that more than 51.43 percent of the students in Balıkesir University were increasingly exposed to the English language at school, at home, while interacting with friends, and media

Anahtar Kelimeler:

Language exposure, Foreign language learning, Foreign language teaching, In-school-out-of-school learning

© 2021 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Küçükler, S., & Kulac, S. (2021). The reflections of language exposure in foreign language learning. *Bayterek International Journal of Academic Research (BIJAR)*, 4(2), 194-215. doi: 10.48174/buaad.42.4

Özet

Ghaderphanahi(2012), İngilizce dil öğrenimini (ELL) geliştirmek için filmlerin ve diğer teknolojik yöntemlerin dile maruz kalma yöntemleri olarak kullanılmasının yeterli olmadığını savunuyor. Çalışmasında, bu tür maruz kalmaların önemli olmasına rağmen, özellikle film izlemek, İngilizce öğrenen bireylerin etkileşimde bulunduğu ve ELL'ye katıldığı iletişimsel etkinliklerle aynı düzeyde sıralanamadığından, daha fazlasının yapılması gerektiğini belirtmektedir (Ghaderphanahi, 2012). Webb (2010), 143 film senaryosunu inceledikten sonra, ilgili kişiler filmleri sürekli olarak uzun

¹nurkucukler@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8769-0662

²sofia.sulac@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2325-548X

bir süre boyunca izlemedikçe izlemenin yetersiz olduğunu savunur (Vygotsky, 1987). Genel olarak, önceki araştırmalar, argümanlarını, öğrencilerin İngilizceye maruz kalmalarının, yabancı dillerde akıcılık edinmede çok önemli bir bileşen olan dil edinimlerini geliştiren yöntemlere dayandırır. Araştırmadan çıkan sonuç, dijital teknolojinin EFL ve ESL öğrencilerinin dil gelişimi üzerindeki etkisi göz ardı edilemez olduğudur.

Dile maruz kalma, öğrenenlerin öğrenmekte oldukları veya öğrenmeye çalıştıkları hedef dilleri ile temas düzeylerini ifade eder. Sınıf ortamında, öğretmenlerin birincil rolü, öğrencilere farklı konuşmacılardan ve bağlam çeşitlerinden yabancı dilleri pratik yapabilecekleri daha fazla maruz kalma sağlamaya dayanmaktadır. Genel olarak, çoğu araştırmacı, dil maruziyetini, öğrencilerin hedef dil öğrenimlerini kapsamlı bir şekilde etkileyen sınıf dışındaki uygulamalarına atıfta bulunur. Anadilden farklı olarak yeni bir yabancı dil öğrenmek, dil pratiği yeterince sağlanmadığında oldukça zorlaşmaktadır. Bir dil öğrenimi, dört beceriye dayanmalıdır: konuşma, okuma, dinleme, yazma. Bunların hepsini desteklemede sadece okulda yapılan eğitim yeterli değildir. Hem okulda hem de okul dışında öğrencilerin dile maruz kalması, yeni bir dil öğrenmede büyük etkiye sahiptir. Bu açıdan, öğrenenlerin dört beceri uygulaması noktasında motive olmalarında öğrenme ortamının önemi çok önemlidir. Diğer açıdan dile maruz kalmaları hem okul ortamı hemde okul dışında bu dört beceri uygulamasını sağlama yabancı dil öğrenmede en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfın içinde, öğretmenin en temel rollerinden biri, öğrencilere hedef dili çeşitli bağlamlarda ve farklı konuşmacılardan pratik yapmak için yeterli maruz kalma sağlamaktır. Dilin nitelikli bir konuşmacısı olarak öğretmenler pratik dil örnekleri verebilirler, ayrıca televizyon, kasetler, videolar, web siteleri, kitaplar ve dergilerden doğal girdiler uygulayabilirler. İngilizce öğreniminin sınıfta ve sınıf dışında uygun tekniklerle teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu tür tekniklerle, öğrenciler yabancı dil öğrenmede, geliştirmede, kendilerini hedef dilde ifade etmelerinde önemli katkıda bulunacaktır. Türk eğitim kurumlarında eğlence amaçlı okumanın İngilizce öğrenimindeki ilerlemenin temel nedeni olarak belirlenmesi Balıkesir Üniversitesi öğrencilerinin Komrat öğrencilerine göre İngilizceye daha fazla maruz kalmasını açıklamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Moldova, Özerk Gagavuzya, Komrat Üniversitesi'nde yabancı dil okuyan öğrenciler ile Balıkesir Üniversitesi İngilizce bölümünde okuyan öğrencilerin dilin maruz kalmalarının yabancı dil öğrenmedeki yansımalarını ortaya çıkarmaktır ve bu iki gurubu dile maruz kalmadaki yansımalarını karşılaştırmak hedeflenmiştir.

Bu çalışma, araştırma, veri toplama ve analiz etme için karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemiştir. Toplanan veriler, yabancı dil öğrenmenin üniversite öğrencilerinin İngilizce öğrenimindeki konuşma düzeyi üzerindeki etkisine ilişkindir. Karşılaştırmalı araştırma tasarımı, sonuçları başka bir grubun sonuçlarıyla karşılaştırılan iki farklı 'çalışma grubu' içeriyordu. Çalışmanın başka bir kısmı bir anket içeriyordu. Karşılaştırmalı araştırma tasarımı nitelden ziyade doğası gereği niceldi. Nicel araştırma, mevcut çalışma için idealdi, çünkü araştırmacının nitel yaklaşım durumunda olduğu gibi kuramsal yaklaşıma dayalı analizin aksine istatistiksel manipülasyon kullanarak verileri analiz etmesine izin veriyordu. Nicel araştırma, üniversite öğrencilerinin yabancı dil gelişimlerinde hangi dereceye kadar konuşabileceklerinin ölçülmesini kolaylaştırdı. Bu araştırma tasarımı, temelde hedef nüfusu tanımlamak için tasarlanmış bir araştırmayı ifade etmektedir. Sayısal biçimde bir süreklilik boyunca tablo haline getirilebilen nicel bilgilerin toplanmasını içerir ve araştırılan sorunu tanımlayan ve ardından sorunu düzenleyen, tablo haline getiren ve açıklayan verilerin toplanması anlamına gelmektedir. Çalışma, 2020 akademik yılında Türkiye'de Balıkesir Üniversitesi'nde ve Gagavuzya / Moldova'da Komrat Üniversitesi'nde İngilizce bölümlerinde, üniversite içinde ve üniversite dışında dile maruz kalmanın etkisini araştırmak için gerçekleştirildi. Bu çalışmada kullanılan araştırma sorularının cevap seçeneklerinin işaretlenmesi gönüllülüğe dayandırılmıştır. Örneklem stratejisinde araştırmacı, araştırmada iki grup oluşturmuş ve bu gruplar aracılığıyla toplanan veriler analiz edilmiştir. Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Fakültesi ve Komrat Üniversitesi İngilizce Bölümlerinde okuyan öğrenciler için 2020 akademik yılında gerçekleştirildi. Balıkesir Üniversitesi'nden 102, Komrat Üniversitesi'nden 108 katılımcı vardı. Katılımcılar rastgele seçildi ve bu çalışmaya katılmak için gönüllülük esas alındı. Hedef nüfus, erkek ve kız üniversite öğrencilerinden oluşuyordu. Araştırmanın verileri, Gökcan ve Çobanoğlu Aktan (2017) tarafından yabancı dil öğrencileri için geliştirilen "İngilizceye Maruz Kalma Ölçeği" ile toplanmıştır. Dil maruziyet anketinde farklı stratejiler gösteren 23 madde vardı. Her soru 5'li Likert ölçeğine sahiptir. Sorulara verilen yanıtlar (1) "Hiçbir zaman veya neredeyse hiçbir zaman" ile (5) "her zaman veya hemen hemen her zaman benim için doğru" arasında puanlanmıştır.

İkinci araştırma aracı, üniversitede ve üniversite dışında dile maruz kalmanın etkisini ortaya çıkarmak için okul dışı dile maruz kalmayı belirleme için açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Araştırma soruları, okul dışındaki zamanlarının ne kadarının İngilizceye maruz kaldığını ölçmek için öğrencilere yöneltildi. Katılımcılara dile maruz kaldıkları süre belirlenen anketler uygulandı. Katılımcılardan bazı dil maruziyet maddelerini kullandıkları sıklığı seçmeleri istendi. Üçüncü önemli araç, katılımcıların tercih ettikleri dil becerilerinin belirlenmesi anketidir. Okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinden en çok hangisini kullandıklarını sorarak her iki üniversite öğrencisinin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucu Balıkesir'deki öğrencilerin yüzde 51.43'ünden fazlasının okulda, evde, arkadaşları ve medyayla etkileşimde bulunurken İngilizceye daha fazla maruz kaldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmanın bulgularında kız öğrencilerin puanları erkek öğrencilerin puanlarından yüksek çıktığı belirlenmiştir. Kız öğrencilerin toplam literatür puanları 3.9933'tür ve bu erkekler için 3.7115'dir. Bulgular ayrıca Saville-Troike (2005) tarafından, kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla yabancı veya daha yeni dilleri öğrenme ve aşına olma konusunda giderek daha fazla motive oldukları gerçeğine dayanan argümanında da desteklenmektedir.

Çalışma temel olarak öğrencinin kelime bilgisi, cinsiyeti, öğretim düzeyleri ve okul dışı maruziyet miktarı (Balıkesir ve Komrat üniversiteleri) arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Balıkesir'deki öğrenciler, Komrat'taki öğrencilerin aksine, İngilizce'ye sınıf ortamları dışında daha fazla maruz kalmaktadırlar bu durumda, İngilizce dil yeterliliklerini, kelime bilgisi dağarcıklarını ve informal dil öğrenme fırsatlarını arttırmaktadır.

Ankette, Komrat ve Balıkesir eğitim kurumlarından gelen öğrenciler, günlük İngilizceye maruz kalma düzeyleri açısından incelenmiştir. Benzer şekilde, Komrat ve Balıkesir üniversitelerindeki katılımcıların dil maruziyetleri arasında büyük farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır ki, bu da Türkiye'deki Balıkesir Üniversitesindeki öğrencilerin Moldova'daki Komrat üniversitesinden gelen öğrencilere göre İngilizceye daha fazla maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Örneğin, Balıkesirli öğrencilerinin kendilerine İngilizce olarak hitap eden insanlarla etkileşim oranları (6,45), Komrat üniversitesindekilere (2,78) göre daha yüksek oranlarda olmuştur. Bu, bireyin İngilizce'de başkalarıyla ne kadar çok etkileşimde bulunursa, dil bilgisini o kadar çok kazanmasını sağlar, bu da sadece okul ortamında değil, aynı zamanda günlük yaşamlarında da iletişim kurmayı daha da kolaylaştırır (Alaga ve Palencia, 2015).

Sonuçlardan Komrat ve Balıkesir üniversitelerinden öğrencilerin yaklaşık yüzde 97'sinin günlük yabancı müzik dinlediği görülmektedir. Bununla birlikte, müzik dinleme oranı Moldova'daki öğrencilerde (6,53) Türkiye'dekilere (4,05) göre daha fazladır. Buna göre, Balıkesir'li öğrencilerde (5,32) televizyon filmi izleme açısından İngilizceye maruz kalma, Komrat öğrencilerine (3,44) göre anlamlı olarak daha yüksektir. Çalışma aynı zamanda Peters ve Webb (2018) tarafından yapılan ve yetişkinleri uzun metrajlı televizyon filmlerine maruz bırakmayı içeren çalışmalarla uyumludur. Bu, öğrencilerin ana dilde altyazıların varlığına bakılmaksızın hedef dilde TV izlemeye maruz kalarak belirli yabancı dillerin daha yeni sözcüklerini öğrenebilecekleri anlamına gelmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, her iki kurumda da öğrenciler, meslektaşları, sınıf arkadaşları, arkadaşları ve aile üyeleriyle İngilizce kullanarak konuşarak elde edilebilecek hedef dillerine daha fazla maruz bırakılmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Brown & Levinson (1987). Bu tür etkinliklerin, öğrencilerin hedef dillerini konuşma ve anlamadaki etkinliklerini arttırmada gerekli olan yeni tavırları, tutumları ve sosyal normları öğrenip kavrayabilecekleri bir yol işlevi gördüğünü belirtmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yabancı dile maruz kalma, yabancı dil öğrenimi, yabancı dil öğretimi, okuluçi-okuldışı öğrenim

Introduction

Language exposure refers to the level of the learners contact with the target language that they are learning or attempting to learn. Within the classroom environment, the primary role of instructors is based on giving learners increased exposures in which they can practice foreign languages from distinct speakers and context varieties. Generally, most researchers refer language exposure to student's practices outside the classroom which extensively impacts on their target language learning. For instance, Benson (2001) argues that exposure to outside-of-class language means "any kind of learning taking place outside classrooms and which entails self-directed, and self-instruction naturalistic learning" (Bernstein,& Sabino, 2014). There are various techniques to achieve outside classroom language exposure which involve, reading English novels, newspapers, and magazines, surfing media platforms using the English language, L2 interactions, and watching English programs, among others (Vygotsky, 1987). Research provides that teaching of the English language ought to be developed and encouraged in and out Universities,) provided that even though learning in the classrooms is important, learning at home for example, watching films is also significant in that they may incorporate the words used in such films in their daily interactions. d'Ydewalle & De Bruycker, (2007). Also it provides that such type of learning is referred to as "incidental learning." The challenges facing English learning are said to be ineffective curriculum design, lack of interest and practice, reduced motivation levels, and teaching methods, which therefore raises the need to

supervise and make interventions where necessary to ensure all students learn foreign languages (d'Ydewalle & De Bruycker). This study examines and provides answers to questions such as the extent to which English language exposure influences the acquisition of language and the existing relationship between the development of the four language skills and the English language.

Literature Review

Introductory knowledge on "Age of Arrival" is extensively discussed at the start of the study with regard to the children's exposure to language and its impact. Krashen argues that "Age of Arrival" is significant when there are no increased exposures to L2 "before the arrival." Krashen et al. (1979), also implement three generalizations used in examining the relationship between age and final success and speed of L2 acquisition. From the research, adolescents progressed more in their earlier syntactic and morphological stages developments compared to children (Al Zoubi, 2018). Similarly, individuals subjected to natural exposures at a younger age have an increased likelihood of enhancing and developing increased proficiencies in the second or foreign language than individuals who started learning it in adulthood (Al Zoubi, 2018). Steinberg (1982), further argues that individuals exposed to English or foreign languages mostly through conversations, watching films, and overhearing their peers or adults gain inadequate knowledge of the language due to speech input and environment nature in which the individuals learn specific target languages. This argument agrees with that of Ellis (2002), who suggested that an increase in an individual's use of language and word structure increases individuals' willingness to produce or expand his/her familiarity with specific languages.

Information regarding language acquisition and English language learning is provided in the research conducted by Politzer (1965). In his argument, he states that exposure to the first language plays an essential function in foreign and second language acquisition. Politzer's argument is later supported by that of Kennedy (1973), who in his argument refers second language learners as, "part-time learners." Kennedy further provides that the levels of L2 learner exposure in the classroom is minimum compared to the exposure level in individuals acquiring the first language (L1). Rajagopal (1976), argues that learners weak in acquiring English language are most of the time, "handicapped" by their surroundings. This means that the learners experiences minimal encouragements to talk and practice the English language in and out of their homes, making it even more difficult to know and familiarize with the language. In her book, "English just isn't a foreign language anymore," Lambine(2008), argues that when individuals are increasingly exposed to the English language in their childhood outside school, they learn the language more than others. This is further true in this research in which more than half of the students in Comrat and Balıkesir Universities stated that they perceived English more like their L2 (second language) than 1st foreign language.

Ghaderphanahi(2012), argues that using films and other technological methods as methods of language exposure to enhance (ELL's) English language learning was not enough. In his study, he states that even though such exposures are significant, more needs to be done, particularly since watching films could not be ranked the same level as communicative activities in which individuals learning English interact and participate in ELL (Ghaderpanahi, 2012). His argument is seconded by Webb (2010), who, after investigating 143 movie scripts, argue that watching is inadequate unless the individuals involved continuously watch the films for a prolonged period(Vygotsky, 1987).

Chandrasegaran(1979), like the other discussed researchers also agree on the strong association between English language learning proficiencies and English exposure. The main argument was on the differences between the English acquisition between the learners in rural and urban areas. The study was based on that notion that since urban students dwelt in the environments which increasingly supported practicing English, they experienced and were more exposed to the English language making them more proficient compared to those living in rural areas.

Generally, previous research bases their arguments on methods in which the English language exposure in students enhances their acquisition of the language, which is a crucial component in acquiring fluency in foreign languages. From the research, digital technology's impact on EFL and ESL learners' language development cannot be ignored. Explicit teaching in educational institutions also increases rates of language acquisition (Vygotsky, 1987).

Information on the four writing skills and how they have undergone a transformation over the years is provided by Harmer, ranked among the most influential and authoritative researchers on language who argues that "Human activity of writing is a fairly recent development in the evolution of men and women...some of the earliest writing found so far dates from about 5500 years ago"(Al Zoubi, 2018).This reveals that the impact of language as a form of communication cannot be ignored. Research provides that for most EFL learners, listening and reading skills appear easier than writing and speaking skills. This is attributed to the fact that writing and speaking skills are more complex and require increased practice for mastery (Al Zoubi, 2018). This again arises the need for instructors to implement ways with which to ensure their students acquire adequate skills effectively. Again, with the increasing population diversity in various states, now more than ever, students are required to develop and familiarize themselves with language proficiencies other than their native languages (Al Zoubi, 2018).This explains why most students incorporate English as their L2. Therefore, foreign language teaching should not only be based on students having good mastery but also equipping them with the correct tools to enhance their proficiencies in foreign languages. Such increased proficiencies are significant when dealing with an increased number of individuals since it acts as a communicative tool (Moeller & Catalano, 2015, p.176-188). Research provides that ELLs prove useful in English

language learning techniques, particularly in developing predictability and orderliness. This is based on the argument made by Pintrich and Schunk (1996) that learners' conduct and achievement increases when instructors offer feedbacks and incorporate an efficient and smooth running of the curriculum. This also makes it easier for instructors to monitor their learners and provide guidance where needed (Moeller & Catalano, 2015). However, research further provides that even though direct instructions may positively impact learners and their academic achievements, learners are also more likely to show increased stress, particularly in didactic contexts than the student-centered texts or settings. At school, foreign language learning techniques consist of well-developed strategies such as communicative, direct, and grammar-translation, which are extensively emphasized and encouraged in "the European center for modern languages of the council of Europe." Yilmaz (2017), states that such strategies have been implemented internationally and have been in use over the 40 years of their implementation, which further proves their significance.

The main question under discussion in Gagauzian and Turkish educational institutions is to what extent and how language learning ought to be monitored. Mainly, this study investigates the result of the research question of the rates of the reflections of language exposure at school, at home, in Media and with English speaking friends. Similarly, since most students in educational institutions spend most of their time outdoors, there is a need to examine opportunities linked with language learning exposures in outdoor study conditions (Al Zoubi, 2018). Vygotsky's approaches are historical theories that need modifications and alterations in diverse contexts. In this case, outdoor environments expose children among other learners to opportunities in which they can experience various phenomena, which further allows them to make meaning of multiple words in their target languages (Terrell, 1977). This further increases children's experiences range and stimulating their use of foreign languages. This is also based on the fact that reading is a sociocultural activity, and when it is missing, lacking, or is nonexistent, students fail to gain reading knowledge because to learn how to read, "students must be immersed in a literate environment that includes environmental print and access to a wide range of genres and text" (Allington & McGill-Franzen, 2015).

Methodology

The present study embraced a comparative approach to research, gathering data and analyzing it. The data that were collected regards the influence of language exposure learning on university student's speaking level in English learning. Experimental research design involves the manipulation of a variable of interest while randomizing the dependent factors. The current comparative and quantitative study adopted as descriptive research design. The study was conducted at the English departments at Balikesir University in Turkey and at Comrat State University in Gagauzia/Moldova

in the academic year 2020 to investigate the impact of language exposure in the university and outside of the university, as well. Marking the answer options of the research questions used in this study was based on volunteering.

The decision of the ethic committee of Balıkesir University for the study as an instrument

Questionnaire on "Exposure" and ethics for the application "Out-of-Class Communication Activity" was accepted by Social and Humanities Ethics Committee regarding the request of the board approval certificate, dated 03.09.2020 and issued in accordance with the decision taken at the meeting numbered 2020/8 is enclosed. The decision of the ethic committee of Comrat University for the study as an instrument Questionnaire on "Exposure" and ethics for the application "Out-of-Class Communication Activity" was accepted by Committee of Comrat State University, dated 29.06.2020 and issued in accordance with the decision taken at the meeting numbered 2020/63 is enclosed.

Participants

The research used purposive sampling to recruit participants. Purposive sampling was convenient for the researcher because it saved time. This characteristic of purposive sampling is accrued to the fact that, in this sampling strategy, the researcher had the freedom to recruit participants purposively as long as they were willing to take part in the study two groups for the research. The study was carried out during 2020 academic year for students in the English Departments at the Faculty of Necatibey at Balıkesir University and Comrat State University. There were 102 participants from Balıkesir University and 108 participants from Comrat State University. The participants were randomly selected and based on volunteerism to participate in this study. The target population consisted of male and female university students.

Instrument(S)

The data of the study were collected by the "Exposure Scale to English" developed by Gökcan and Çobanoğlu Aktan (2017) for foreign language students. The language exposure questionnaire had 23 items showing different strategies. Each question had a 5 point Likert scale. The responses to the questions were scored from (1) 'Never or almost never of me' to (5) 'always or almost always true of me'.

The instrument has been found to have good internal reliability. The survey items have acceptable Cronbach's alpha values though some items have been found show reliabilities level below. Nunnally and Bernstein's (1994) criterion of acceptable alpha, which is at $\alpha = .923$. This has however been attributed to the small number of items in the PLSPQ instrument and the function that each item serves.

Data Collection

The data of the study were collected by the "Exposure Scale to English" developed by Gökcan and Çobanoğlu Aktan (2017) for foreign language students. The language exposure questionnaire had 23 items showing different strategies. Each question had a 5 point Likert scale. The responses to the questions were scored from (1) 'Never or almost never of me' to (5) 'always or almost always true of me'.

Table: 1

The classification of language exposition

Frequency	Description	Score
High	Always or almost always	4.5 to 5.00
	Generally used	3.5 to 4.4
Medium	Sometimes	2.5 to 3.4
	Generally not used	1.5 to 2.4
Low	Almost or almost never used	0 to 2.4

The expressions in the scale items are categorized within the framework of their content. Accordingly, 1-4. Questions school-environment, 5-11. Questions text, 12-15. Questions are multimedia and 15-17. Questions constitute the software dimension.

The instrument has been found to have good internal reliability. The survey items have acceptable Cronbach's alpha values though some items have been found show reliabilities level below. Nunnally and Bernstein's (1994) criterion of acceptable alpha, which is at $\alpha = .923$. This has however been attributed to the small number of items in the PLSPQ instrument and the function that each item serves.

Result And Discussion

Students from Comrat and Balikesir universities filled in questionnaires on their level of exposure to foreign and English languages. The table 5 below shows their responses respectively. Again, the questionnaires' main aim was to collect data on English exposure of learners with regard to their use of media platforms, interactions with English speakers, levels of exposures at home, and schools (Al Zoubi , 2018). From the results, it was evident that both media and school environments acted as key means through which the students were more exposed to the English language. This is represented by 5,00 in Balikesir and 4,55 in Comrat State University with regard to media exposure. Similarly, from the responses, both universities had maximum exposure to the English language which is represented by 5,00 in both universities under the study. This shows that with regard to their

home and school environments, students from both universities “always or almost always” were exposed to English language therefore enhancing their vocabulary and grammatical structures.

Table: 2

Cronbach α coefficient of the scale used

Exposure	Cronbach α .923
-----------------	---------------------------

The reliability coefficient of the scale used in the study was calculated. Since α coefficients of scale reliability are above .70, it is concluded that the scale is reliable (Büyüköztürk, 2006, p.224).

Table: 3

Normality tests

	A	Std.	Mode	Median	Z	Z
Language exposure	2.93	.74	2.96	2.96	-.153	-.389

The mean, mode, median, skewness and kurtosis values of the variables that are the basis of the study were calculated. If the mean, mode and median values are equal to each other in the frequency distribution of a series, we can say that the data are distributed symmetrically around the measures of central tendency. In cases where these values are not equal to each other, it can be decided whether the series is normally distributed or not by looking at the skewness and kurtosis values. The fact that the coefficients of skewness and kurtosis are in Z (+ -2) intervals indicates that the data exhibit normal distribution (Field, 2009, p.821), (Field, 2000, p.1375).

Table 4:

Classification of language exposure

		Maximum	Minimum
Balikesir	Exposure	4,52	1,30
	Home	4,50	1,00
	Friends	5,00	1,00
	School	5,00	1,40
	Media	5,00	1,09
Komrat	Exposure	4,70	1,17
	Home	5,00	1,00
	Friends	5,00	1,00
	School	5,00	1,00
	Media	4,55	1,27

Generally, From the results, the levels of language exposure was more in Balikesir students than those in Komrat which is also shown in the figure 6 below which shows the independent t-tests

for students in Balikesir and Komrat universities. In this case, the language exposure of Balikesir students is represented by 3.18 which more than that of Komrat university (2.71).

Table: 5

Results of the groups of t test

	Univ.	N	\bar{x}	Sd	$Sb_{\bar{x}}$	t Testi	Df	p
						t		
Language exposure	Balikesir	102	3,18	0,77	0,08	4,856	208	,000
	Komrat	108	2.71	0,64	0,06			

The association between gender and English language learning was also examined in the table below.

Table: 6

Female vs. males achievement in the English language (Moldavia and Turkey)

Gender	M	N	SD
Female	3.9933	300	.96941
Male	3.7115	208	1.10378
Total	3.8780	508	1.03483

The findings are also supported by Saville-Troike (2005) in his argument which is based on the fact that female students are increasingly motivated in learning and familiarizing with foreign or newer languages compared to the male students, which explains why in both universities under discussion, female learners had improved academic performances the English language learning compared to males. Even with such differences between gender, the research provides that it is only currently that research and studies have been conducted to analyze and examine the gender influences on learning foreign or the English languages. This is supported by the research conducted by, van der Slik, van Hout, and Schepens, whom in their studies (2015) proved that the female students outperformed the males in their writing and reading skills. This is shown in table 7 above, females' total literature scores were 3.9933 which is more than 3.7115 for males. However, the males were good in the other two skills (listening and reading). The research is supported by other studies conducted by Jaekel et al. (2017). However, there are various critics of the influence of gender on English language learning such as those of Courtney and his colleagues (2017) who argue that prior learning experiences and the first language literacy (L1) acted as the determinant variables and not gender differences.

Table: 7*Gender analysis*

		Numbers	Exposure	Home	Friends	School	Media
Balikesir	Female	62	3,09	2,26	2,87	3,53	3,25
	Male	40	3,33	2,60	2,96	3,56	3,59
	Total	102	3,18	2,40	2,91	3,54	3,38
Komrat	Female	55	2,68	2,04	2,47	3,03	2,80
	Male	53	2,74	2,08	2,60	3,02	2,89
	Total	108	2,71	2,06	2,53	3,02	2,85

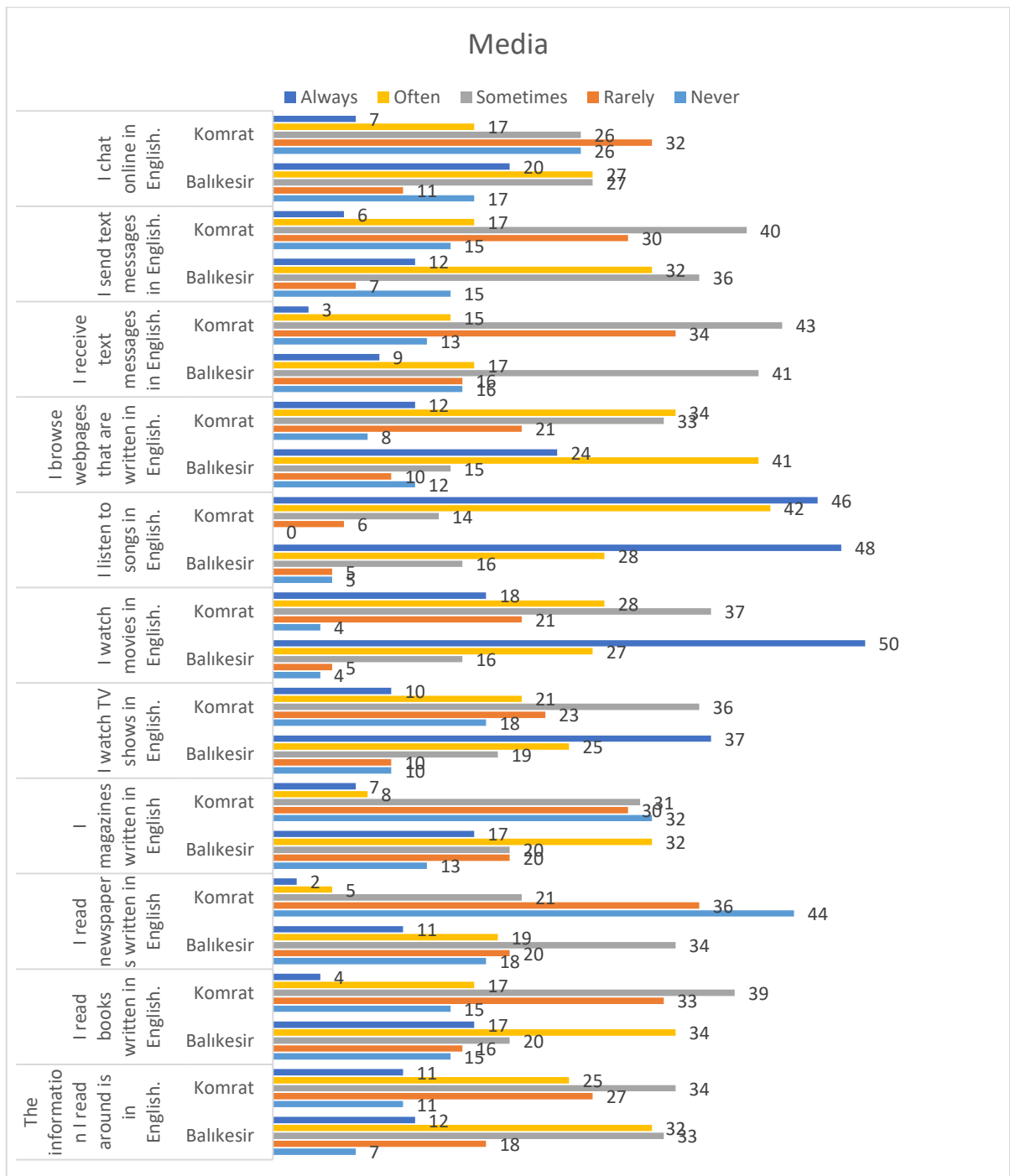
Similarly, from the study, the differences in language exposure for males and females were examined. Generally, more than half of the male students in both Balikesir and Comrat universities (3,59 and 2,89 respectively) stated that they participated in computer games using the English language more than females from both universities (3,25 and 2,80). This is in agreement with the study conducted by Sundqvist & Sylven (2014) proving the association between male's knowledge on vocabulary and gaming, this is further discussed in the figure above. Unlike males, the female learners provided that they were frequently engaged in gaming.

From the study, more than half of the students in Comrat and Balikesir revealed that most of the time, they received and sent messages using the English language, which to some extent, also contributed to their knowledge on sentence structures and pronunciation of words, this is further revealed in figure 4.1. However, communications via texts were not very common, with 76 percent revealing that sometimes they sent messages in English and only 18 percent always sent messages in English. Similarly, only 12 percent stated having always received texts in English always which is less than 29 percent of the students who provided they had never received texts in English. From the research regarding outside of class exposure, the association between using media platforms and gaming was highest in resulting in increased English proficiencies (Alaga, N. A. C., & Palencia, 2015). In this case, 50 percent of Balikesir students always watched movies in English which is more than the 18 percent of Comrat students who did the same. This means that there is an association between speaking English and using media platforms as dependent variables. For instance, most students revealed that gaming and watching films with subtitles proved useful in expanding their speaking skills and receptive vocabularies. 37 percent of Balikesir students watched shows in English compared to 10 percent of Comrat students which is further shown in the table below. Reading English magazines and newspapers was, however, uncommon whereby only 17 percent of Balikesir students revealed having read magazines in English while 7 percent of Comrat students read English magazines. Also, only 11 percent of Balikesir students read newspapers which also more than the 2 percent of Comrat students regarding the same. Percentages of reading English books also differed

whereby 17 percent of Balıkesir students read English books unlike the 4 percent in Komrat universities.

Figure: 1

The percentage of English exposure in Media among the participants

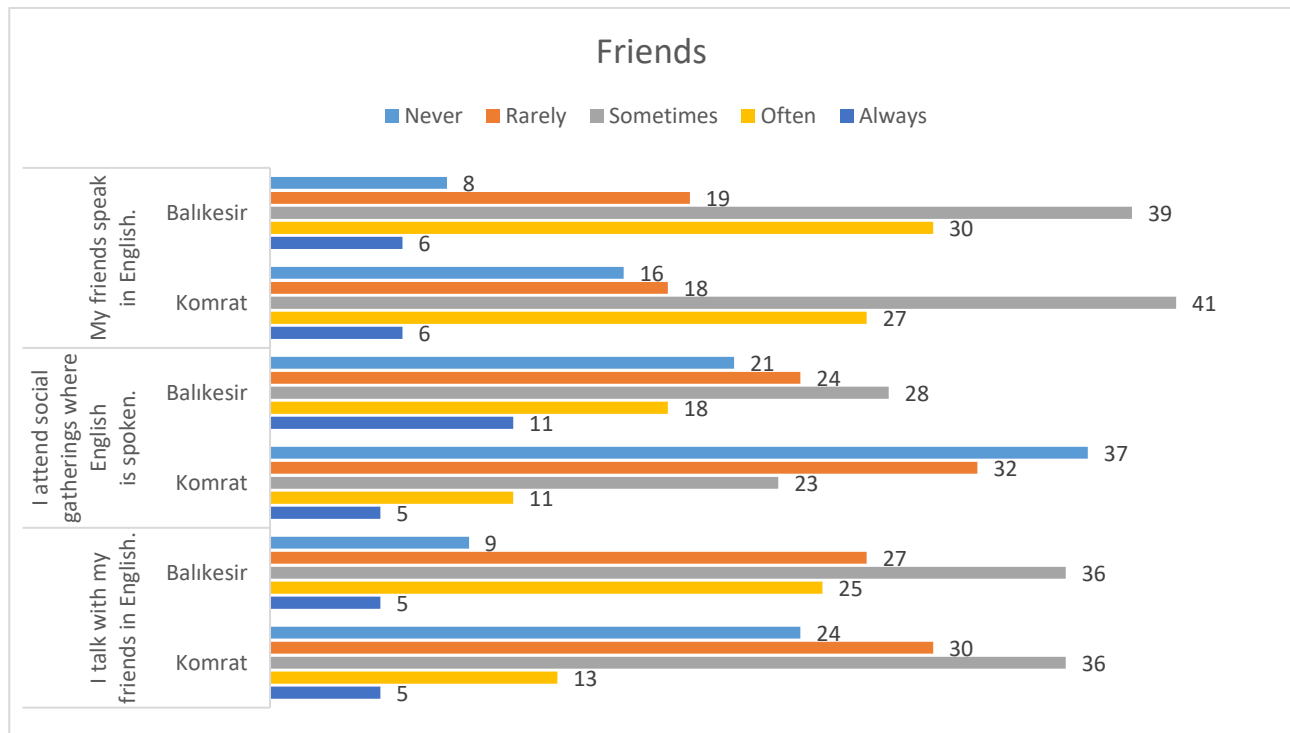
The English exposure of Komrat and Balıkesir students with regard to audio media was in support of the study conducted by Fjallstrom, who concluded in her study that, "radio broadcasting has an important role within media share...more exposed to English when listening to the radio as

they tend to learn more the English language" (Fjällström, 2010). From her research, Fjällstrom also depicted the fact that most instructors implement the use of media and film while teaching in their classroom sessions (Fjällström, 2010). Therefore, social media's importance cannot be ignored due to its impact in and out of the school learning environments. "Audio-visual media" acts as a channel through which students can acquire writing and speaking skills effectively. Rubbio and Lirola's argument also supports that of Fjällstrom (2010). They argue that exposure to English speaking films or American movies and videos with subtitles increases an individual's exposure to the English language. Palencia also supports the above arguments and states that students with an increased preference for English documentaries, movies, and shows have an increased likelihood of enhancing their English academic performance (Oxford, 2001). This means that the best way to gain mastery of the English language is to increase one's exposure to the language (Ryu, 2013, p.150).

With regard to the student's interactions with English speaking friends or people, more than half of the students from both universities under study revealed interacting with English speakers daily however at a reduced rate(Fjällström, 2010). Similarly, roughly 45 percent of students stated that they spoke English daily. When asked of the hours and rates they spoke English, 34 percent revealed speaking English between 0-30 minutes daily, while approximately 2 percent revealed speaking in English for over two hours daily, this further reveals the reduction in English exposure with the regard to interacting with friends (Ghaderpanahi, 2012). Only 12 percent of the students revealed having friends who always spoke English always, 16 percent attended social gatherings, in which English was spoken, and only 10 percent of the students under study spoke English with friends. Similarly, 58 percent of students stated that at the social gatherings they attended they never spoke in English, 33 percent stated they never spoke English with their friends, while 24 percent depicted that their friends did not speak in English which is further shown in figure 4.2. This further supports the fact that speaking skills were most difficult to practice. And most feared making mistakes or pronouncing words wrongly. A few students revealed that they spoke English at home with their siblings and friends. However, some students from both groups revealed having speaking challenges arising from limitations from their native tongues.

Figure: 2

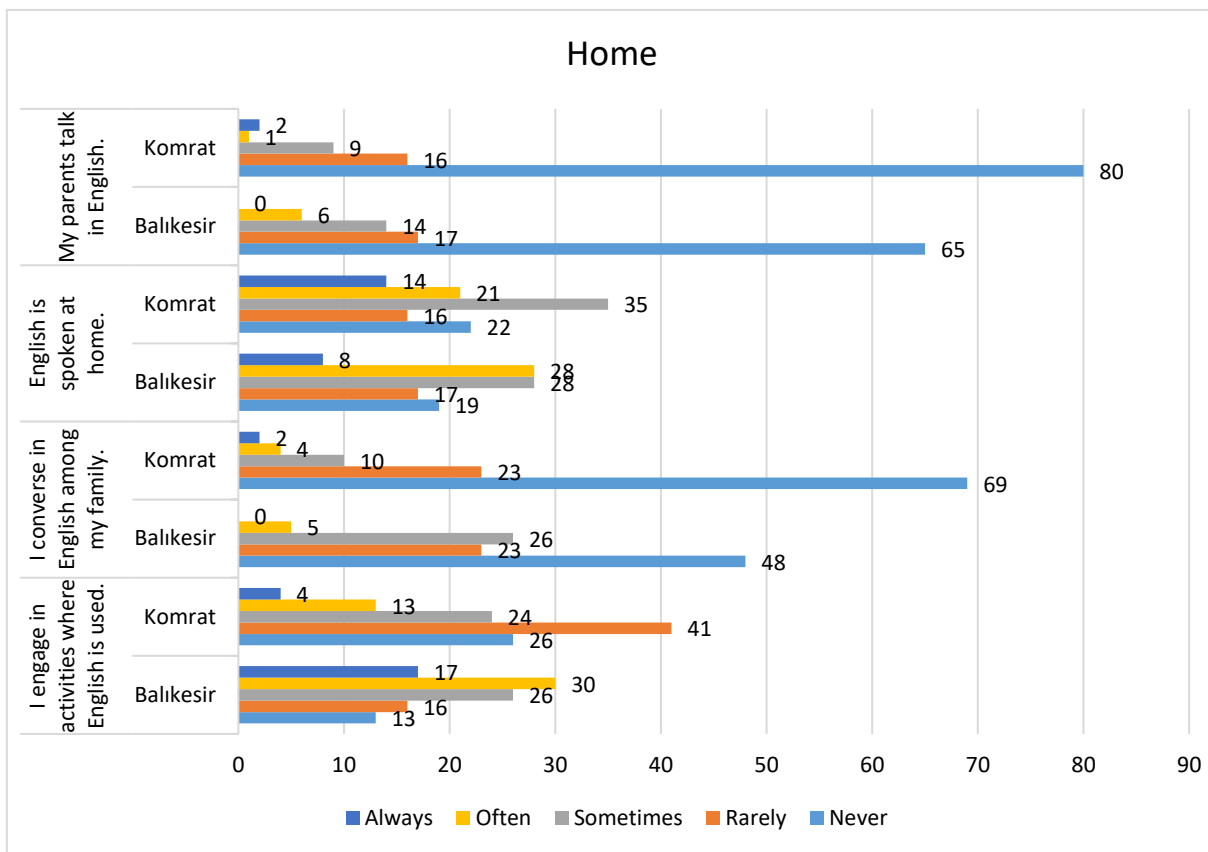
Percentage of student's interactions with English speaking friends

Similarly, from the study, roughly 145 students in both educational institutions provided that their parents never spoke in English at home which is more than the 2 percent of student’s parents who always spoke English at home. Research provides that exposure to the English language at home is strongly linked with the positive acquisition of expressive vocabularies and receptive skills, the opposite is also true. However, most students also provided that watching films, DVDs, and celebrations was done in English, which further reveals that they were exposed to the English language daily although not in increased rates (Oxford, 2001). This is illustrated in the figure 11 below. Of the total participants, 117 revealed that they never conversed in English in their families which is further in line with the argument that students from both universities were not extensively exposed to the English language at home. Only 22 of the students provided that English was always used in communicating at their homes.

Figure: 3

Rates of language exposure at home

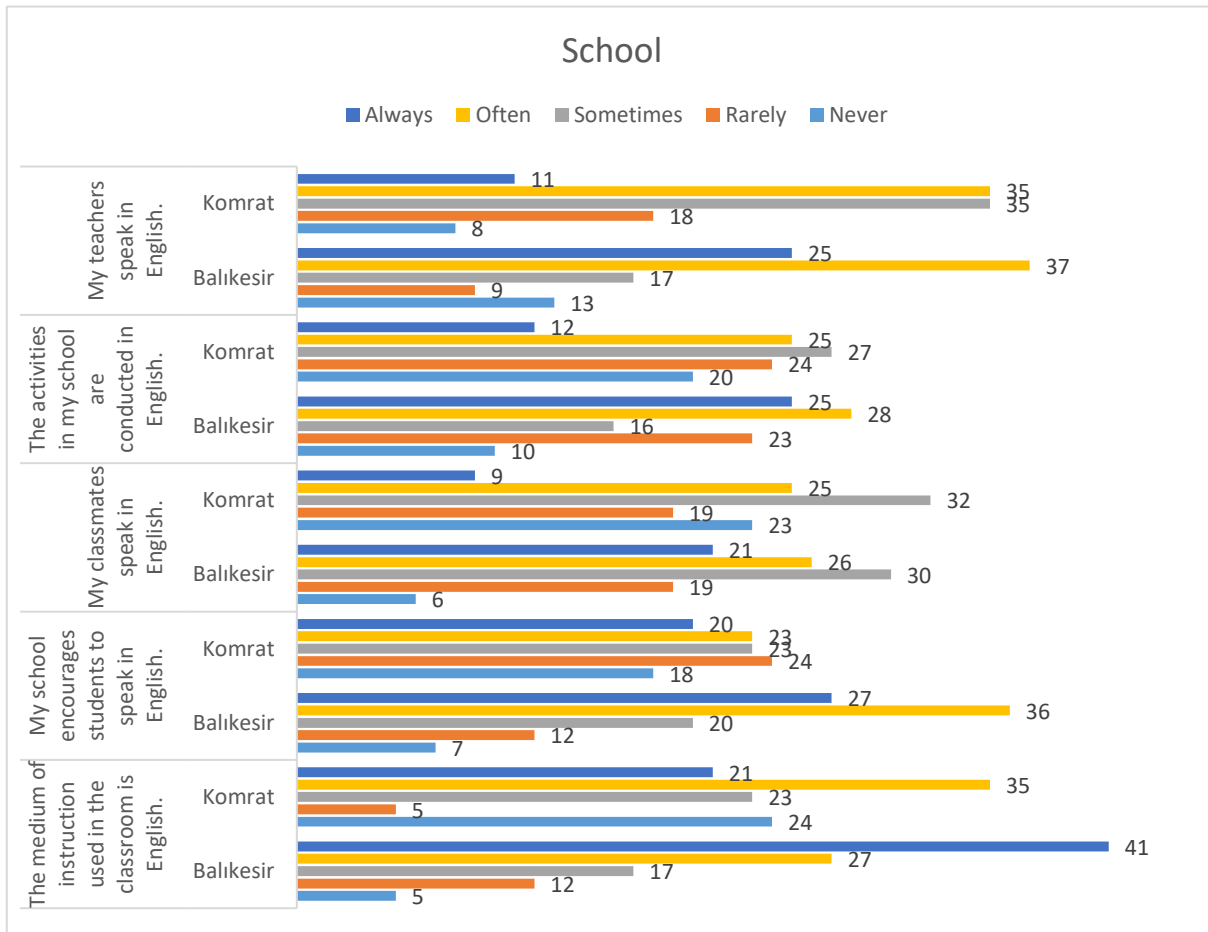

Also, from the study, more than half of the learners revealed acquiring English vocabulary in the classroom sessions via formal instructions from their teachers. In this case 25 percent of the teachers in Balıkesir University always used English when addressing students compared to the 11 percent of teachers in Comrat which is provided in figure 4.4 below. This includes instructors explaining explicitly new vocabularies to their students, which further expands their knowledge of grammatical structures and English words pronunciation of English (Ware & Warschauer, 2006). For instance, 41 percent of teachers in Balıkesir used English as a medium of instruction compared to 21 percent of teachers in Comrat State University. Most of the time, instructors also implement routine practices that further expose learners to foreign language opportunities. This is also called "teachable moments," which involve washing hands and dishes, among other activities. The results showed that 25 percent of Balıkesir Universities school activities were always conducted in English compared to 12 percent of school activities in Comrat university regarding the same. Teachers also provided guidance to their students by using English; assignments, exams, and other instructions were also stated in English. Generally, 27 percent of Balıkesir university faculty also encouraged learners to use English always which further enhances their skills this is more than the 20 percent of the faculty in Comrat State University which also encourages the use of the English language. Interactions with colleagues at the universities also impacted on language exposure whereby 21 percent of Balıkesir

students always used English when speaking to groupmates compared to 9 percent of the students who used English in Komrat University. This familiarized students with the correct use of English and its impact (Al Zoubi, 2018). This further increased knowledge on the subject.

Figure: 4

Rates of language exposure in school

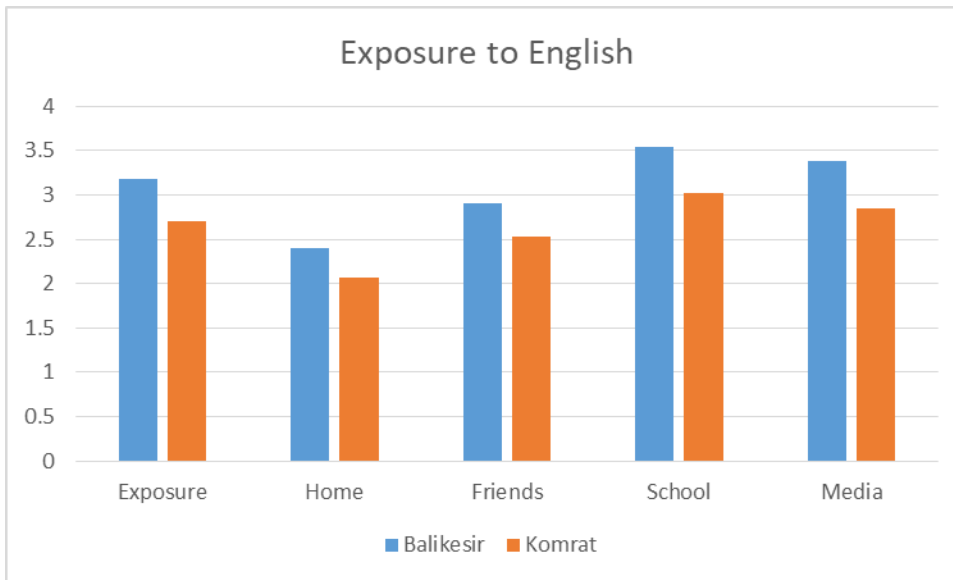

The notion of the importance of school in English language learning exposure is supported by Pintrich and Schunk’s (1996) argument that learners’ conduct and achievement increases when instructors offer feedbacks and incorporate efficient and smooth running of the curriculum. This also makes it easier for instructors to monitor their learners and provide guidance where needed (Ware & Warschauer, 2006). Komrat and Balikesir university faculties have also implemented English as the communication tool to ensure uniformity among students. This makes communication easier and enhances efficiency in the English language; this is because when individuals are exposed more to a particular language, they tend to gain mastery in the target language. When giving instructions and conducting classroom sessions, instructors also use the English language for communication and to ensure uniformity in people from diverse native tongues. More than half of the students from both schools revealed that 72% of their teachers used the English language often while only 21 percent did not use English at all. Generally, the table below shows students in Balikesir’s increased exposure to

the English language in various sectors than those in Comrat in and out of their school environments. For instance, the rate of exposure for students in Balikesir School is 3.5 which is more than that of 3 in Comrat University.

Figure: 5

Exposure to English

Upon evaluation of the study, it is evident from the statistical presentation and examination that there exists an association between an individual's language acquisition and the English language exposure. Again, students from Balikesir were increasingly exposed to the English language than learners in Comrat University, which explains why Balikesir University had improved language performance than Comrat. This again is based on the fact that the more individuals are exposed to a foreign languages, the more they learn it.

After examining the language performance between males and females from the universities under the study, it was evident that females had increased motivation and literature scores than males. The females' total literature scores were 3.9933 which is more than 3.7115 for males in both schools. This argument is further supported by that of van der Slik, van Hout, and Schepens, in their study (2015) which proved that female students outperformed the males in their writing and reading skills. Generally, from both educational institutions, more than half of the male students in both Balikesir and Comrat universities (3,59 and 2,89 respectively) stated that they participated in computer games using the English language more than females from both universities(3,25 and 2,80). This explains why the males were good in the other two skills (listening and reading). However, further research should be conducted on the influence of gender on English language acquisition and learning.

In the Questionnaire, the students from Comrat and Balikesir educational institutions were daily examined on the level of exposure to the English language daily. The table below reveals the findings of the questionnaire. Similarly, it was evident from the responses that there were massive

differences between the language exposures of participants in Comrat and Balikesir universities, which reveals that those from Balikesir in Turkey were more exposed to the English language compared to those students from Comrat University in Moldavia (Al Zoubi, 2018) for instance, there were increased rates of Balikesir's students interaction with people addressing them in English (6,45) than those in Comrat university (2,78). This is based on the fact that the more individuals interact with others in English, the more they acquire knowledge of the language, which further makes it easier to communicate not only in school settings but also in their daily lives (Alaga & Palencia, 2015). Again, this is important due to the increased need to use English as a universal language currently. The same is also true with regard to research conducted by Lindgren and Munoz (2013) in various educational institutions located in Europe. The discussed studies of the above reputable researchers on language exposure reveal that even though contextual language learning is implemented in out of school communication activities, much needs to be done to inquire on the impact of English as a second language in students.

Accordingly, exposure to the English language with regard to watching television films was also significantly higher in Balikesir students (5,32) than Comrat students (3,44). The study is also in line with studies conducted by Peters and Webb (2018) , which involved exposing adults to full-length television films. The results showed that contextual learning developed in which the participants showed enhanced vocabularies (Ware & Warschauer, 2006). This means that students can learn newer vocabularies of particular foreign languages through exposure to watching TV in the target language regardless of the presence of native language subtitles.

Research provides that there is an association between speaking English and using media platforms as dependent variables. The most method of outside of school language exposure was by listening to English music. From the study, it was evident that approximately 97 percent of students from Comrat and Balikesir universities listened to music daily. However, the rate of listening to music by the students in Moldavia was more (6,53) than by those in Turkey (4,05). Also, most students revealed that gaming and watching films with subtitles proved useful in expanding their speaking skills and receptive vocabularies which not only improves their performances but also enhances their interaction in the increasingly globalized world.

In this case, more than half of the students watched movies with subtitles, which is, 5,09 for Turkey University (Balikesir) and 4,17 for Moldova University (Comrat). 78 percent also revealed internet surfing and using media platforms in English on a daily basis, in this case, Moldava (2,03) depicted increased incorporation of English in online writing compared to Balikesir students in Turkey (1,61). This is further supported by Nadler & Nadler (2000), in his argument that increased levels of outside of class communication are positively linked with enhanced retention, academic

performance, and learner satisfaction. Further research however should be conducted to expand the knowledge on the association between outside communication activities and language acquisition.

Conclusion

Results revealed that students in Balikesir in Turkey had increased exposure to the English language compared to those in Comrat University in Moldova. In this case, various contexts in which students in Balikesir University used the English language could be taken to explain the massive dissimilarities in language exposures which have been extensively discussed throughout the paper and supported by statistical data. The results also show that English language learning is only strengthened once the students learning English are massively exposed to it which further supports this study's hypothesis, "the more foreign language is exposed, the more foreign language is learned." The findings are also supported by various researchers who have a common argument that just as children are exposed to language learning and simple sentence structures. For instance, Allington argues that "students must be immersed in a literate environment that includes environmental print and access to a wide range of genres and text" (Allington & McGill-Franzen, 2015, p.35). In Turkish educational institutions, recreational reading is stated as the main cause of improvement in the English language learning which explains why Balikesir university students are more exposed to English language compared to Comrat students. Accordingly, the results from the study are also in line with other present research which reveals that more than 51.43 percent of students in Balikesir were increasingly exposed to the English language at school, at home, while interacting with friends, and media. Again, from the research, Balikesir students are more exposed to the English language regardless of the form (written or verbal), or communication techniques whether informal or formal.

Similarly from research, students from both educational institutions should be more exposed to their target languages, which can be achieved by speaking using the English language with colleagues, classmates, friends, and family members. Brown & Levinson (1987) provide that such activities acts as a pathway through which the students can master and grasp new mannerisms, attitudes, and social norms required in the enhancing their effectiveness in speaking and understanding their target languages.

Generally, the study reveals that in the contemporary society, in which the English language is depicted as a lingua franca and where individuals are increasingly vulnerable to various situations requiring their expertise in English, the outside of school environment play a significant role in exposing learners to informal English language learning which is important for language exposure. Like other conducted researches, this study also shows various variations with regard to levels of contextual English language learning among the students in Balikesir and Comrat. Various findings regarding the exposure to language techniques associated with contextual language learning reveal

the important roles of authentic communications and interactions in input modes. This further raises the need for extensive research on the language production' roles in the development of a second language (L2) and multimodal input with regard to the contextual learning of foreign and the English languages in both informal and formal learning contexts.

The study mainly focused on the association between, the student's vocabulary knowledge, gender instruction levels, and amount of outside of school exposures (Balikesir and Comrat universities). Unlike students in Komrat, Balikesir students were more exposed to the English language outside classroom environments, increasing their English language strength, vocabulary scores, and increased informal learning opportunities.

References

- Alaga, N. A. C., & Palencia, R. S. (2015). Media Exposure and Students' Communicative English as Second Language (ESL) Performance. *Countryside Development Research Journal*, 3(02), 71-81.
- Allington, R. L., McCuiston, K., & Billen, M.(2015). What research says about text complexity and learning read. *The Reading Teacher*, 68(7), 491-501.
- Allington, R. L., & McGill-Franzen, A. (2015). Closing the Reading Achievement Gap. *High Expectation Curricula: Helping All Students Succeed with Powerful Learning*, 189.
- Al Zoubi, S. M. (2018). The impact of exposure to English language on language acquisition. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 5(4), 151-162.
- Benson, P. (2001). Teaching and researching autonomy in language learning. London: Longman, 272.
- Bernstein, C., Nunnally, T. E., & Sabino, R. (Eds.), (2014). *Language variety in the South revisited* University of Alabama Press, 398.
- Büyüköztürk. Ş. (2006). Soysal bilimler için veri analizi el kitabı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Courtney, L., Graham, S., Tonkyn, A. and Marinis, T. (2017) Individual differences in early language learning: a study of English learners of French. *Applied Linguistics*, 38(6), 824-847.
- Chandrasegaran, A. (1979). Problems of learning English in national schools in Johor, Malaysia: an investigation of attitudinal-motivational variables, learning strategies and exposure to English. Unpublished MA dissertation, University of Singapore.
- d'Ydewalle, G., & De Bruycker, W. (2007). Eye movements of children and adults while reading television subtitles. *European psychologist*, 12(3), 196-205.
- Ellis, E. M. (2006). Language Learning Experience as a Contributor to ESOL Teacher Cognition. *TESL-EJ*, 10(1), n1.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: SAGE, pp.821. Field,

- A. (2000). *Discovering statistics using spss for windows*. London Thousand Oaks- New D Sagepublications,1375.
- Fiskum, T. A., & Jacobsen, K. (2012). Individual Differences and Possible Effects from Outdoor Education: Long Time and Short Time Benefits. *World Journal of Education*, 2(4), 20-33.
- Fjällström, E. (2010). Film and streaming media as resources in English Teaching. Unpublished thesis. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1029277>.
- Ghaderpanahi, L. (2012). Using Authentic Aural Materials to Develop Listening Comprehension in the EFL Classroom. *English Language Teaching*, 5(6), 146-153.
- Gökcan, M., & Çobanoğlu Aktan, (2016). D. İngilizceye Maruz Kalma Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi. Muğla: Pegem Akademi, 283-294. Jaekel, N., Schurig, M., Florian, M., & Ritter, M. (2017). From early starters to late finishers? A longitudinal study of early foreign language learning in school. *Language Learning*, 67: 631-664.
- Kennedy, Graeme, (1973). 'Conditions for language learning.' In John W. Oiler & Jack C. Richards. eds. *Focus on the learner: pragmatic perspectives for the language teacher*. Rowley, Mass.: Newbury House Publishers, 306.
- Koolstra, C. M., & Beentjes, J. W. (1999). Children's vocabulary acquisition in a foreign language through watching subtitled television program at home. *Educational Research and Development*, 47(1), 51-60.
- Krashen, D. S. & Terrell, D.T. (1998). *The Natural Approach Acquisition in the Classroom*, Prentice Hall Europe, 191.
- Lambine, Camilla, (2008). English just isn't a foreign language anymore. *Språk og språkundervisning*, 5-7.
- Levinson, S. C. (2003). Language and mind: Let's get the issues straight. *Language in mind: Advances in the study of language and thought*, 25-46.
- Lindgren, E., & Muñoz, C. Kuppens, (2013). The influence of exposure, parents, and linguistic distance on young European learners' foreign language comprehension. *International Journal of Multilingualism*, 10(1), 105-129.
- Magali, F.S. (2008) *Building Emotional Literacy: Groundwork to Early Learning*, *Childhood Education*, 84:5, 301-304.
- Moeller, A. K., & Catalano, T. (2015). Foreign language teaching and learning. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Second Edition pp.327-333.
- Nadler, M. K., & Nadler, L. B. (2000). Out of class communication between faculty and students: A faculty perspective. *Communication Studies*, 51(2), 176-188.
- Ocampo, M. B. (2017). Perceived Anxiety Of English Learner And Teacher In A Call Environment Classroom. *People: International Journal of Social Sciences*, 3(2).

- Oxford, R. (2001). Integrated Skills in the ESL/EFL Classroom. <http://www.cal.org/ericcll/digest>.
- Politzer, R. L. (1965). *Foreign language learning: a linguistic introduction*. Prentice-Hall.
- Pintrich, P. R., & Schunk, D. H. (2002). *Motivation in education: Theory, research, and Applications* Prentice Hall.
- Rajagopal, S. (1976). *A study of the role of attitudes and motivation in the acquisition of English as a second language by fifth-form Malay medium pupils in Selangor* (Doctoral dissertation, Fakulti Pendidikan, Universiti Malaya).
- Richards, J. & Rodgers T. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*, New York: Cambridge University Press, 169.
- Ryu, D. (2013). Play to learn, learn to play: Language learning through gaming culture. *ReCALL: the Journal of EUROCALL*, 25(2), pp 286.
- Saville-Troike, M., & Barto, K. (2016). *Introducing second language acquisition*. Cambridge University Press, 244.
- Spada, N. (2006). *How language are learned*. Canada: Oxford University Express, 256.
- Sundqvist, P., & Sylvén, L. K. (2016). *Extramural English in teaching and learning: From theory and research to practice*. Springer.
- Steinberg, D. D. (1982) *Psycholinguistics: Language, Mind and World*. London: Longman
- Slik, F.W.P. van der, Hout, R.W.N.M, & Schepens, J.J. (2015). The Gender Gap in Second Language Acquisition: Gender Differences in the Acquisition of Dutch among Immigrants from 88 Countries with 49 Mother Tongues. *PloS ONE*, 10(11): e0142056.
- Terrell, T. D. (1977). A Natural Approach to Second Language Acquisition and Learning 1. *The modern language journal*, 61(7), 325-337.
- Vygotsky, L. S. (1987). *The collected works of L. S. Vygotsky: Thinking and speaking* (Vol.1). New York: Plenum.
- Warschauer, M., Kern R. (2000). *Network-Based Language Teaching, Concepts and Practice*. New York: Cambridge University Press, 234.
- Webb, S. (2010). A corpus driven study of the potential for vocabulary learning through watching movies. *International Journal of Corpus Linguistics*, 15(4), 497-519.
- Winter, S. M., & Kelley, M. F. (2008). Forty years of school readiness research: What have we learned? *Childhood Education*, 84(5), 260-266.
- Yilmaz, Y., & Granena, G. (2019). Cognitive individual differences as predictors of improvement and awareness under implicit and explicit feedback conditions. *The Modern Language Journal*, 103(3), 686-702.